

A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE
ÉS A MAROS MEGYEI TANÁCS
SZÉPIRODALMI FOLYÓIRATA

Főszerkesztők:

MARKÓ BÉLA
(1989. december – 2005.)

GÁLFALVI GYÖRGY
(2005. december – 2007.)

Főszerkesztő:

Szerkesztők:

KOVÁCS ANDRÁS FERENC (vers)

DEMÉNY PÉTER (esszé)

LÁNG ZSOLT (kritika)

SZABÓ RÓBERT CSABA (honlap)

VIDA GÁBOR (próza)

Tördelőszerkesztő:

MOLNÁR ROZÁLIA

Korrektor:

SZÓCS KATALIN

Tipográfia:

BIRTALAN KÖLÖK ZSOLT

IRSAI ZSOLT

TARTALOM

LÁSZLÓ NOÉMI:

Legendák; Mérnök; Változatok; Élő (Versek) ■ 5

HORVÁTH BENJI:

Magyar átiratok: Játék; Magyar átiratok: Csillag;

Magyar átiratok: Jónás (Versek) ■ 8

HERTA MÜLLER:

Falukrónika; Rothadt körték; Fojtogató tangó

(Novellák; Benkő Gitta fordításai) ■ 12

KISS-PÁL KLÁRA:

hajók el; variáció; ars poetica; god-dog (Versek) ■ 29

KIRÁLY KINGA JÚLIA:

A föld szaga (Regényrészlet) ■ 33

ȘTEFAN AUGUSTIN DOINAȘ:

Triptichon; Az igazság szerdája; Kő és kör(Versek;

Jánk Károly fordításai) ■ 42

MÁRTON EVELIN:

Eszlári örökre távozik (Novella) ■ 46

BÍRÓ JÓZSEF:

(30); (31); (32); (33); (34); (35); (36)

(Versek) ■ 51

VARGA ILLÉS:

Rideglegény (Regényrészlet) ■ 54

SIMONFY JÓZSEF:

van aki; eregetem; évek óta; ámulni; ha az ember (Versek) ■ 63

MIHÁLYCSA ERIKA:

Földközi (Próza) ■ 69

SZÉKELY ÖRS:

diptychon (Vers) ■ 75

SZILÁGYI JÚLIA:

Még mindig tanulok (Memoár, részlet) ■ 76

DEMÉNY PÉTER:

Hazafoncsorok (Versciklus) ■ 82

FÓRUM

NOVÁK ÉVA:

Beszéd és hallgatás között ■ 85

SÉTATÉR

BÖJTHE PÁL:

Széchenyi alakja Jókai három regényében ■ 95

KÖNYVHUZAMOK

MOLNÁR ZSÓFIA:

Engedékenyen az igazsággal (Grendel Lajos: *Rossz idők járnak*;
Tamás Dénes: *minden egész...*) ■ 101

KLIKKREC

DEMÉNY PÉTER – LÁNG ZSOLT:

Ne félj (Horváth Benji: *Beatcore*) ■ 106

DELEATUR

KOVÁCS ANDRÁS FERENC:

Monsieur Valvel (Vers) ■ 108

TALÁLT VERSEK

PETRI GYÖRGY:

Mondogatnivaló; Sziszifosz visszalép; Egy vezér gyermekkora;
Egy törvényre ■ 109

NÉVJEGY

LÁSZLÓ NOÉMI ■ 111

WWW.LATO.RO

archívum / szerzők / hírek / Látó Színpad – képek / linkek /
szemle / Látó-repertórium

László Noémi

LEGENDÁK

Legendák virulnak tar bokrokon,
regények mélyvörös óbora csordul.
Barázdát vet a föld, a homlokom,
úszik a hold, a szívem kifordul.

Fürdik a fényben. Csupa moha.
Nézd, ez az oldal északra néz.
Ide húzódott a sok mostoha,
ide a könnyű, ide a nehéz.

Itt mocoognak az enyves idők,
itt ez a kátyú: a szülői ház.
Szépek és rútak, rossz szeretők.
Ettől a hideg most is kiráz.

Itt van a félsz is, reszket előttem.
Ághegytől ághegyig fonalat szőttem.

MÉRNÖK

Mélnöke lettem: írom a tájat.
Konokul, lassan. Ez a való.
Mélység, magasság, ívforma, járat:
minden mindenhez kapcsolható.

Súrolják egymást szavak és évek,
havak és ágak, tekintetek.
Amikor alszom, akkor is nézek.
Emlékként bármit elvihetek.

Téged is viszlek, elviszlek innen.
Lázasan bámulok fűre és fára.
Hordom a világot emlékeimben.
Átmenekítem a túlvilágra.

Kőszomorúság, szénfájdalom –
lépésről lépésre átgondolom.

VÁLTOZATOK

Mindegyik változat ugyanúgy fájhat.
Iszabpól, lángból lég-Ikarosz.
Tárd ki szelekből szakított szárnyad,
repülj. Az emlékezet visszahoz.

Repülj! A képek visszaterelnek,
múlt idők árja visszasodor.
Ószülő fejjel makacsul gyermek,
árnyas fák alatt hajladozol.

Repülj. Fonalat sodor a lélek,
összeköt, összetart, mágnes a föld.
Fűszálak benne az emlékképek,
amíg szem ellát, feszül a zöld.

Repülj. Valami majd visszavon.
Legendák virulnak tar bokrokon.

ÉLŐ

Kirajzolódnak a levegőben
tenyerek, ujjak, törzsek és lábak.
Egyik gyönyörű, másik erőtlen,
élő oszlopok emléke, állnak.

Emlékezetem kőcsarnokában
a napfény mindig másra vetül,
de mindet láttam, mindet megláttam,
és megtartottam, végezetül.

A levegőben kirajzolódnak,
általuk mindenhol otthon vagyok.
Vacogó testek, tegnap és holnap,
összehajolnak a múltó napok.

Ha végül minden csak az, ami,
ez a kép, ez fog megtartani.

————— Horváth Benji

MAGYAR ÁTIRATOK: JÁTÉK

(KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: AKARSZ-E JÁTSZANI)

A játszótársad nem akarok lenni,
unom, hogy mindig kell az áldozat,
nem akarok veled sötétbe menni,
oda, ahol a gyermekszív rohad,
nem akarok én asztalfőre ülni,
és ürüljön ki a te poharad.

A gyöngy is tud a semminek örülni,
sóhaj nem vált meg vért és rongyokat.
Én egyáltalán nem akarok mindent,
elit telet vagy propaganda-őszet,
igyon a kutyád némán teát veled,
mi falkában üvöltjük ki a gőzt.

Nem lehet teljes, tiszta szívvel élni,
de semmiképp nem fogok tőled félni,
mikor talpig fegyverben menetel
nyolcbillió elfogyasztott ember,
iszonyt iszik a tó partján a vad,
és vér folyik a szőnyegek alatt.

Tartsd meg magadnak azt a sok-sok jót,
privát karácsonyt, aranyléghajót,
vidd innen sok elhasznált szeretőd,
és művirágod, cifra temetőd.
Nem akartam soha élni a gyilkos
játékodban, amely valóra vált.

A föld nem árul soha semmi titkot,
és nem felejt el semmilyen halált.

MAGYAR ÁTIRATOK: CSILLAG

(ADY ENDRE: EGYENES CSILLAG)

Hullámzik az ég,
éhes a föld, a part tele:
őskutyák kiverve,
gógmagógok végterméke,
együtt táncolunk vele.

Káprázó hiány,
és a vissza-vissza térő,
nincsenből nincsenbe, közte,
ahol a történelem vége,
ahol a villanyégő

bele van csavarodva,
vállat von, ez a sorsa,
hogy a vihar szemében,
párhuzamos végletekben
időtlenül ropja.

Te légy igazi csillag,
apád, anyád és kölyköd,
te program és te pohár,
ameddig le van fagyva,
ameddig újratöltöd,

te üdvös újvilágom.
Így volt, de már nem látszik,
ahogy meggörbített
tegnap egy mai istent
egy okon túli másik.

MAGYAR ÁTIRATOK: JÓNÁS

(BABITS MIHÁLY: JÓNÁS IMÁJA)

hozzám a szavak csak szavak
kinek nem fáj a szó nem fáj a kő sem
de fáj a szó és fáj a kő
amikor elárasztanak
én patakom én tengerem én testem
a forradó vérben
aki belül van kívül
egy elbeszélő

uram hűtlen lettünk én is te is
hiú vagy szerelmes vagy
megszállott hogy áldva büntetsz
engem gyökérfogyasztó nyomorultat
szívod a vérem hogy nyilatkozhass

mit kedvelsz pont rajtam
vak vagyok és örök mint a hal
körbe vannak fonva a századok
jónások önmarcangolásaival
mert te nem vagy verstan uram
csak kérdés
és interpretáció
létezés fölötti vagy alatti
végtelen hálója
mit kedvelek pont rajtad

uram hűtlen lettünk
mert a nap nem ballag
és nincs is az égen
nem történt semmi ninivében
én pedig megszállott vagyok
hogy ellenállok miközben

félig már el is tűntem
benned
aki a szóban
és a kőben
és a kiköpött epében

FALUKRÓNIKA

Amióta a faluban már csak tizenegy tanuló és négy tanár maradt – ők így együtt az általános iskola –, a tornatanár mezőgazdasági ismereteket is tanít. Azóta a mezőgazdasági ismeretek órán egy örökké nedves homokgödör felett távolugrást gyakorolnak, és *népek labdáját* játszanak: nyáron labdával, télen pedig hógolyóval. Ebben a játékban a tanulók népek szerint csoportosulnak. Akit eltalál a labda, annak a gólvonal mögé kell állnia, mert meghalt, hogy onnan nézze végig, míg népének minden tagját lelövik, amit úgy hívnak a faluban, hogy elesett. Akad némi nehézség abban, ahogyan a tornatanár a tanulókat csoportosítja. Ezért minden óra után feljegyzi mindenkiről, melyik néphez tartozott. Aki a múlt órán német lehetett, annak a következőn kötelező orosznak lenni, aki pedig a múlt órán orosz volt, az a következő órán német lesz. Előfordul, hogy nem sikerül kellő számú tanulót meggyőzni, hogy oroszok legyenek. Ha már végképp nem tudja, mit tegyen, azt mondja, akkor legyetek mind németek és kész. De mert a tanulók ilyenkor egyáltalán nem értik, miért is kellene harcolni, kettéosztja őket: szászokra és svábokra.

Nyáron piros tinta is van a tanulóknál, azzal festik be magukat, miután lelőtték őket, piros foltok a bőrön és az ingeken.

A tornatanár, azaz az iskolaigazgató, aki egyben zene- és némettanár is, néhány napja a történelemórákat is átvette, mert a népek labdája játék történelemórának is alkalmas.

Az iskola mellett van az óvoda. A gyermekek dalokat énekelnek és verseket szavalnak. A dalok vándorlásról szólnak és vadászatról; a versek az anya és a haza iránti szeretetről. Az óvónő, aki még nagyon fiatal – a faluban ezt hamvasnak nevezik –, és remekül játszik harmonikán, a gyermekeknek olykor még slágereket is tanít, amelyekben angol szavak is előfordulnak, mint például a *darling* és a *love*. Megesik néha, hogy a fiúk a lányok szoknyája alá nyúlkálnak, vagy a női vécé ujjszéles ajtórésén keresztül leleselkednek: az óvónő ezt szégyennek nevezi. S mivel ez időről időre előfordul, az óvodában is szülői értekezleteket kell tartani: a faluban ezeket szülői megbeszéléseknek nevezik. A szülői értekezleteken az óvónő útmutatásokat ad – ezeket a faluban tanácsolásnak nevezik – arra vonatkozóan, hogyan büntessék a gyerekeiket. A leginkább ajánlott büntetés, amely mindenféle vét-

ségnél alkalmazható, a házi őrízet. A gyermekek egy-két hétig, miután hazaértek az óvodából, nem mehetnek ki az utcára.

Az óvoda mellett van a piactér. A piactéren évekkal ezelőtt juhokat, kecskéket, teheneket és lovakat adtak-vettek. Most egyetlen alkalommal jönnek, tavasszal, a szomszéd faluból álarcos férfiak faládában malacot hoznak a szekéren. A malacokat csak párosával adják-veszik. Az áruk kevésbé függ a súlytól, sokkal inkább a fajtól – ezt a faluban fajtának nevezik. Az eladók egy szomszédot vagy egy rokont hoznak magukkal, szakértő tekintettel vizslatják a malac testfelépítését – ezt a faluban alkatnak nevezik: hogy rövid-e a lába vagy hosszú, milyen a füle, orra, sörtéje, hogy göndör-e vagy egyenes a farka. A fekete foltos malacokat és a különböző színű, szemű malacokat – ezeket a faluban szerencsétlenséget hozó malacoknak nevezik –, ha nem féláron akarja eladni, az eladó kénytelen visszatenni a faládába és visszavinni a vásárból.

A disznón kívül a falusiak nyulat, méheket és szárnyasokat is tenyésztnek. A szárnyasokat és a nyulakat az újságban kisállatoknak, azokat az embereket pedig, akik szárnyasokat és nyulakat tenyésztnek, kisállattenyésztőknek nevezik.

A falubeliek a disznón és kisállatokon kívül kutyát és macskát is tartanak, őket, mert évtizedek óta kereszteződnek, már nem lehet megkülönböztetni egymástól. A macskák veszélyesebbek, mint a kutyák, ők a nyulakkal is kereszteződnek – ezt a faluban párosodásnak nevezik.

A falu legöregebb emberének, aki két világháborút és sok minden mást és másokat is túlél, volt egy nagy vörös macskája. A nőtény nyula egymás után háromszor hozott a világra vörös és foltos kölyköket – ezt a faluban fialásnak nevezik –, amik nyávogtak, és amiket a falu legöregebbje minden alkalommal vízbe fojtott. A harmadik alkalom után a falu legöregebbje felakasztotta a macskáját. Azóta a nőtény nyúl csíkos fiakat ellett, és a szomszéd a második alkalom után felakasztotta csíkos macskáját. Utolsó alkalommal a nőtény nyúl fészkében hosszú, göndör szőrű fiak születtek, mert a szomszéd utcából vagy faluból való macska, egy falubéli kutya és egy falubéli macska keveréke: hosszú, göndör szőrt visel. A falu legöregebbje nem tudja, mitévő legyen, ezért leöli a nőtény nyulat, és elássa, mert nem akarja megenni a húsát, hiszen évek óta macskákat hordoz a hasában. Olaszországban, tudja azt a faluban mindenki, a háborús fogságban macskahúst evett. De ez ugyancsak nem jelenti azt, véli a falu legöregebbje, hogy a nyúl paráználkodását neki el kellene viselnie, hiszen egy sváb falu hál'istennek, hangsúlyozza, nem Olaszországban van, habár olykor az a benyo-

mása, hogy akár Szardíniában is lehetne. Ezen benyomását a falubeliek az ő érzőületének tulajdonítják, és azt mondják, sűrű már a vér a fejében.

A vásártér mellett van a néptanács, amit a faluban községházának neveznek. A tanácsépület egy parasztház és egy falusi templom ötvözete. A parasztházból van a nyitott verandája, amelyet cölöpökkel megtámasztott mellvéd vesz körül, az apró, homályos ablakok, a barna redőnyök, a rózsaszínűre meszelt falak és a zöldre meszelt talapzat. A falusi templomból van a bejárat előtti négy lépcső, az ajtó fölötti boltív, a kétrészes vakajtó a rácsos réssel, a szobák csendje és a tetőtérben a baglyok és a denevérek – ezeket a faluban férgeknek nevezik.

A polgármester, akit bírónak neveznek a faluban, a községházán tartja a gyűléseit. A jelenlévők között vannak dohányosok, akik távollétükben dohányoznak, nemdohányzók, akik nem dohányoznak és alszanak, alkoholisták, akiket a faluban iszákosoknak neveznek, és akik az üvegeket a szék alatt tartogatják, valamint nemalkoholisták és nemdohányzók, akik együgyűek – őket a faluban tisztességesnek nevezik –, akik úgy tesznek, mintha odafigyelnének, de közben teljesen másra gondolnak, ha sikerül egyáltalán gondolkodniuk.

Ha megérkeznek a faluba, az idegenek is felkeresik a néptanácsot, mert ha rákényszerülnek, ők is a hátsó udvarba járnak pisilni, ezt a faluban vizelesnek hívják. A budi, amely a nőtanács hátsó udvarában áll, nyilvános, különösen, hogy sem ajtaja, sem teteje nincs. A néptanács és a templom közötti számos hasonlóság ellenére még soha nem fordult elő, hogy egy idegen a néptanács helyett a templomba ment volna be, hiszen a templomot felismerhetővé teszi a keresztye, a néptanácsot pedig a dicsőség táblája, ezt a faluban dicsőségdoboznak nevezik. A dicsőségdobozba újságokat függesztenek ki, amiket, miután teljesen megsárgultak és olvashatatlaná váltak, kicserélnek.

A néptanács mellett van a fodrászat, amit a faluban borbélynak neveznek. A borbélynál ott áll egy szék a tükör előtt, egy szeneskályha a sarokban és egy fapad a fal mellett, amin a vendégek, akiket a faluban kuncsaftoknak neveznek, ücsörögnek és alszanak, ezt a faluban várakozásnak nevezik.

A kuncsaftok között egyik sem idősebb százévesnél. A borotváláson kívül mindannyian hajvágást is kérnek, még azok is, akiknek nincs már hajuk. A fodrász, akit a faluban borbélynak neveznek, minden borotválás után megfeni a borotvát egy bőrszíjon, amely himbálózni és surrogni kezd; majd a fiatalabb kuncsaftoknak, a hetven alattiaknak kölnivel dörzsöli be az arcát, az idősebbeknek pedig spiritusszal, hiszen nem illik, ezt a faluban

úgy mondják: nem áll jól, ha egy idős ember kölnitől illatozik, ezt a faluban úgy mondják: kölnitől búzlik.

A borbélyüzlet mellett és a néptanács előtt betonplaccot öntöttek, ezt a faluban úgy mondják: a templomszentelő tér. Ezen a betonplaccon táncolnak a templomszentelő párok.

Amióta a falu egyre jobban zsugorodik, mert az emberek elvándorolnak: ha nem is máshová, legalább a városig, azóta a templomszentelés egyre nagyobb ünnep, a népviselet pedig egyre ünnepélyesebb lett: így az újságok nem tehetnek mást, mint hogy minden, ha nem is nagyközösségnek, de legalábbis közösségnek nevezett falu minden templomszenteléséről részletesen beszámol. S mivel minden falu minden templomszentelése más-más vasárnapra esik, ezért saját ünnepe előtt vagy után – ezt a faluban a templomszentelés ünnepének nevezik – minden templomszentelő pár a szomszédos falu templomszentelésére is elmegy, ezt nevezik a faluban összetartásnak. Ám mivel a Bánátban minden falu szomszédos, minden egyes templomszentelésen ugyanazok a párok, ugyanazok a nézők és ugyanaz a zenekar. A templomszentelés ünnepének köszönhetően ismeri egymást az ifjúság az egész Bánátban, s így gyakrabban születnek faluközi házasságok, ha a szülőket sikerül meggyőzni, hogy bár nem ugyanazon faluból valók, de mégiscsak mindketten németek.

A borbélyüzlet mellett található a fogyasztószövetkezet, amit a faluban boltnak neveznek, ami öt négyzetméter, és konyharuhát, fejkendőt, lekvárt, sőt, barhentet, házipapucsot és egy kupac könyvet is árul a korai hatvanas évekből. Az eladónő cukorbeteg, és bizonyosan a szomszéd faluból származik, mert ott van cukrászda, és ott használják a Franciska nevet.

A mi falunkban a nők neve Magdalena – őket a faluban Leninek hívják; vagy Theresia – őket a faluban Resinek hívják. A mi falunkban a férfiak neve vagy Matthias – őket Matznak –, vagy Johann – őket pedig Hansnak nevezik. A családnevek a mi falunkban mesterségnevek: Schuster, Schneider, Wagner – és állatnevek – Wolf, Baer, Fuchs. Ezeken a neveken kívül még két név van a mi falunkban: Schauder és Stumper, ezekről senki nem tudja, honnan erednek. Néhány bánáti, úgynevezett nyelvkutató úgynevezett nyelv kutatások révén bebizonyította, hogy ezek a nevek más nevek átalakításával jöttek létre. Ezeken a neveken kívül vannak még a faluban gúnynevek, amiket a faluban csúfneveknek neveznek: Schmalzbauer, Geizhals.

A fogyasztószövetkezet mellett van a kultúrotthon. A kultúrotthonban tartják, ha esik az eső, a templomszentelést; az esküvőket, ha esik vagy zu-

hog az eső, ha havazik vagy ha szép az idő. A kultúrotthonnak is négy lépcsője van, vastag, fából készült vakajtaján rácsos rés, boltíves bejárata, apró, homályos ablakai, barna redőnye és mindenféle férgék a padlóján. Egy apró, töksötét teremben, ahol a mozi vetítőgépe állt, és ahol – amióta senki nem jár már moziba – egyre több esküvőt tartanak, áll egy nagy kályha, amit a faluban sparhertnek neveznek, s amit egy nagy, beépített kazánnal szereltek fel. Amióta a megrothadt padlót parkettára cserélték, az idős esküvői vendégek, akiket a faluban lakodalmas párnak neveznek, valcer és foxtrott helyett megint táncolnak polkát is.

A kultúrotthon mellett áll a posta. A postának két alkalmazottja van: a postás, akit a faluban levélkihordónak neveznek, és a telefonista, akit a faluban telefonosnének neveznek és aki a postás felesége. Miután telefonálással roppant ritkán kell foglalatzkodnia, a postásné pecsételi le a beérkező, és, miután esténként a levélsztrikt kiürítették, a kimenő postát is. A postásné kívülről és belülről ismer minden levelet, s ezért a falubeliek legtitkosabb gondolatairól is tudomása van.

A posta mellett van a milícia. A milicista, akit a faluban Kéknek neveznek, időről időre bemegy egy kis szobába, amit a faluban irodának neveznek, s amiben egy üres asztal és egy szék található, az ablakhoz lép és szelöltet, míg elszívja külföldi cigarettáját, a szobát, majd ismét becsukja az ablakot, visszaakasztja az ajtóra a lakatot, és elmegy a postára. A postásnével aztán órák hosszát üldögél a magas pult mögött, és mesél.

A falunak három mellékutcája van, ezeket a faluban hátsó utcáknak nevezik, mert az egyik egy iskola mögött található, és a termelőségvetkezetben ér véget, a második a fogyasztási szövetkezet mögött található, és az állatfarmnál végződik, a harmadik pedig a posta mögött, és a temetővel végződik.

A mellékutcák házsorokból állnak. A házsorok házait mind egyforma rózsaszínűre meszelték, egyforma zöld az alapzatuk, és egyforma barna a redőnyük. Egymástól csak a házszámtáblájuk miatt különböznek. A mellékutcákban korán reggel, amikor még virrad, hallani lehet a tyúkok kotkodácsolását, a ludak gágogását és sziszegését. Ha odakint teljesen világos lett, amit a faluban napvilágnak neveznek, a kotkodácsolást, a gágogást és a sziszegést elnyomja a nők hangja, akiket a faluban háziasszonyoknak neveznek, s akik a kerítések és kertek fölött átbeszélnek egymáshoz, amit a faluban pletykálásnak neveznek. A kertek mindig frissen gereblyézve és gyomlálva, amit a faluban rendezettnek neveznek.

A házak a faluban tiszták. A háziasszonyok egész nap takarítanak, törölgetnek, söpörnek és sikálnak, ezt a faluban úgy mondják: házias és jó gazdasszony. Szombatoként a kerítéseken perzsaszőnyegek lógnak, amelyek akkorák, mint a fél udvar, és amelyeket a faluban perzsának neveznek. Kiporolják, kikéfélik, kifésülik s utána visszateszik őket a díszszobába, amit a faluban tisztaszobának neveznek. A tisztaszobában cseresznye- vagy hársfából készült, sötét, polírozott bútorok állnak, rajtuk dió- vagy rózsafurnír.

A bútorokon nippholmik, amiket a faluban figuráknak neveznek, és a bogaraktól s a pillangóktól a lovakig különböző állatokat ábrázolnak. Igen-csak közkedveltek az oroszlanok, az elefántok és a jegesmedvék, mert ezek az állatok a Bánát környékén, amit az újságokban Bánátországnak, a faluban pedig belföldnek neveznek, nem léteznek, viszont más országokban, amiket a faluban külföldnek neveznek, előfordulnak.

A falu legöregebbje évek óta kívánczodik külföldre, amit a faluban Nyugatnak neveznek, meglátogatni egy a háborús fogságbéli jó barátját, hogy láthasson igazi oroszánt.

Az ablakokon fehér nejlonfüggönyök lógnak, amiket a faluban csipkefüggönyöknek neveznek. Sok háziasszony rokonokkal hozatja a csipkefüggönyöket külföldről, s a szép ajándékot néhány kiló házikolbással vagy egy füstölt disznócsülökkel egyenlíti ki. Megéri a csipkefüggöny, mondják, mert mivel a szobát nem lakják, amit a faluban megkímélésnek neveznek, megmarad még a gyermekeiknek és unokáiknak is, akiket a faluban a gyermekeik gyermekeinek neveznek.

A házaknak két részre osztott udvaruk van, ezeket a faluban az elsőudvarnak és a hátsóudvarnak nevezik. Az elsőudvarban, a házmagas szőlőállvány alatt és az alátámasztott selyemrózsabokrok között állnak a színes kerti törpék és a nagy, zöld levelibékák, amiket a faluban kertibékának neveznek. A hátsóudvarban vannak a szárnyasok és a sötét, gőzölgő helyiségek, amelyekben főzni, enni, mosni, vasalni és aludni szoktak, ezeket a faluban nyári konyhának nevezik. A falubeliek a hetet a főzés menetrendje szerint húsnapokra és lisztnapokra osztják. A falusiak zsírosan, sósan és borsozva étkeznek. Ám ha a faluorvos megtiltja a zsírt, a sózást és a borsozást, akkor a falubeliek zsírtalanul, sótlanul és borsmentesen étkeznek, és evés közben azt mondogatják, hogy az egészség mindenképp felett, és hogy az élet már nem olyan szép, ha már nem lehet mindent enni, és azt, hogy: a jó étel elfeledteti a gondokat.

A mellékutcák mögött terülnek el a termelősövetkezet és az állami farm földjei. A földek nagyok és laposak. A növények télen a fagytól szenved-

nek, amit a faluban kifagyásnak, tavasszal a nedvességtől, amit a faluban kirothadásnak, nyáron a hőségtől, amit a faluban kiszáradásnak neveznek. És ősszel betakarításkor esős az idő, amit az újságokban betakarítási kampánynak neveznek, és ami az újságokban októberben véget ér, és a faluban még decemberben sem ér véget. És a mély lyukak, amelyeket télen a földeken látni, sem az eke barázdáinak, hanem a parasztnak a lábnyomai, akik aratáskor a csizmaszár peremén túlig süppednek a földbe. Néhány paraszt azt mondja, hogy az államosítás óta, amit a faluban elvételnek neveznek, nincs igazi aratás többé. Amióta elvették, mondják a parasztnak, a legjobb földek sem érnek semmit, és a falu legöregebbje azt állítja, hogy a kertek földje és az állam földje között nagyon nagy a különbség, olyan nagy, mintha soha nem lett volna egy és ugyanaz a föld.

A föld, amely a falu körül terül el, a termelészövetkezet és az állami farm földje. A termelészövetkezet földje az első mellékutca mögött van, az állami farm földje pedig a második mellékutca mögött.

A termelészövetkezet áll egy elöljáróból, aki a polgármester testvére, négy mérnökből, közülük egy a gyomért, egy a hét tehénért és a tizenegy disznóért, egy a három hektár uborkáért és a két hektár paradicsomért, egy pedig a három traktorért felelős; hét termelészövetkezeti parasztnak, akik ötven fölött járnak, és akiket a faluban tagoknak neveznek, s a mérnökök leánynak és legénynek szólítanak. A gyűléseken a mérnökök a gyenge aratást és a termelészövetkezet adósságait a földnek tulajdonítják, amely a gabonának túl homokos, a zöldségnek pedig nem eléggé homokos. A föld a bogáncsnak és a szuláknak jó, ami a gabonát és a zöldséget, amit a mérnökök kultúrájának neveznek, megfojtja. A mérnök, aki a gyomért felel, azt mondja, hogy a termelészövetkezet földje túl savas és túl ragacsos.

Az állami farm áll egy elöljáróból, aki a faluban direktornak neveznek, aki a polgármester sógora és a termelészövetkezet elöljárójának a testvére; öt mérnökből, akik közül egy a kilenc tehénért és a tizenöt disznóért, egy a hat hektár répáért és a tíz hektár krumpliért, egy a gabonáért és egy a gyümölcsösért, amit a faluban faiskolának neveznek, felelős; és száz munkásból, akik az állami farm elhagyott tyúkóljaiban laknak. A mérnökök az állami farm gyenge aratását a földnek tulajdonítják, amely a gabonának túl sós, a zöldségnek és a gyümölcsfáknak nem elég sós. Jó a föld a pipacsnak és a búzavirágnak, amik a földön tarkán világítanak, és, ahogy a mérnökök mondják, a fényképeken meg élesen világítanak. Az egykori mérnök, aki a gyomért volt felelős, a múlt évben a pipacs és a búzavirág élénk színének köszönhetően Craiován, román és bolgár fotósok barátságos kiállításán egy

színes képéért első díjban részesült, amit a faluban nyeresnek neveztek. A díj egy olaszországi kirándulást jelentett. Az utazás óta a brigadéros, aki a polgármesternek, a termelőszövetkezet elöljárójának és az állami farm igazgatójának unokatestvére, felel a gyoméért.

A harmadik hátsóutca mögött terül el a temető. A temetőnek kökénybokor-sövénye van, és nehéz, fekete vaskapuja. A főút végén áll egy kápolna, amely a falu templomának kicsinyített mása, és amely úgy néz ki, mint egy magasabb fajta nyári konyha.

A kápolnát az első világháború előtt a mészáros, aki, miután túlélte a háborút, Rómába utazott, ahol látta a pápát, akit a faluban szentatyának neveztek, építtette, amit a faluban alapításnak neveztek. A felesége, akit a faluban, bár varrónő volt, mészárosnénak neveztek, néhány nappal azután, hogy elkészült a kápolna, halt meg, és a kápolna alá, a családi kriptába helyezték, ezt a faluban úgy mondták: eltemették.

A kápolna alatt a hernyókon és a vakondokon kívül, amik az egész temetőben előfordultak, kígyók is voltak. Ezen kígyók iránti undorában él még ma is a mészáros, és a falu legöregebbje lett belőle.

Minden halott, kivéve a mészárosnét, sírban fekszik, ezt a faluban úgy mondják: nyugszik. A falu halottai halálra ették, halálra itták magukat, amit a faluban úgy mondtak: halálra dolgozták magukat. Kivételt képeznek a hősök, akikről feltételezik, hogy halálra harcolták magukat. Öngyilkos a faluban nincs, hiszen a falu minden lakójának egészséges emberi esze van, amit késő öregkorban sem veszít el.

A hősök, akiket a faluban elesetteknek neveznek, azért vannak, hogy bebizonyítsák, nem hiába haltak meg, amit a faluban úgy mondanak, hősi halálra leltek, mert valószínűnek tartják, hogy keresték azt, ugyanabban a temetőben egyenesen kétszer temették el őket: egyszer a mindenkori család mellé és egyszer a hősök keresztje alá. A valóságban azonban valahol egy tömegsírban hevernek, amit a faluban úgy mondanak: ottmaradt a háborúban. Az elesettek sírhantján többnyire fehér vagy szürke obeliszk áll. Azoknak a halottaknak, akiknek évekkel korábban földjeik voltak, most fehér márványkereszt áll a feje fölött. A napszámosaiknak, akiket a faluban cselédeknek neveztek, ónozott bádögkereszt, a fiatalon meghalt, egyedülálló szolgálólányoknak, akiket a faluban szolgálóknak neveztek, fekete, pácolt fakereszt. Így látható a temetőben, ha egy holtat eltemetnek, hogy elődei, akiket a faluban ősöknek neveznek, urak vagy szolgák voltak.

A legnagyobb kereszt a Hősök Keresztje. Magasabb a kápolnánál. Rajta áll minden háború minden frontjának minden hőséneke neve, még az eltűnteké is, akiket a faluban elhurcoltaknak neveznek, feljegyezve.

Becsukom magam mögött a fekete temetőkaput. A temető mögött terül el a rét, amit a faluban legelőnek neveznek. A legelőn elszórtan fák állnak.

Felmászom egy fára, amely a rét szélén áll, de amely éppúgy állhatna a falu közepén is, ha éppen nem a falu közepén áll. Két kezemmel tartom magam az ágon, és látom a szomszéd falu templomtornyát, amelynek harmadik lépcsőjén egy katicabogár a jobb szárnyát tisztogatja.

ROTHADT KÖRTÉK

A kertek szúrósöldek. A kerítések vizes árnyékokat követve úsznak. Az ablakok meztelenül és fényesen siklanak házról házra. A templomtorny elfordul, a kőkereszt elfordul. A hősök neve hosszú és elmosódott. Käthe letről felfelé olvassa a neveket. Alulról a harmadik a nagyapám, mondja. A templom előtt keresztet vet. A malom előtt fénylik a tó. A békalencsék zöld szemek. A sásban egy kövér kígyó lakik, mondja Käthe. Az éjjeliőr látta. Nappal halat és kacsákat eszik. Éjjel a malomhoz kúszik, korpát és lisztet eszik. A megmaradt liszt nedves a nyálától. A molnár a lisztet a tóba üríti, mert mérgező.

A földek hason hevernek. Fent a felhőkben tótágast állnak a földek. A napraforgó gyökerei befűzik a felhőket. Apa keze a kormányt forgatja. Látom apa haját a kis ablakon át a paradicsomos ládák mögött. Az autó száguld. A falu kékségbe merül. Szem elől veszítem a templomtornyot. Látom a nagynéni combját szorosan apa nadrágszára mellett.

Az út szélén házak vonulnak. A házak nem falvak, mert itt nem lakom. Apró emberek elmosódó nadrágszárakban lépnek félre az utakon. Keskeny, zúgó hidakon idegen nők szoknyája lobog. Meztelen, sovány combú gyerekek állnak nadrág nélkül a nagy fák alatt. Almát fognak a kezükben. Nem esznek. Integetnek. Üres szájjal kiabálnak. Käthe kurtán odaint és elfordul. Én hosszan integetek. Hosszan nézem a sovány combokat, mindaddig, mert szétfoszlanak, amíg már csak a nagy fákat látom.

A síkság a dombok alatt hever. A mi falunk égboltja tartja a dombokat. A felhőkön át nem hullnak alá a síkságra. Most érkezünk meg, mondja

Käthe, és a napba ásít. Az apa égő cigarettát hajít ki az ablakon. A nagynéni hadonászik és beszél.

A kerítések között apró és zöld a szilva. A fűben tehének állnak, kéroldzve bámulnak a kerekek porába. A fűből csupasz köveken, gyökereken és a fakérgen keresztül feltör a föld. Käthe azt mondja: ezek a hegyek, a kövek pedig a sziklák.

Az autó kerekei mellett légáramlat rázza a bokrokat. A gyökerükből víz zubog. A páfrány felissza a vizet, csipkézete megrázkódik. Az autó keskeny, szürke utakon halad. Szerpentineknek hívják őket, mondja Käthe. Az utak összegabalyodnak. A mi falunk mélyen a hegyek alatt fekszik, mondom. Käthe nevet: a hegyek itt vannak a hegységben, a mi falunk pedig ott lent van a síkságon, mondja.

A fehér kilométerkövek engem bámulnak. Apa fél arca a kormány fölött. A néni fülön fogja apát.

Ágról ágra kis madarak ugrálnak. Elvesznek az erdőben. Rövid kiáltásokat hallatnak. Ha nem érintik az ágakat, repülnek, lábukat felhúzzák a hasukhoz, és hallgatnak. Käthe nem tudja, hogy hívják őket.

Käthe az uborkásládából apró, szúrós uborkát kotor elő. Szűkre szorított szájjal beleharap, kiköpi a héját.

A nap a legmagasabb hegy mögé hull. A hegy imbolyog, és elnyeli a fényt. Otthon a nap a temető mögött megy le, mondom. Käthe éppen egy nagy paradicsomot eszik, és azt mondja: a hegyekben korábban jön el az éjszaka, mint otthon. Käthe keskeny, fehér kezét a térdemre teszi. Az autó Käthe keze és az én bőröm között burrog. A hegyekben a tél is korábban érkezik, mint otthon nálunk, mondom.

Az autó zöld fényel szimatol az erdők szélén. A páfrány szétteríti csipkeleveleit a sötétben. A nagynéni az autó ablakának támasztja arcát, és alszik. Az apa cigarettája a kormány fölött parázslik.

Az éjszaka az autón lévő ládákat eszi, a ládákból lévő zöldséget eszi. A hegyek között a paradicsomok erősebben illatoznak, mint otthon. Käthének nincs karja és nincs arca. Keze melegen simít végig a hideg térdem fölött. Käthe hangja mellettem ül, és távolról beszél. Némán az ajkamba harapok, hogy el ne veszítsem a számat az éjszakában.

Az autó megrándul. Apa lekapcsolja a zöld fényeket. Kiszáll az autóból és felkiált: megérkeztünk. Az autó egy hosszú ház előtt, a villanykörte alatt áll meg. A háztető fekete, mint az erdő. A nagynéni becsapja az autó ajtaját, és pizsamát nyom apa kezébe. Görbe mutatóujjal felmutat a sö-

tétbe, és azt mondja: fent van a falu. Tekintetemmel követem a mutatóujját, s a holdat látom.

Itt van a vízimalom, mondja Käthe. Apa a hóna alá szorítja a pizsamát, és egy kulcsot ad a nagynéninek. A néni kinyitja a ház zöld ajtaját. Käthe azt mondja: az öregasszony fent lakik a nővérénél a faluban.

A nagynéni egy fekete ajtó mögé lép. A szobájába, mondja apa. Felmegy a keskeny falépcsőn, és bezárja maga mögött a csapóajtót. Käthe és én az előszobában egy keskeny ágyban fekszünk a fehér csipkefüggönyös, fekete kis ablak alatt. A szoba falán átzubog a víz. Käthe azt mondja: ez a patak.

Käthe haja a fülemben zizeg. A kis fekete ablak előtt, a felhők fekete szájában lóg a hold. Ott van a falu.

Käthe combja lejjebb van az én combomnál. Käthe feje feljebb van az én fejemnél. Käthe hasa forró levegőt lehel. Rövid, keskeny testem alatt zizeg a szalmazsák.

A fekete ajtó mögött recseg az ágy. A csapóajtó mögött zizeg a széna.

A Käthe hasából áradó forró levegőnek rothadt körte szaga van. Käthe lélegzete susog álmában. A fehér csipkefüggönyből csöpögő virággöröngyök nőnek, kapaszkodó szárral, tekergőző levelekkel.

Nyikorgás hull alá a lépcsőn. Felemelem a fejem, és ismét leejtem. Apa megy a nyikorgás után. Apa mezítláb van. Nagy kezének ujjaival a fekete ajtón matat. Az ajtó nem nyikorog. Apa lábujjai ropognak, s a fekete ajtó zárja hangtalanul csukódik a háta mögött. A nagynéni kuncog, és azt mondja: hideg lábak. Apa ajkaival cuppog, és azt mondja: egerek és széna. Az ágy nyikorog. A párna hangosan szuszog. A takaró hosszú lökésekkel puffan. A nagynéni nyög. Az apa zihál. Az ágy rövid falökésekben rándul.

A ház mögött gagyog a patak. A kavics szorít, a kövek nyomnak. A nagynéni kuncog, az apa suttog. A fekete ablak mögött egy kerek levél repked.

A fekete ajtó zárja kattán. Az apa mezítláb, lábujjhegyre állva lépked fel a keskeny falépcsőn. Inge kigombolva. Járása rothadt körte szagú. A csapóajtó nyikordul, és lassan becsukódik. Käthe álmában elfordítja arcát. Apa combjai zizegnek a szénában.

A patak a két szemem között gagyog: tisztátalanságot tettem, tisztátalanságot láttam, tisztátalanságot hallottam, tisztátalanságot olvastam. Kezeimet beásom a takaró alá. Ujjaimmal szerpentint rajzolok a combomra. Térdemen van a falunk. Käthe hasa álmában megrándul.

A virággöröngyök fehér szárukat nyújtogatják. A fekete ablakon szürke repedés. A felhők piros fonallal telve függeszkednek. A fenyők zöldellnek a tűhegyeken.

A nagynéni csapzottan áll a fekete ajtóban. Hálóinge alatt dinnyék remegnek. A nagynéni valamit mond vörös felhőkről és a szélről. Käthe nagy, piros szájjal ásít, és karjait a kis ablak elé emeli. A csapóajtó nyikorog. Apa görnyedten jön le a keskeny lépcsőn. Arca borostás, és azt mondja: jól aludtunk. Én azt mondom: igen. Käthe bólint. A nagynéni begombolja a blúzát. A dinnyék között túl kicsi a gomb, és visszacsúszik a gomblyukba. A nagynéni apa arcába néz, és ismét elmondja mondatát a szélről és a piros felhőkről. Apa a falépcsőnek támaszkodik és fészülködik. A zsiros fésűből fekete hajfészket hullat a lépcső mellé. Két órákor értetek jövünk, mondja. A nagynéni nevetve nézi a zöld ajtót, és azt mondja: Käthe tudja.

Az autó burrog. A nagynéni apa mellett ül az autóban. A zsiros fésűvel fészülködik. Füle mögött szürke a haj.

A távoli piros tetőket nézem. Käthe azt mondja: ott fent van a falu. Én azt kérdezem: nagy? Käthe azt mondja: kicsi és csúnya.

Lefekszem a fűbe. Käthe egy kövön ül a patak mellett. Látom Käthe kék bugyiját rothadt körték sárga foltjával a combjai között. Käthe combjai között leengedi a szoknyáját. Käthe egy pálcával a vizet csapkodja lent a kövek alatt.

A vízbe nézek, és azt kérdezem: nő vagy-e már? Käthe kavicsokat dobál a vízbe, és azt mondja: csak akinek van férfia, az nő. És az anyád?, kérdezem. Szétharapok egy nyírfalevelet a számban. Käthe egy margarétát tépked szét, és maga elé mondja: szeret, nem szeret. Käthe a csupasz, sárga margarétacsomót a vízbe hajtja: de hát az anyámnak gyerekei vannak, mondja. Akinek nincs férfia, annak gyerekei sincsenek. Hol van ő?, kérdezem. Käthe széttép egy páfránylevelet: szeret, meghalt, nem szeret. Kérdezd meg az anyádat, ha nem hiszel nekem. Én margarétát szedek. Az öreg Ellinek sincsenek gyermekei, mondom. Soha nem volt férfia, mondja Käthe. Kővel szétnyom egy barna foltos békát. Az Elli vénkisasszony, mondja Käthe. A vörös haj öröklődik. A vízbe nézek. A tyúkjai is vörösek, és a nyulainak is vörös a szeme, mondom. A margarétából apró, fekete bogarak másznak a kezemre. Az Elli esténként a kertben énekel, mondom. Käthe egy farönkön áll és felkiált: azért énekel, mert iszik. A nőknek férjhez kell menniük, s akkor nem isznak. És a férfiak?, kérdezem. Ők isznak, mert ők férfiak, mondja Käthe, és a fűbe ugrik. Ők akkor is férfiak, ha nincs nőjük. És a te vőlegényed?, kérdezem. Ő is iszik, mert mind isznak,

mondja Käthe. És te?, kérdezem. Käthe a szemeit forgatja. Én férjhez megyek. Követ dobok a vízbe, és azt mondom: én nem iszom és nem házasodom. Käthe nevet: még nem, de később, most még túl kicsi vagy. És ha nem akarok, mondom. Käthe vadszamócát szed. Ha nagy lesz, majd akarsz, mondja.

Käthe a fűben fekszik, és vadszamócát eszik. Fogai közé piros homok ragad. Combjai hosszúak és sápadtak. Käthe bugyiján a folt nedves és sötétbarna. Käthe az üres szamócaszárat az arcára dobja, és énekel: és elhozza őt, kit úgy szeretek, mint senki mást, s aki végül a boldogságom lesz. A nyelve vörösén forog, s fehér szálon függ a szájüregében. Ezt éneklő az Elli esténként a kertben, mondom. Käthe becsukja a száját. Hogy van tovább?, kérdezem. Käthe a fűben térdel és int. Az autó a távoli tetőkről gurul alá. Az autón zörögnek az üres ládák.

Apa kiszáll az autóból, és bezárja a ház zöld ajtaját. A nagynéni a kormány mellett ül, és pénzt számol. Käthe és én beülünk az autóba. Az autó felburrog. Käthe mellettem ül egy üres uborkásládán.

Az autó száguld. Látom, milyen mélyek az erdők. A névtelen kis madarak az út fölött röpködnek. Az ágak árnyfoltjai csipkések Käthe arcán. Käthe ajkainak sötét, éles szegélyük van. Szempillája sűrű és hegyes, mint a fenyő tűlevelei.

A falvakban nem járkálnak sem férfiak, sem nők. A nagy fák alatt nem állnak meztelen gyerekek. A nagy fák között fonnyadt gyümölcs hever. Bozontos kutyák ugatnak a kerekek után.

A dombok széles földekre futnak ki. A síkság fekete hasán hever. A szél elült. Käthe azt mondja: nemsokára otthon vagyunk. A lelógó akácágat célálja. Käthe fehér kezeivel letépi szárukról a leveleket, és nincsen arca. A hangja halkán szól: szeret, nem szeret. Käthe a szájában szétharapja a csupasz szárat.

A földek mögött szürke templomtorony áll: ott a mi templomunk, mondja Käthe. A falu lapos és fekete és néma. Jézus a falu bejáratánál keresztben függ, fejét lehajtja, és kezeit mutatja. Ujjai soványak és hosszúak. Käthe keresztet vet.

A tó feketén és üresen csillog. A nagy kígyó a malomban korpát és lisztet eszik. A falu üres. Az autó megáll a templom előtt. Nem látom a templomtornyot. Látom a hosszú, púpos falakat a nyárfák mögött.

Käthe a nagynénivel lemegy a fekete utcán. Az utcának nincs iránya. Nem látom a kövezetet. Apa mellé ülök. Az ülés még meleg a nagynéni combjától, és rothadt körte szagú.

Apa vezet és vezet. Keze a hajába kap, nyelvével végigsimít az ajkán. Kezeivel és lábaival átvezet az üres falun.

Egy ház nélküli ablak mögött fény imbolyog. Apa a kapu árnyai közt behajt az udvarra. A ponyvát az autóra teríti.

Az anya az asztal szélénél ül a fény alatt. Szürke fonallal lyukas sarkú zoknit stoppol. Kezéből simán kúszik ki a fonal. Az anya nyílegyenes tekintettel néz Apa kabátjára. Mosolyog. Mosolya gyenge és biceg a szája szélén.

Apa kék bankjegyeket lapoz az asztalon, és számol. Tízezer, mondja hangosan. És a nővérem?, kérdezi az anya. Apa azt mondja: megkapta már a részét. És nyolcezret kap a mérnök. Az anya azt kérdi: kitől? Apa a fejét rázza. Az anya elveszi a pénzt, és két kezében tartva a szekrényhez viszi.

Az ágyamban fekszem. Az anya lehajol hozzám, és arcon csókol. Ajkai kemények, akár az kéz ujjai. Hogy aludtatok ott?, kérdezi. Behunyom a szemem: Apa fent a szénában, a nagynéni a szobájában, Kätthe és én pedig az előszobában. Az anya gyors puszt ad a homlokomra. Szeme hidegen fénylik. Megfordul és kimegy.

A szobán átketyeg az óra: tisztátalanságot hallottam. Az ágyam a síkságon, egy sekély folyó és egy fáradt levélerdő között áll. A szoba falán túl rövid lökésekben nyög az ágy. Az anya nyög. Az apa zihál. A síkságot fekete ágyakkal és rothadt körtékkel aggatták tele.

Anya bőre petyhüdt. A pórusok üresek. A rothadt körték visszamásznak a bőr alá. A szempillák alatt fekete az álom.

FOJTOGATÓ TANGÓ

Anya harisnyatartója mélyen belevág a csípőjébe, gyomrát a lefűzött hasa fölé préseli. Anya harisnyatartója világoskék damasztból van, sápadt tulipánokkal; van rajta két fehér gumiszemölcs és rozsdamentes drótból két kapocs.

Anya a fekete selyemharisnyát az asztalra teszi. A harisnyának kemény, átlátszó a vádlija: fekete üvegből van. A harisnyának kerek, átlátszatlan a sarka és hegyes, átlátszatlan a lábujja: fekete kőből van.

Anya a fekete selyemharisnyát a lábára húzza. A sápadt tulipánok a csípőről anya hasa fölé úsznak. A gumiszemölcsök elfeketednek, a kapcsok összezárulnak.

Anya a kőujjakat belecsúsztatja, anya a kőszarkakat belenyomja a fekete cipőkbe. Anya bokái: fekete könyakak.

A harang erősen és tompán zúgja ugyanazt a szót. A harang a temetőből szól. A harang üt.

Anya sötét koszorút visz: fenyőzöldje és fehér krizantém. Nagymama zizegő koszorút visz fehér kövecskékből, kerek képen a mosolygó Mária és a Monarchia kifakult, magyar felirata: Szűz Mária, köszönöm. A koszorú nagymama mutatóujja alatt himbálózik, a vékony, vörösre dörzsölt csuklón.

Én kusza, finom bordázatú páfránycsokrot viszek és egy maréknyi gyertyát: fehérek és hidegek, akár az ujjaim.

Anya ruhája fekete ráncot vet. Anya cipői apró lépésekben kopognak. Anya tulipánjai körülússzák anya hasát.

A harang minden ütése ugyanazt a szót üti. Előtte és mögötte visszahangzik, és nem hal el. Anya üvegvádlival, kőbokával topog a szó visszahangjába, bele a harangszóba.

Anya léptei előtt megy a kis Sepp, koszorúja örökzöld és fehér krizantém.

Én a fenyőkoszorú és a fehér kövecskék zizegő koszorúja között lépdelek. Megyek a kusza páfrány mögött.

Belépek a temetőkapun, arcom előtt ott a harang. Hajam alatt kong a harang. A szemem mellett, a pulzusomban, a puha csuklómban lüktet a kusza páfrány alatt. Himbálózva lóg a harangkötél, csomója a torkomban.

Nagymama mutatóujja a körömháznál kék foltos és halott. Nagymama zizegő, fehér kövecskékoszorúját a sírkőnél Apa arcára teszi. Ott, ahol Apa szeméi mélyen ülnek, ott van most a mosolygó Mária vöröshústalan szíve. Ott, ahol Apa ajkai kemények, ott van most a Monarchia magyar felirata.

Anya a fenyőágak sötét koszorúja fölé hajol. Gyomra felnyomódik a hasában. A fehér krizantémok anya arcára göngyölődnek. Anya fekete ruhája felfúvódik a szélben, mely körüllegi a sírásókat. Anya fekete üveglábjában vékony, fehér szakadás, mely végigfut a combján, fel a gumiszemölcsőkhöz, anya hasáig, melyen tulipánok úsznak.

Nagymama halott ujjával tépkedi a kusza páfrányt, amely a sír szélén hever. Én a fehér gyertyát a páfrány bordázata közé szúrom, hideg ujjamat belenyomom a földbe.

A gyufa kéken lobog Anya kezében. Anya ujjai remegnek és a láng remeg. Ujjperceimet lemarja a föld. Anya a lángot körbehordozza a síron, és azt mondja: a sírokba nem szúrunk semmit. Nagymama elrejt halott mutatóujját, és a mosolygó Mária vöröshústalan szívére mutat.

A kápolna lépcsőjén ott áll a pap. Cipőire fekete redők hullnak. A redők átkúsznak a hasán az álla alá. Feje mögött himbálózik a harangkötél, a vastag csomó. A pap azt mondja: imádkozzunk az élő és a holt lelkekért; csontos kezét összefogja a hasa fölött.

A fenyőág összenyomja a tűleveleket, a páfrány összegyűri a bordázatot. A krizantémok hószagúak, a gyertyák jégszagúak. A levegő a sírok fölött elfeketül és imát mormol: és Te, Isten, Mennyei Seregek Ura, szabadíts meg minket e számkivetettségünkből. A kápolnatorony fölött éppoly fekete az éj, mint Anya üveglábai.

Ujjaik között lecsorgó bozótot eresztenek a gyertyák. A lecsorgó bozót a levegőn kemény, akár az én bordáim. A kanóc morzsásan elszenesedett, és nem tartja a lángot. A letört gyertyák között földrög gurul a páfrány alá.

Anya homlokán göndör krizantémok; azt mondja: a sírokra nem ülünk. Nagymama kinyújtja halott mutatóujját. Anya üveglábán a szakadás éppoly széles, mint nagymama halott mutatóujja.

A pap azt mondja: szeretett híveim, ma Mindenszentek napja van, szeretett halottaink, halott lelkeink ma örömmünnepet ülnek. Halott lelkeink ma templomszentelést ünnepelnek.

A kis Sepp a szomszéd sír mellett áll, kezeit összefonja az örökzöld koszorú fölött: Szabadíts meg minket, Uram, e számkivetettségből. A remegő fényben remeg az ősz haja.

A kis Sepp piros harmonikáján végigjátssza a falun a fehér, lobogó menyasszonyokat, eljátssza a páros lakodalmi vendégeket, amint az oltár körül, a mosolygó Mária vöröshústalan szíve alatt állnak, eljátssza a vaníliatortát a két fehér, lábujjhegyen álló viaszgalambbal a menyasszony arca előtt. A kis Sepp piros harmonikájával férfiak és nők karjának és lábának játssza a fojtogató tangót.

A kis Seppnek rövid az ujj, kicsi a lába. Széttárt, rövid ujjakkal nyomogatja a billentyűket. A széles billentyűk hóból vannak, a keskenyek földből. A kis Sepp ritkán nyomja meg a keskeny billentyűket. Ha megnyomja, elhidegül a zene.

Apa combja Anya hasához nyomódik, amit körbeúsznak a sápadt tulipánok.

A lobogó menyasszony a szomszédunk. Mutatóujjával int. A tortából bordát vág nekem, és a fehér viaszgalambokat csüggedt mosollyal teszi a kezembe.

Becsukom a tenyerem. A galambok a kezemben megmelegednek és verejtékeznek. A fehér viaszgalambokat elrejttem egy húsgombócban és a

kenyérben, amibe beleharapok. Nyelem a kenyeret, és hallgatom a fojtogató tangót.

Anya úszó tulipánokkal és a nagybácsi combjaival táncol el az asztal mellett. Begöndörödött krizantémok a szája körül, és azt mondja: az étellel nem játszunk.

A pap csontos kezeit felemeli az Úr nevében: szabadíts meg minket e számkivetettségből. Kezeiből lecsorgó füstbozót ered, körülengli a harangkötél csomóját, és felszáll a toronyba.

Megsüllyedt a sír, mondja Anya. Kell rá két rakomány föld és egy rakomány friss trágya, hogy a virágok nőjenek. Anya fekete cipője csikorog a homokban. Nagybátyád ezt megteheti a halott öccséért, mondja Anya.

Nagymama a fehér kövecskés koszorút halott mutatóujjára akasztja.

Apa mély szemei Anya fehér szakadásos, fekete üveglábát nézik. Anya fekete cipői vakondtúrások között idegen sírok között lépdelnek.

Átmegyünk a temetőkapun. A falu önmagába süllyed, és fenyőzöldet meg páfrányt lehel, krizantémot és viaszbozót.

Lépteim előtt megy a kis Sepp.

A falu fekete. Fekete damasztból vannak a felhők.

Nagymama a fehér kövecskés koszorúval zörög. Anya szétnyomja kezében az ujjaimat.

Apa a mi halott lelkünk. Apa ma templomszentelést ünnepel, és eltáncol a falu szélén.

Anya harisnyatartója mélyen belevág a csípőjébe.

A fojtogató tangóban apa a fekete damasztfelhőhöz nyomja combjait.

BENKÓ GITTA fordításai

Kiss-Pál Klára

HAJÓK EL

az emberélet útjának felén túl
azt mondja ez a ferences szerzetes
ideje nevet adni a hajóknak
mikor feltűnnek
szállingózni kezdenek
távoli kikötőkből úsznak a nagy folyón
elől az összetákolt tutajok
a sodródó dongahajók nyomukban
a konvojokban érkező százféle evezős
kerekhajók gályák s a vitorlások
egy-kétárbócosak
a legszebbek a kétárbócosak
a gőzhajók a vontatók
s a motorosok végül

ideje kiülni a partra nézni
zöld utat adni valamennyinek
és új nevet
nem szállni be királyi fényel
holott – Her Majesty's Ship –
jogos tulajdonod mind
igazi nevet HMS Hiúság Önzés
HMS Közöny Gyűlölet
nézni utánuk
hosszan szépen
tűnnek
el

VARIÁCIÓ

Rakovszky Zsuzsa versére

ha volna, aki múltját, mint bokára
ejtett szoknyát felveszi, és így
szól, ezt tettem, bocsáss meg érte,
ha visszatérve vízcsapokról és gázzámlákról
beszélne is, mégsem ugyanazt értené,
mint rég, s csak várna fészkelődve, hogy kérdezzék,
van-e még valami mondanivalód;
ha volna, a görcsből kibomló mondatok
nyomán a perc kitágulna minden irányba,
fény vetülne minden rejtett zugba, titkos árnyra,
s a törmelékből egyetlenként kiválna
– valami? valaki? – *a most lehetne*,
s e *most lehetne* nem csiszolódna kerekre, szép
fehérre, nem szállna le az idő fenekére,
hanem, mint a kerékbe ragadt sóderdarab,
makacsul visszatérne, megakadna
s recsegve tolná vissza
az összes *voltak s kellek* kőkemény buldózerét...
nem lesz a csorba ép, a foltos tiszta, persze.
nem lesz a múlt kerek, jelenbe gördülő; egyszerre
gőg és kárhoytatás, hogy itt kell halnod, élned
(kivándorlásra rest nagyapád miatt),
egyként bukás és győzelem, ha bölcsőben hagyod
a majdan csecsemőkre vadászó zsarnokot;
nem lesz a jó örökre jó,
a rossz se rossz örökre,
nem fogják ők se jobban érteni, az idő össze-
kuszált szálai közt matatók, a jövő régészei
– ahogy számba veszik, mi minden van befűzve,
s mi hiányzik,
hány taláhtum elásva a hajszálgöykerék rengetegébe,
hány használt edény, pecsétés lepedő,
hány gondosan megőrzött, polcra tett – :
hány igazság? melyik élet?

ARS POETICA

ez a színes trópusi valahogy nem illik a lepkegyűjteménybe
ma valahogy nincs divatja a színes trópusiaknak
de vajon az egész lepkegyűjtemény nem lesz-e ócska kacattá holnap
és vajon a holnap nem kerül-e a múlt szemétdombjára
holnapután
és a múlt szemétdombja nem merül-e feledésbe a negyedik napon
lázár kijön szétnéz a megnyílt szemű ember

szeressétek egymást
nincs idő
szarságokkal
bíbelődni

GOD-DOG

azt képzelted, hogy a kutya
majd azon a tíz négyzetméteren szemetel,
a többi szent hely lesz neki, a kékszakállú vára,

hát nem. a kutya tojik a földi határokra,
szájába vesz, megforgat a koszban,
feltörli veled a várost.

most értem csak,
beletelt jó huszonöt évbe...

laurie andersonnak
(ő a művész, aki ebeknek ad koncertet a new york square-en)
van egy műve, amit
sokáig nem szerettem.
a lószőrt magnószalagra, a lábat lejátzóféjre cseréli
villanyhegedűjén.
ezt játssza oda-vissza:

dog-god; dog-god...
talán ebben a sorrendben.
nem szerettem.
nem csípem, ha a kutya az isten.
– jó, ha kicsi és menhelyi – így mondta éva is.
nem szeretnék nagyot, olyan, mintha béemvén járnék.

ellenben Istennek vannak határozottan kutyaszerű vonásai.
többek között, ahogy körbenyalogatja a világot,
ahogy immunis a tragikumra,
és ahogy megbillenti a szigorú szobrokat,
és lerágja a plecsnit a horpadt egyenruhákról,
de leginkább, ahogy a lesikált, masnis csontot mancsaiba fogja,
méregeti fájdalmas bociszemekkel,
mintha csak kérdené:
tisztá, de minek?

A FÖLD SZAGA

Anyám már kislánykorában szerette a földet. Ő maga mesélte, mikor az érettségi bankettéről nagy sokára hazavetődtem, hogy titokban mindig kiszökött a temetőbe, és rendre eligazgatta az idegenek sírjait. Ha zsebpénzhez jutott, rohant mindjárt a szécsérába, így hívták, sarlónak, a magos üzletet, és vett egy tasaknyit ebből is, abból is, de leginkább temetővirágot, amit aztán idegenek sírjára ültetett.

Furamód, aznap hajnalban, mikor kitárulkozott előttem, nem préselte össze a combjait. A hálóinge teljesen felcsúszott, még az ölét se fedte rendszeren, de őt ez szemmel láthatólag nem feszélyezte, ha jóban lettünk volna, ha lettünk volna bármilyen viszonyban, bizonyára megkérdem tőle, hogy ivott-e valamit. Csinálok neked csicsókás omlettet, jelentette be olyan háttározottan, mintha legalábbis tőlem várta volna, s azzal felpattant a székről, a fenekéhez hozzátapadt a selyem hálóinge, nem is tudtam, hogy megvan még neki. Ezt a hálóingét csentem ki a fehéreneműs fiókjából háromévesen, mikor elment tapasztalatcserére, hogy ott tartsam őt a testem közelében, mert a kávéillat, amit minden ruhája ontott magából, épp úgy kellett az elalváshoz, mint a félkör alakú mélyedés az ágyam fejénél. Alltunk a mozi előtt, én a lábába kapaszkodva csúsztam a februári latyakban, ne hagyj el, ne hagyj el, sivalkodtam, miután megnéztük a *Kramer kontra Kramert*, ő meg az ajtóra préselődve, pengeszájjal, újra és újra elismételte, hogy aznap este elutazik néhány napra – nélkülem. Csinálj már vele valamit, mondta anyám apámnak, miközben a mozi előcsarnokából, mint egy folyékony plasztilinmassza, hömpölygött a tömeg felém. Kétségbeesésemben a fejemet a betonhoz csaptam, hátha betörik, és akkor anyám nem hagy el.

Verjen már a seggire!, mondta egy nagydarab parasztasszony, mit totójázik itten, hogy a ragya üsse meg! A kosarából, koszos csőrrel és kifordult nyakkal, egy libafej lógott, dermedtkék szeméből még mindig könny csordogált.

Apám fennakadt egy pillanatra, látszott rajta, hogy valami frappáns válaszra készül, de végül meggondolta magát. A buszmegállóban vett egy dupla adag sült gesztenyét újságtölcsérbe csomagolva, azzal elpiszmogtam, amíg

hazaértünk, a buszon még sáléceket is szaggattam az AS Armata idegenben szerzett góljaiból, aztán megvacsoráztunk, anyám megpuszilt, friss kávét párállott a lehelete, mintha reggeli puszi volna, s azzal kirohant az ajtón, mert a szeméttároló tövében már tíz perce ott túlkölt a szolgálati autó. Visszajön, ugye, kérdeztem apámtól, ő pedig szomorúan bólogatott maga elé, majd feljebb tekerte a Szabad Európát – voltak esték, amikor úgy éreztem, a VEF rádió a gyermeke. Úgy bújt hozzá legalábbis, a sustergő, fényes alumínium hangfalhoz, mint *akit* mindenki másnál jobban szeret. A sok sírástól már nagyon álmos voltam, a szobámban nem égett a villany, és senki nem akadt, aki a zsebembe tette volna az oroszlánomat. Holott az oroszlánomat, kiváltképp, ha társaság volt nálunk, vagy ha apám magányosan, mint aznap este is, összebújt a rádióval, mindig a zsebembe gyömöszölték, majd bezavartak a gyerekszobába, ahol az előre bekészített magnóról susogva, nehézkesen foncsorodtak át egyik tekercsről a másikra az orosz kerिंगők, balett-szvittek, amitől csak még szomorúbb lettem, még kiszolgáltatottabb, és az üstdobok pergése mögött felsejlő szalag susogására próbáltam elaludni, beleveszni a fehérségbe, ahogy egy-egy hosszú lesiklás közben a síruhám susogása nyugtatott meg, mikor apám, átugratva az előttünk lévő buckán, amit én nagy gonddal kikerültem, elsíelt a szemem elől. És mégis. Mégis. Az oroszlánom minden egyes magányos estén annyi erőt adott énnekem, hogy már nem is feszegettem, hová rejtették, melyik zsebembe, mikor a pizsamámnak sosem volt zsebe. Elindultam hát, a folyosó lambériájára tapadva léctől léccig loptam magam, s az ujjam begyével kitapintottam a gömbölyded illesztéseket. A VEF rádió egyre csak sustergett, apám jércehangon zsémbelt, aztán – lekeverhetett egy taslit neki, mert – megszólalt hirtelen Virgil bácsi, aki a család fodrásza volt. Igaz, apámat a kelle-ténél többször nyírta, s néha olyan csimaszképpel állított haza, hogy a nagyanyámból kitért a nevetés – Na, megvolt a fartúrók világtalálkozója! –, a sárga metszőfogai közt pedig sercintett egyet, valami torz füttyögést. Virgil bácsi kicsi lett, gondoltam, bemászott a VEF rádióba, és szakszervezetet alapított, szabad szakszervezetet, tehát aki kicsi, az szabad is egyszersmind. Bravó, Virgil, hallottam apámat lelkesülni, sózz oda nekik, a jó iskoláját, aztán már csak morgott és pőfögött, de nem értettem, hogy mit. Mikor elfogyott a lambéria, apámék szobájának ajtókeretébe kapaszkodtam, és behunytam a szemem. Apámék szobájának padlója alatt óriási zöld pókok lakoztak, a sötétség hívta életre őket és mindenkire rátámadtak, aki nyitott szemmel közéjük merészkedett. Egész idő alatt az oroszlánomat szölon-gattam magamban, Rudolfnak hívták, én adtam neki ezt a nevet. A két aj-

tófélfa között egyszer csak nem bírtam nem látni többé, és kinyitottam a szemem. A zöld pókok most a szokottnál is nagyobbak voltak, a potrohuk csillogott, a lábuk pedig nyúlni kezdett, és felém tekergőztek, mint valami zuzmós kacsok. Rudolf, hol vagy, sipítottam volna, de egy árva szuszt nem bírtam kipréselni magamból. Behunytam megint a szemem, minden erőmmel azon voltam, hogy kimondjam, amit ki kell mondanom. Rudolf, hahogtam, mintha azt mondanám: Huholf. De csak a pókok sistergése volt a válasz, a zuzmós lábak sustorékolása a parkettán. Közben a VEF is újra sisteregni kezdett, majd apám káromkodott. Az út menti pléhkrisztusát. Sírni nem tudtam, kénytelen voltam hát – ahogy nagyanyámtól hallottam – megemberelni magam. Nem egészen tudtam, honnan kezdjem. Abban az értelemben, ahogy a nagyanyám hangsúlyozta, egyenként nyomatékosítva minden szótagot, és ami ilyenformán azt jelentette, hogy az embernek elvitathatatlan ereje van, csak egyetlenegy valakit ismertem, de órála senki nem beszélt minálunk, vagy ha mégis, akkor mindjárt kiderült, hogy az illető nem is ember, hanem maga a kárhozat, aki a családi fészkeket szét-dúlva bebújik a gondolatainkba, csoda, hogy még életben vagyunk. Ettől függetlenül nagyon eltökélt voltam, annyira, hogy még a VEF rádióinak is megjött a hangja, és muzsikálni kezdte a *Román rapszodiát*. Bezzeg ezt nem basszátok széjjel, zúgolódott apám, de a morgása egyre távolodott. A klarinétot azonnal felismertem, nyúlós volt a hangja, nyákosan csusszant bele a világba, és hosszan, nagyon hosszan ült rá a koronára, hogy mindenkit, aki csak hallja, bezárjon ebbe az egyetlen hangba, hogy más hangot hallani esélye se legyen. De akkor belépett az oboa, amit nagyon szerettem. Az oboa fehér fény volt, holdszínű és rebbenékeny, légies. Nem lehetett ellenállni neki. Ha felnövök, oboa leszek, gondoltam hirtelen. Sudár és ellenállhatatlan, és mindig fehérret fogok viselni, fehér selyem hálóinget, mint anyuka szokott, mikor apu ágyba viszi neki a reggelit. Rudolf. Róla meg is feledkeztem. Rudolf, bújj elő! Rudolf persze nem bújt elő, de anyám arca felsejlett előttem, amint sírástól püffedt szemekkel mered a tányérjába, és apró kockákra vágja a dermedt puliszkát, majd kínos fegyelemmel tüzi a villára előbb a rántottát, aztán a céklát, s az egészet lezárja egy puliszka-kockával. Mindig így, ebben a sorrendben, ritmikusan. Apám pedig megsimogatja a fejét. Egyél csak, mondja, egyél! Anyám vádlón néz rá, apám állja a tekintetét. Miért sír anyuka, kérdem apámtól. De ő az én fejemet is megsimogatja, és kimegy a szobából mosogatni. Anyámból kiszakad egy sóhaj, a mellei megremegnek, és tajtékzanak a fodrok a selyemhálóingén. Rudolf, mondtam halkán, majd a csendtől tartva feleltem is helyette, im-

hol vagyok, parancsolj velem. Ekkor volt először, legalábbis ezt tartom a legelső alkalomnak, hogy valaki helyett beszéltem magamhoz, hogy megismerkedtem a hiányt. Anyukát akarom, mondtam követelődzve, szinte parancsolón. Aztán megismételtem, erélyesebben, mint előbb. Anyukát akarom. A hangom érces volt, mint a felnőttké veszekedés után, a testem azonban beleernyed, mintha a hangomba összpontosult volna minden erőm. Anyukát akarom, mondtam újra, ezúttal dobantva is egyet, hogy ne tűnjek vesztesnek, és teleszívta a tüdőmet, amitől most már sokkalta hatalmasabbnak és tekintélyesebbnek éreztem magam. És akkor megcsapott hirtelen anyám lehelete. Meleg volt, párás, mint szokott reggel és este, én pedig odébb húzódtam a csókja elé, hogy kövessen a leheletével, hogy ne csak a szájából, de az orrából is beáramoljon a testembe, és újra egyek legyünk.

Látod, itt van anyuka, menj csak be, menjél már. Beléptem a hálószobába. A pókok, amint megláttak bennünket, visszahúzták gyorsan a szőrös lábukat, a parketta nyikorogva szétnyílt alattuk, ők pedig sorra belepotyogtak, tompán puffantak egymás nyakába, és egyenes lett minden, csendes is. Nekibátorodtam. Elindultam a ruhásszekrény felé. Amikor odaértem, megálltam egy pillanatra. Épp csak annyira, hogy hátrafordulva még erőt merítsek anyám illatából, aki bátorítólag biccentett egyet, mintha csak azt mondaná, minden rendben van, gyerünk. Aztán kihúztam a komódfiókot, kivettem anyám selyem hálóingét, majd diadalittasan a szobámba mentem, bebújtam az ágyba, a paplan alatt a hálóingbe, és az orromra húztam a tajtékzó fodrokat, amitől azon melegében elnyomott a buzgóság.

Másnap reggel arra ébredtem, hogy apám az ágyam mellett térdel és röhög. Gelsomina, hát miféle undok vakondok túrta ezt ide, és a paplan szélét felkapva ujját a lepedőnek szegezze, ahol széles pocstában még gőzölgött néhány szőrös gesztenyehéj. Rudolf volt, nem én, feleltem erre, Rudolf és a pókok együttesen. Erre ő nagyokat horkantott, majd vizet melegített, beállított a kádba, és alaposan lecsutakolt.

Hát ezzel mi legyen?, kérdezte az ínyét villantva, miután felöltöztetett és a fürdőszoba padlóján levő kupacra mutatott.

Hát kidobjuk, vágtam rá.

Hát az bizony nem smafu, csakhogy megharagítanád vele anyukát.

Akkor hát mi legyen?, kérdeztem vissza, de apám válasza kiúszott a buszablakán, a mobilom pedig úgy ugrált az ölemben, mint a gesztenyék a tűzhelyen.

Összerezzenem. *Itt hagytál. Nem akarok Diddrikkével élni, írd meg, hol vagy, és utánad megyek.* Az ölemre meredtem, teljesen felforrósodott az emlékezésben, mintha még mindig anyám összefosott hálóingében feküdnék. Az embert, alighogy világra jön nyákban tocsogva, mindenüvé elkísérik a testnedvek, egész életében mást se csinál, csak csutakolja magáról az emlékezést. Ask combjára gondoltam, a véres kráterre. Sose fogok már úgy emlékezni rá, ahogy szerettem volna, nem én irányítom az emlékezést.

Szegény Ask, gondoltam, szegény, szegény Ask Burlefot. De hiába tudtam, milyen nyomorult dolog, ha összetöpörödik az ember mások emlékezetében, ha a legeslegbensőbb önmagát nyújtva sem lesz egyéb belőle, mint egy áthúzott fecni a nagy történetek lapjai között, akkor sem bírt impozánsá nőni, kicsi maradt, mint a gumószerű farka, és homályos, mint a részeg, rikácsoló elméletei. Szegény kicsi Ask Burlefot. Hirtelen úgy éreztem, hogy én már mindent tudok. Megismertem minden érzést, ami jöhet még, az csak gyenguska mása az eddigi életemnek, halott is lehetnék akár. A telefonomra meredtem, amit az Asktól lopott pénzen vettem, és végigsimítottam a képernyőjét. A régít, miután a Markale piac tövében tébláboló kofától egy kiló füge és egy bámia-fűzér kíséretében az ájfönját is megvettem, egy könyvárusnak adtam, aki a Miljacka partján többedmagával kínálta a nyelvkönyveket. Pontosabban az áffont kikunyeráltam, mintha a lopással egy csapásra kihunyt volna a szemérem belőlem, és már nemcsak kérni meretem, hanem kuncsorogni is. Ott és akkor meg voltam győződve róla, hogy nincs lehetetlen előttem, s igyekeztem megtartani ezt az erőt, noha pontosan tudtam, hogy a magamfajták csak rövidke időre törhetnek nagyra, mert az igazi erejük a gyengeségükben rejlik, vagyis hát az undorban, amit a gyengeségük okoz. Igen, valahányszor megundorodtam magamtól, mindig nekilendültem, undorból sikerült lediplomáznom, eljőnnöm otthonról, a szeretőm elől meglógnom, undorból tartok apám felé, és egy nyomorult lopástól azt remélem, hogy gátat szab ennek az istenverte svungnak, hogy végre magam is ember leszek, *em-ber*, ahogy a nagyanyám hangsúlyozta szótagolva, akivel nem cseszekszik többé az élet, mert lám, végre a sarkamra álltam, odasóztam, ahová kellett – elvégre annyiszor adtam oda magam ennek a girnyáknak, hogy elcsórhattam volna a tízszeresét! –, elvitathatatlán erővel, mint az a bizonyos kárhozat, aki megette anyámék életét.

Ráadásul mindez Szarajevóban történt, ahová apám is kimenekítette minden erejét. Szarajevóban, ahol úgy sikerült emberré válnom, hogy máris undorodom magamtól, és az előbbi logika fonákját követve már most tudom, hogy hamarosan elgyengülök. Próbáltam elejébe menni a sorsnak,

az életem soron következő epizódjainak, és kitalálni, hogy mi várhat még énrám.

Ültem a buszon, már majdnem Zágrábban jártam, de még mindig egy tizennyolc órás út elején München felé, és belém hasított, hogy amilyen sánta logikával és rossz aránnyal méríték erőt a múltból, legalább olyan torz a jelenem. Már ha van nekem olyanom egyáltalán. Végére is Szarajevó úgy nőtt nagyra bennem, hogy váltig Ask kicsinységén szórakoztam, s a legvégén magam is összetöpörödtem, mert mindig mindenben őt követtem, őt, akinek száanalomból, szplínből, s e kettőt pózzá merevítő gögből, netán bosszúvágyból, amiért úgy földbe döngölt a Skadarska utcai étteremben, dobtam oda magam, ezzel menekítve át a *másikat*, s ugyancsak a *másik* emlékezetét életben tartva kunyeráltam el kétszáz márkáért a kofa ájfonját, mert az utolsó találkozásunkkor, hogy megússza a búcsút, ő is az új ájfonját fikszirozta, akárha elnyerte volna benne a nélkülöm való új élet zálogát. És amikor Szarajevóba érve végre megérkezhettem volna magamhoz, hogy az Igmannel együtt a Várost is bejárva megértsek valamit mindabból, ami idáig sodort, és ha már megértettem, messzibbre is lássak, az orrom hegyénél mindenképp távolabb, már nem volt kihez megtérnem – elvesztettem magam. Legszívesebben leszálltam volna a buszról, és visszamentem volna. Vissza Szarajevóba, vagy még korábbra, még távolabb, hogy újra felvegyem a fonalat. Milyen igaza volt Asknak, mikor ázott kis kurvának hívott a Skadarska utcában, s milyen gyötrelmes belátnom, hogy amikor megerősödhetnék, valójában nem is az élet gyengít meg újra, egyedül csak én tehetek róla, hisz csak a gyengék vesznek revansot mindenért. Hogy mondjam el neki, annak a *másiknak*, hogy mindenről ő tehet. Hogy bár a közösen megtett úton cinkosa voltam, sose lehettünk útitársak, mert egyedül ő hozta a törvényeket. És hogy az ő törvényeit tiszteletben tartva én akkor is vele voltam, amikor ő másutt, mások élete fölött rendelkezett. Hogy mondhatnám el apámnak, hogy lám, a kárhozat mégsem egyetlen emberben testesült meg, hogy a szabadság hiánya nemcsak a rendszer hibája, hanem a maguk ellen fordított agresszió, ami ugyanabból a tehetlenségéből fakadt, és amit minden család kitermelt magának, helyenként hiány formájában, másutt meg az erre adott válaszaiban. Hogy fölösleges volt teleplakátolni azt a rohadt gyűléstermet, mert semmit nem értett meg abból, amit másodkézből papírra vetett. Hogy az egész önmegsemmisítés volt, a hősiesség mázával gazdagon nyakon öntve, és épp ettől fulladt kicsiségbe, mert, bár áldozatnak tekintette magát, az életét adni a szabadsáért már nem volt mersze, csak meglépni tőlem, és a kihülő helyét hagyni

önmagának meg a tetteinek. Hogy még a belső szabadság ideája is érvényét veszítette, mert ugyanolyan tákolmány volt, torz kinövés, mint az az ideológia, amellyel szembement. Ugyan, hát hitte még valaki egyáltalán azt az ideológiát? Hitték volna azok, akik minduntalan utaltak reá? Vagy azok – és ezt Kolakowski is megmondta, az ő nagy példaképe –, azok netán hittek volna benne, akik a hirdetéséből szereztek maguknak megélhetést? Vagy azok esetleg, akiknek szólt az egész? Ha pedig senki sem hitt benne, nem lehet, hogy a híres szembenállásával idomult is hozzá, ne adj’ isten! ő tartotta fenn? De még ha nem is így volna, tegyük fel... Ha mindez csak nekem ilyen egyértelmű, nekem, meg akik utánam jönnek, az ő nyelve meg a hatalomé akkor is egyívású maradt. Hogy a fenébe’ nem tudott leválni róla? Hogy a pék faszába’ méregette magát ugyanabban a tükörben, ahonnan nemcsak ő és a nagy ellenállása verődött vissza, hanem azok is, akiket utált? Hogy mondhatnám el nekik, apámnak is meg *amannak*, hogy amit ők szabadságnak hívtak, valójában mások elnyomása volt, anyáké és lányoké főként, de fiúké is, akiket, míg a gyávaságtól végre elporoszkáltak a hősiesnek hitt szembenállásig, nemcsak kasztráltak, hanem ugyanolyan tehetetlen, ámde náluk is hiúbb csicskákká pofozgattak át, és akiket, legalábbis a magunkéhoz hasonló istenverte országokban, éppenséggel a hősnek hitt férfiak tisztelete tart távol elsősorban önmaguktól, és csak azután a közügyektől. De az előbbtől mindenképp. Nem kellett volna elmenned, apám! Akkor lettél volna hős, ha ott és úgy szállsz szembe, hogy megtaláld azt a nyelvet, ami meggyengíti a hatalom szólását, mert a nyelven kívül a szembenállóknak nincs más fegyverük. Ej, be jól is mondta Ask, akit nevetségesnek hittem, mert könnyű akart lenni, nevetségesnek, mert volt bátorsága bebotorkálni a zsákutcákba, mikor az első éjszakán nem hallottam túl a rikácsolásán, pontosabban rikácsolásnak hittem a szenvedélyt, aminek hangján a szabadságról beszélt. *Nyelvünkben hordjuk a súrlódási együtt-hatót, az utolsó tényezőt, amely az eredet emlékezeté.* Talán ha akkor nem hagysz el bennünket, most nem látom nevetségesnek a bukácsoló kicsiséget, ami a kiutat kutatja abból az útvesztőből, amit ránk testáltatok. Ha akkor nem hagysz el bennünket, most nekem sem kellene bolyonganom, mindenki szólásával azonosulva, hogy már ne is tudjam, ki vagyok.

A jó бүдös életbe, hogy nekem miért nem jutott eszembe fölvenni ezt a gondolatfutamot! De hiába дühöngtem, már késő volt. Mégis honnan a fenéből tudhattam volna, hogy itt fogok megvilágosodni, apám felé félúton, már ha a megvilágosodás megbír ennyi дühöt. Teszek rá, az én megvilágosodásom már csak ilyen дühös marad. Pedig egy ájfon is a rendelkezésemre

állt, primán rögzíthettem volna, igaz, duplán vétkeztem érte, egyszer a lopással, másodszer a kuncsorgással, amit most már mindennél jobban szégyellek. A néni, akit önfelmentőleg hívtam kofának, a fiától kapta Norvégiából, a hátlapján Sondre volt, a Lillehammeri Paralimpia kabalája, a bozontos, féllábú műlesikló kobold, amit mindenáron le akart cibálni a telefonról, mielőtt százötven márkáért ideadta volna nekem. Nem értettem, miért vacakolunk ezen. Ha nem tudja legyámbászni róla, hát nem tudja, és ráripakodtam:

– Mennyit ér magának az a hátlap? Kifizetem.

– Ne haragudjon, édeském – *sweet heart*, pontosan így mondta, mégpedig olyan kedvesen, ahogyan a szarajliák beszélnek egymással és idegenekkel egyaránt –, megvehet tőlem bármit, de ez az egy nem eladó.

– Ugyan, néne, hát mit tud az a hátlap?

És még akkor sem tértem észhez, amikor elmesélte, hogy a fia, akitől a telefont hátlapostól kapta Bajrámról, épp ott, a Markalén vesztette el fél lábát az 1994-es februári mézárásban, és jóformán be se hegedt a csonkja, márciusban két norvég újságíró csempészte ki az Alagúton a Lillehammeri Paralimpiára, hogy odakint felépülve, mert ez volt a vágya, fogyatékos gyerekeket taníthasson síelni. Sőt, mintha az egész életem függött volna tőle, apámra és a nyomorult gyermekkoromra, majd az olimpiai sapkámra és Vutkóra hivatkozva, aki elüldözte tőlem az angyalokat, addig-addig erős-ködtem, míg végül potom ötven márkáért sikerült elkunyerálnom a hátlapot is. Miféle takonyból gyúrtak engem? Ez már nem düh volt, és a megvilágosodástól végképp távolságba állt.

Felpattantam és előre csörtettem a sofőrhez. Álljon meg, nagyon kérem. Mi történt, kisasszony, rosszul van? Nem. Azaz de. Vissza kell mennem Szarajevóba, otffelejtettem valamit. A sofőr rám nézett, jobbra kapta a kormányt, a busz kerekei már az útpadka porában forogtak üresben, majd visszavezette a buszt az úttestre, és lefékezett. De hát a semmi közepén vagyunk, mondta. Nem baj, most azonnal le szeretnék szállni. Az utasok zúgolódni kezdtek. Nyugodjanak meg, emberek, intette le őket, majd ismét hozzám fordult. Ne haragudjon, nem fogom itt hagyni az út közepén. Majd a legközelebbi településen, ígérem, keresünk magának valakit, aki visszaviszi. Amikor befutottunk a Banja Luka-i buszpályaudvarra, kinyitotta a csomagteret, kivette a hátizsákomat, a vállára kapta és intett, hogy kövessem. Zömök volt, kopasz, nehézkes mozgású, de roppant fürgén szedte a lábait. Igyon egy kávét, én addig intézkedem, mondta, és eltűnt a személyzeti bejáró mögött. Megzizzent a telefonom. A néne telefonja. Jaj, csak ezt

ne, gondoltam, mintha ezt is loptam volna, és már láttam is, amint a fél-lábú fiú érdeklődik anyja hogyléte felől. Elővettem a telefont, de csak azért, hogy megbizonyosodjam, nem örültem meg. Anyám volt. *Jazmin. Jelent-kez.* Ennyit írt mindösszesen, mert még mindig attól tartott, hogy kigúnyolom, amiért nem tud helyesen írni magyarul. *Szia, anyu, jól vagyok, ha-marosan hívlak.* Mást írni nem volt erőm. Amíg a sofőrre várok, megvettem a kávé az automatából, és rágyújtottam. Fel fogom hívni, fel kell hívnom, elviselhetetlen lesz a csenddel verése, mert mindig elviselhetetlen szokott lenni, de legalább a szuszogását hallhatom, gondoltam, majd hogy történhetett volna ez is másképpen.

Aznap reggel, mikor az érettségi bankettől hazavetődtem, anyám, életében először és egyben utoljára, nem izgult énérttem, s ha nem lettem volna hullafáradt, bizonyára összebarátkozunk. Látszott rajta, hogy mesélni van kedve, jött-ment, suhogott a selyem hálóingében, nekem viszont majd' leesett a fejem, miközben a csicsókás omlettel próbáltam lenyomtatni a rengeteg vermet. A kérdésére, hogy milyen volt a bankett, csak annyit feleltem, hogy tűrhető. Bővebben, szólt vissza. Összehaverkodtam a magyartanárnővel, mondtam, és megúsztam a csoportos lambadát. Hogy tudtad megúszni? Úgy, hogy összehaverkodtam a magyartanárnővel. Sér-tetten, pengeszájjal fürkésztet, de nem volt erőm elmagyarázni, hogy amíg a többiek a seggüket rázták, én végre kibeszélhettem magamból ezt az átkozott négy évet, mindazt, amit neki, a szülőanyámnak sose mondtam el. Az átpityergett nagyszüneteket, amikor az osztálytársaim, akik egytől egyig menő csajok voltak, elállták az utat a lányvécé előtt, nekem pedig meg kellett várnom a szünet végét, hogy beosonjak a folyosó túlsó végén levő fiú-vécébe, és kipisiljem magam. Ha menzeszem volt, akkor is. Hogy magányos voltam, mindennek tetejébe gögös, annak láttak legalábbis az osztálytársaim. Szótlatlanul ettünk egy ideig. Aztán megkérdezte, hogy volna-e kedvem kimenni a földekre, amit a múlt hónapban vásárolt. Nem, feleltem, de ez őt szemmel láthatólag már nem feszélyezte, beszélni akart, talán mert megérezte, hogy örökre elveszíthet engem is.

Akkor mesélt a kislánykoráról, meg az enyémről is. Te is szeretted szagolni a földet, monda, majd felállt, a kagylóba tette a tányérokat, s az üres asztalon megláttam két borospoharat.

Két borospoharat! Aznap, mikor az érettségi banketten voltam, valaki nálunk aludt! Két borospohár volt, kettő! Húsz év telt el, vagyis hát majdnem. Fel kell hívnom, fel fogom hívni anyut.

TRIPTICHON

Virgil Mazilescu emlékének

1

megírtam (mondta ő) az *Ódát* (*antik metrumban*) de még nem szeretném nyomtatásba adni megjelöltem szüzességét egy zöld szalaggal majd megmutattam neki hogyan kell kifeszíteni az íjat most várom hogy levetkőzze variánsai sokféleségét melyek különben változhatatlanok hogy belépünk szövetségesekként a monások háborújába

ártatlanul nézett ráérősen cigarettázva félelemmel követtem nyomon a pásztorok csillagát tiszta pupilláinak mélységeiben ahol a szentség átváltott őrületbe tisztán láttam teljes fenségében mely felfoghatatlanul természetes volt mintha pont akkor született volna meg mikor a mi pucér mindközönséges szavaink elszégyellték magukat előtte az *Óda* (*antik metrumban*) szüzessége előtt

2

bizonyosan eljősztok majd ide az én távollétemben is szél suhan a fa lombja közt megkérдитеk majd ki van itt közülünk ki van itt láthatatlan ha szél cibálja a fa ágait de tudjátok meg hogy ez a kopár hely mindig Eminescu-versekkel lesz tele Eminescu verseivel amiket majdnem véletlenül írtam mert rejtélyes a prozódia motorja mint egy vadmacska morgása úgy indul de nem fogom soha igazán jól tudni miért írok mindig Eminescut és miért nem Barbut Bacoviát vagy Blagát önök pedig akik ide

jönnek talán megadhatják a választ ártatlanul
nézett rám ráérősen cigarettázva féltem hogy
hirtelen nekem szegezi újra a kérdést mint a szél
egy fa lombjába csap hát én magam kérdeztem rá –
ahogy különben most is – vajon melyikünk van itt és
melyikünk láthatatlan

3

és most (fordult hozzám) megkérnélek hogy
hallgassátok meg a gyökerekről szóló értekezést
ami tulajdonképpen egy ditirambus vagy még
inkább vádbeszéd mindazok ellen akik lehajtott
fejjel állnak dacolva a kultúra büszke törvényeivel
nézd (és ujjával rámutatott a fák lombjaira) milyen
jól álcázzák magukat az élet gyökerei nehogy annak
látsszanak amik vagyis égi állapotoknak hanem
mérgezzenek a föld szagával a trágya és a krizantém
illatával de mi (és a keze mint egy metronóm mérte
épp a köztünk levő távot) mindketten meg vagyunk
győződve nem így van? az isteni eredetről hogy az
istenek számára ürügy vagyunk belekeveredve a vers
bűnös dogmatikájába de valódi bíránk még épp csak
hogyan megszülettek

ártatlanul nézett rám ráérősen cigarettázva
főlemeltem a tekintetem és miközben légi
gyökereit számoltam a magam és a vers egyik
leendő bírása felém közeledett egy karikát
kergetve a bottal

AZ IGAZSÁG SZERDÁJA

egy csütörtökön ölték meg reggel kilenckor

a sánták üldözték ortopéd cipőikkel
a nyomorékok rózsaszín csonka végtagjaikkal
két szenátor leleplezte a parlament előtt

a hírnevén mely bádogdobozba lett zárva
csavargók tapodtak a foghíjas telkeken
a horgászok mint egy gilisztát horogra tűzték
a professzorok vele töröltek táblát szivacs helyett

az árnyéka – az esti nyugtalanságok részeként –
be volt tiltva az egész városban a járdán
emlékét kimetszették az agyakból
az aláírását kifordították és úgy húzták keresztre

négy (még életben levő) versét a halottasházba
szállították boncolásra – hogy megbizonyosodjanak
a fájdalom a szöveteikben nem árulás-e

az Akadémia ünnepi ülésén életművét egy macska
farkához kötötték majd a macskát felgyújtották

a jópipák a heréltek a bányászok és a cukrászok
mindig a hét közepe táján álmodnak vele
azon a napon amikor a piacon a bódék között
kiáltotta: Ez a nép tunya és nemtörődöm!...
azóta mindig leköpve látni ahogy az Igazság
Szerdáját is...

KŐ ÉS KÖR

vagy a kő
ami bensőmbé zuhan

vagyok a kör
amit felriasztasz

ígérem:

megtérek a partról
mielőtt
a feledés vékony
iszaprétege végleg
eltemetne

JÁNK KÁROLY fordításai

Márton Evelin

ESZLÁRI ÖRÖKRE TÁVOZIK

A kempingszékek néha megázhatnak? – én

Most! – gondolta Alois, és Eszlári gyűrűje neki is koccant az üvegnek.

Gépiesen felemelte a poharát, és hirtelen nagyon üresnek érezte magát. Egy hosszú korttyal felhajtotta az egészset, és azonnal újratöltött. Rágyújtott, hátradőlt, és próbált valami szépre gondolni. Nem arra, hogy az életében minden milyen piszkosul reménytelen egy ideje. Vagy nem is, csak ez nem mindig nyilvánvaló? Vagy előbb-utóbb minden helyzetről kiderül, hogy csapda? – kérdezte magától, és a hajában önfeledten turkáló Eszlárirra nézett. Rettenetes, hogy az ember a másik minden apró kis mozdulatára, bosszantó szokására vagy visszatérő viccére emlékszik, mégsem tud róla szinte semmit. Furcsa, hogy mi ketten soha nem jártunk a tengerparton – jött rá Alois. Lehet, hogy ez nem is szereti a tengert? Én mégis szeretem őt? A szerelem időnként tényleg furcsa dolgokat művel. Azért ez mégsem magyarázható csak a hormonok, agysejtek és idegpályák ideges vibrálásával. Nem lehet csak annyi az ember. Egy gondolkodó hústömeg. Ennél valamivel mégiscsak többek vagyunk, gondolta Alois, és rájött, hogy alighanem berűgött, mert olyankor szoktak ilyen filozofikus gondolatai lenni. Vajon Eszlári hogy van? – eszmélt fel, és riadtan szétnézett a szobában.

Vele szemben a fotelban Eszlári feje úgy imbolygott, mint egy bója. Alois a falon ketyegő órára nézett, de elszédült a mutató örült vágójától, és rájött, hogy neki sincsen már sok hátra. Aki ilyen marhaságokat lát, annak tényleg meg vannak számláva a napjai.

– Csókolom – mondta Eszlári két csuklás között, és átnyújtotta a kezét az asztalon, feldöntve egy borospoharat. – Eszlári vagyok. Helyezze kényelembe magát – mondta, és Alois vállára támaszkodva becipeltette magát a hálószobába. Kezdődik, sikította magában Alois.

Eszlári elmosódó női arcot látott maga előtt a párnán. A nő meredten nézte. Ő meg rémülten arra gondolt, hogy ez a nő, kicsoda is ez? Részeg és fikszírozza őt. Vajon mit akarhat? Biztosan spicli, tele van az egész világ bűdös spiclikkel, dühöngött magában, de aztán belealudt, mielőtt képes

lett volna megmozdulni, hogy lelökje az ellenséget az ágyból. Mert a jelek szerint már egy ágyban vannak, még hozzá ruhában. Az előbb mintha ültek volna. Most meg fekszenek. Ez fölöttébb gyanús. Ez volt Eszlári utolsó alvás előtti gondolata.

Aludt. Horkolt. Vele horkolt az egész szoba, talán az egész negyed. Csak a szemben levő sztriptízbárból jöttek és mentek az emberek, néha fel-felüvöltött egy részeg vagy egy macska, sarokba szorított patkányok hörögtek, lányok sikongattak, kurvák átkozták az árfolyamot rontó pályatársnőket, gazdag külföldiek nyomában loholó rezesbanda talán nem is volt azon az éjszakán, csak az obligát rendőr- és mentőautók. A főváros csendje! Pótolhatatlan, gondolta Alois, és megbökte a könyökével Eszlárit, hátha egy pillanatra abbahagyná a horkolást, hogy végre ő is elaludhasson. A kinti zajok olyan jól elringatnák.

Eszlári reggel szívdobogva hajolt hálótársa fölé, de megkönnyebbüléssel fedezte fel, hogy az a részeg nő, aki rosszindulatúan fikszírozta őt nemrégiben, nem más, mint a kebelbarátnője, Alois, aki édesdeden alszik. Eszlári dalolva cammogott ki a fürdőbe, ahol kedvtelve nézegette magát a tükörben, de aztán eszébe jutott a felesége.

Alois rettenetes fejfájással, rossz ízű (és szagú) szájjal ébredt. Forgott vele a faragott ágy, majd' elpusztult, olyan éhes volt. Eszlári persze eltűnt az ágyból, ezek szerint máris elkezdődött az óramű pontossággal jelentkező büntudata, ami a gyakorlatban abban nyilvánul meg, hogy nem hajlandó rendes reggelit elővenni, merthogy ő fogyókúrázik, a felesége ugyanis diétát javasolt. Szóval ez engem büntet amiatt, amit egy másik nő csinál vele! Ez beteg, gondolta Alois, de aztán rájött, hogy ezek szerint ő is az, egyébként mit keresne itt? Életében nem volt egy normális ember lakásán. Neki valahogy mind ezek az örültek jutnak. Vajon miért, kacagott fel magában.

Eszlári üdvözült mosollyal nézte a bugyiban pipiskedő Aloist, miközben lelkét mardosta a büntudat, de arra is gondolt, hogy milyen szépen élhetnének ők együtt. És ezt ki is mondta. Igaz, nagyon, nagyon halkán.

– Mit mondtál? – kérdezett vissza Alois a süketet játszva, és közben arra gondolt, hogy Eszlári egy pillanatra ismét megfeledezett jogi állapotáról. Ezért utólag dupla adag büntudatot ró ki magának. Afféle lelki penitenciát. Bár a testi penitencia is károsítja egy kicsit a lelket. De senki sem tagadhatja, hogy léteznek valódi szentek is.

Könnyen meglehet, hogy itt előtte a konyhaszéken egy ilyen igazi szent ül. Fogadjunk, hogy egy ujjal sem nyúlt hozzám, fogadott magával Alois,

és Eslári szemébe bámult. Azután bemenekült a fürdőszobába, és alaposan megvizsgálta magát. Semmi nyom, állapította meg szomorúan. Ezek a szentek azért elég unalmasak, döntötte el, és gyorsan magára kapkodta a ruháit.

– Megyek! Munkába kell mennem – kiabálta az előszobából, de aztán eszébe jutott, hogy ő ezen az ajtón egyedül soha ki nem jut. Már legalább fél éve tanulmányozza a zárrendszert, de még mindig nem tanulta meg, pontosan hogyan is működik. Csak a liftben ne legyen a liftes, ha kijutok innen, imádkozott a Fővárosi Léhasághoz. Mert a Fővárosi Léhaság, aki afféle isten ebben a városban, időnként a legkomorabb öröket is lecsalogatja a ház mögé egy ostáblára. Hányszor osont már el innen éjszaka a dobókocka zaját figyelve.

Eslári korábbi üdvözült mosolyával együtt megérkezett az előszobába. – Ma vasárnap van, ma nem kell menj.

Pont ettől féltem, jajdult fel magában Alois. Ennek megint ahhoz van kedve, hogy naphosszat szerelmesen kóvályogjon velem a városban. Moziba, rémes kiállításokra megyünk, és vendéglőbe, ahol majd megint leiszszuk magunkat. Közben én még mindig a tegnapi ruháimban vagyok, és hiába fürödtem, mert a ruha lassan megbüdösödik rajtam. Ennek ellenére ő még mindig szerelmes lesz, és újra felcsempész magához. Reggelre eszünkbe jut megint, hogy ő nős, és hogy erről nem beszélünk. Csak udvariasságból érdeklődünk afelől, hogy van és mit csinál a másik valódi vagy választott társa. Civilizált embereknél így szokás, de valószínű, hogy a sok udvariasság alatt, a lelke mélyén mindkét szereplő magasról leszarja a másik kedves párját. Vannak ilyen szerelmek, ahol fejben ezek a játszmák is mennek, nyugtatgatta magát Alois.

– Milyen játszmák? – kérdezte Eslári, mert Alois éppen hangosan gondolkodott az előszobában, miközben ő azon tűnődött, vajon hova ejthette le az éjszaka a bejárati ajtó kulcsát. Közben megakadt a szeme a tükörre ragasztgatott családi fényképeken.

Alois Eslári tekintetét követve szintén a fényképekre nézett. Az emberek az életük minden pillanatát szeretnék megörökíteni, gondolta. Mint ha ezzel vissza tudnának szerezni valamit az eltűnt időből. Saját magukból, abból, akik voltak. Vagy a gyermekeikből, akiket egyre ritkábban látnak. Mostanában az a divat, hogy mindenki valahol máshol él, nem ott, ahol született. Divatot mondtam? – rémült meg Alois –, ez megint valami marha reakciós szöveg. És még majdnem mondtam azt is, hogy a gazdagok között még kurvának lenni is jobb. Mostanában elég vacak véleményem van

magamról, állapította meg Alois, és eszébe jutott, hogy szokott ő a szegények között is kurva lenni, bár azokban mintha kicsit több volna az érzés. Éppen ezért talán veszélyesebbek is.

– Menjünk sétálni! – javasolta Eszlári.

– Menjünk! De előtte menjünk el hozzám, hogy vegyek magamra valami más ruhát – mondta Alois remegő hangon.

– Jól vagy így is – búgta Eszlári. Alois közben arra gondolt, hogy mindjárt sírva fakad, annyira éhes. Muszáj kiharcolnia, hogy Eszlári szíveskedjék negyedórát várakozni egy taxiban két utcával arrébb, amíg ő átöltözik. És befal valamit a lakótársak kajájából, mert neki már semmije sincs. Pénze is rég volt. Bár ez a dolog csak néha idegesíti, de olyankor nagyon. Főleg amikor gazdagok közé keveredik, akik nem járnak akármilyen helyekre, és nem esznek meg bármit. Az italról nem is beszélve. Sejtelmes nevű, idegen illatú cigarettákat szívnak, Alois mindig a csúfos beszólásoktól rettegetve gyűjt rá a maga kapadohányára. Eszlári nem ilyen, habár gazdag, és állandóan az anyagi problémáiról panaszkodik, de olyan számsorokat emleget, amelyeket Alois utoljára tudományos művekben látott. Szerencsére másról is lehet vele beszélgetni, rémes szokásai is vannak, amelyek miatt kimondottan szerethetővé válik. Eszlári közben pocsék kiejtéssel taxit rendelt, és csak remélte, hogy jól értették a címet, amit mondott. De hogy Alois itt, ebben a lakásban beleszólhasson a telefonba, az kizárt dolog. Még akkor is, ha ő, Eszlári történetesen meghal. Ezért kell megtanulnia végre ezt az átkozott zárrendszert, hogy bármikor el tudjon osonni. És persze a házat, a negyedet is ismernie kell, és mind a negyven zsarunak az arcát, akik itt váltogatják egymást, gondolta Eszlári, és betuszkolta Aloist a liftbe.

– A húgom – mondta, és játékosan Alois fejére borította a kabátját, miközben szélesen mosolyogva a liftesnek álcázott zsaru felé fordult. A zsaru pókerarccal nyomta meg a Földszint gombot, szenvtelenül Eszlárira nézett, majd fakó hangon közölte, hogy isten éltesse a kislányt. Ezen a hangon azt is mondhatta volna, hogy azonnal le kell lőnie – állapította meg Eszlári, de reménykedett, hogy ilyesmi pont ma mégsem történhet.

– Azért szeretem Aloist, mert soha nem öltözik kurvának. Miközben az. Imádom! – döntötte el, és arra gondolt, néhány napig vagy hétig akár fel is függeszthetné a büntudatot.

Ebbe az egy életünkbe – egy halálunkba mindennek bele kell férnie. Még az is, hogy egy szép nap tényleg világgá megyünk. Egy kis időre.

– Nem muszáj most az ülés alá bújnod – mondta Aloisnak, és kihajtott az udvarról az autóval. A kerítés, a régi idők tanúja hangosan csattant mögöttük.

Ezek a faszok soha nem fogják megtanulni, hogy egy kaput halkán is be lehet csukni, dűnnyögte magában Alois, de közben büszke volt az országára. Itt legalább történik valami, gondolta még, de rájött, hogy ez megingint nem túl jó szöveg.

Kétszáz kilométer autópálya a boldogság. Alig találkoztunk autókkal az úton. A táj távolinak tűnt, az ég a földig ért, a messzeségben szélmalmok forogtak, és ha lehúztam az ablakot, a szél kabócák csivitelését és titokzatos füvek szagát csapta az arcomba. Alattunk egy folyó kanyargott, partján elhagyott csónakok.

Visszafelé zajos vonatban ültem, bent fülledtség, kint eső. Szemben velem egy nő valamit kötött, felismerhetetlen rendeltetésű ruhadarabot valakinek, aki, lehet, már nem is létezik, örökre távozott, már csak néhány fénykép a falon, és a szívben fakulóban, vagy egyre színompásabban. Majdnem szentté avatva.

Bíró József

(30)

eztán akár biztonságossá mindazonáltal nem is könnyű
szempillantás alatt jelbeszéde lényegében porrá omlik
rozoga díszleteket venni ordas hiba
jóllehet személyes elfogultság okán
ugyanakkor persze ábránd
talán fikarcnyi
ha

(31)

sorban állás még mindig miközben már beteg
ugyanakkor nem világos mi lesz megoldható
illetve így most van magyarázat
mosollyal mégis viselve holtidő
mint ami nevezetesen
velejárója nyilván
ha

(32)

ilyen lendítéssel eldobható kavicsot mivel aki szereti
de összehasonlítva más szélsőséges lázadás feltűnően
akkoriban buzgón pont kissé túlzó
felesleges csakis vitatkoznia ezzel
többé nem hallja
úgy ahogy
ha

(33)

inkább évente átutazóban de aztán tovább nincs
néhány dolog miatt kíváncsi rövidesen muszáj
annyi minden vissza valamerre ráadásul
éjszakánként egyszobás lakásban bajos
mostanság nem innen
eléggé megvan

ha

(34)

ugyanakkor ott valahol visszhangtalan sötétség van ami
hajnaltájban átfagyva sosem lehet kőbevéssett szabadság
vicces amikor újólá magára ismervén
többnyire elképed érdektelen mégis
ennyire hűséges emlék
mivel vízzé

ha

(35)

eztán korábbi által akkor készületlenül ne érje
jogfosztó módra pedig folytatódik is jelenleg
nos nem csupán mellőzik ráadásul
vonatkozó időszakra régi gyakorlat
irányító hivatalosság által
így peremre

ha

(36)

eleve nincs egyensúly romlása miatt igen komor
láthatóan sohasem kínál szikár önfeladási mintát
olykor inkább átalakítható világnak mondja
munkái összegzése semlegessé voltaképpen
egyesek tudni vélik
kérdés nélkül
ha

Varga Illés

RIDEGLEGÉNY

REGÉNYRÉSZLETEK

Tass Dalia borongása

*Ha látom a fergeteg elejét,
Lehúzom a kalapom tetejét;
Úgy nézem a rossz időt alóla,
Még a jég is visszapattog róla.*

Csillogóztak a tüzek a pusztán, amikor az az ostoba küldönc felbukkant Tass Dalia portáján. Szutykos volt, félrészeg, de Tass Dalia úgy mérte végig az ordonánc prusnya, iszos formáját, mint a szentségös komáját. Adott neki, hadd málékodja ki magát, aztán nekibökte.

Mit kórászol itt?

Az meg lehajolt a macskához, ami a lábához köszörülködött. Úgy került a csikós ábrázatát, mintha sancolná ez a goromba faggatódzás. Végül nem bírta nem a szemébe nézni. Tass Dalia csak kicsihölte belőle azzal a néma, fürkész tekintetével.

Szent Illés halott, mondta.

Tass Dalia az éjszakába bámult, és nem szólt többet az ordonánchoz. Állt tovább a verandáján, és figyelte a határt. Fürkészte az eget. Néha szipakolt a pipájából. A küldönc hátvást fordult, várt egy keveset, aztán múlóval elsettyögött az éjszakában. Tass Dalia állt a tornácon a társául szegődött éji lipék keringése közt, és nem mozdult. Mintha várna valamire. Eleredt az eső.

A hét csődör halála

Jándik Liza halott. Taksány Gergő halott, fundálkodott Tass Dalia. Az eső a csizmáját áztatta. Lekelt a verandáról, ki a latyakos sárba, a tetőtúlnyúláson túlra. Leszakadt az ég. A szél az arcába verte a permetet.

Dorvatt László halott. Rákász Palkó rég a föld alatt, Tang Márton is elment, és most Szent Illés.

Megigazította a kalapját. Ideje elnézni Kullancs bátyához.

Könnyített magán, messzire, a trágyába hanyította a borosflaskát, dülögve a pajtához ment, kifartoltatta a lovat, aztán mint akire gond ütött, megvakarta a tarkóját. Füttyörészve járt fel-alá, míg összeszedte a cókómókját. Aztán felcsapta a bibányos kantárat, bajoskodott egy sort a szerszámmal, még egyszer megsimogatta a ló csávázó fejét, azzal nyeregbe fordult. Nye'te, Bohó!

Apád még él, mondta Kullancs. Meglátogathatnád.

Meglátogatom.

Keves kell neki?

Urát adod, ha visszatértél.

Visszatérek?

Ültek Kullancs gulyibájában a tűznél. Melegedtek. Kullancs elszundorodott.

Tass Dalia még pirkadat előtt otthagya Kullancs gunyhóját. Elég sokat ment, mire megtalálta az apja szállását, de feltalálta. Az apja úgy fogadta, mint gyermekét.

Hiányzott, apám, mondta neki.

Gyohónni jöttél, fiam?

Úgy értem, a ménes mellől.

Tán szűkül a puszta?

Mint a picca.

Mikor láttál te olyat?

Tass Dalia hallgatott.

Helyben volnánk, szögezte le az apja.

Haggya már! Szól neki az anyja. Öbøj István!

Téged meg ki kérdezett?!

Az asszony csak leforrozta a csalánt, és átnyújtotta elébb egyiküknek, aztán másikuknak.

Öbøj István megdörzsölte a forrást az arcán.

Egyet mondhatok, fiam. Az asszonyhoz ló kell, fedél, ménes, nyáj, gulya. Ezek híján hiába is töröd a fejed házasságon. Aztán majd házhoz jön. Ha az aranyhajút hajkászod, csak az idődet vesztegeted.

Tass Dalia bólintott.

Örülök, hogy látom, apám.

Mire Becsedre ért, a Gorondi Vén már várta.

Hát tudod, volt, hogy Rákász Palkó bátyád is ezzel jött hozzám: Valóra váltja-e Isten az álmokat, Bihál bátya? Én meg azt feleltem neki, Isten ajándéka, hogy az ember legtöbb álma nem válik valóra sose.

Ide hallgass! Gyuba Holló. Mondta neki Tass Dalia. Viselős vagyok egy gondolattal.

Ki vele!

Megsimongatnám Kullancs bátyámat, szavakkal: lehetne számadó. Mit tart felőle?

Ha a jövő érdekel, itt szádorog körülötted, ecsém. Karingálódzik, épp mint az a karvaly. Ott, ni! S mint a vererészőt, a kisebbek csapatban támadják, a nagyobbak zsákmányul ejtik... és te, Öböj István fia, felcsapsz a bojtárjának.

Azt mondja, Bihál bátyám?

Hallottad.

Ha maga mondja.

Aztán, mondja csak, Kullancs bátyám, kérdi Tass Dalia a számvetőből lett betyárt, hogy ment el Szent Illés?

Hát, szól neki az, csak úgy, ahogy az emberek szoktak. Elment. Tán keresett magának valami gyugasz helyet, ahol elalhatott.

Tass Dalia fonott kaláccsal kínálta Kullancsot, az meg elvette, s köszönte. Kihajtotta a bicskáját, megszegte a kalácsot, aztán odaajtette a morványt a kettejük közé hajtogatott kendőre. A másik közben megbontotta a kulacsát.

Elaludt a nyeregben?, kérdezte Tass Dalia.

El.

Maga találta meg?

Senki se találta. A Gorondi Vén mondta, mikor nála érdeklődtem felőle: „Ketten maradtunk hát.”

Belevegyeledik az ember, ha így beszélnek, mondta Tass Dalia.

Mikor már megfrüstökölték, Kullancs fordított a szón: S téged, mi szél hozott?

Ménkő, felelte Tass Dalia. Ítélet.

Kullancs bólintott.

Felcsapnék magához bojtárnak, Kullancs bátyám.

A vén betyár erre vette a begréjét, töltse csak tele bátran Tass Dalia.

No, szólt, amikor már színültig telt. Kortyolt, s mondta neki:

Nem értek én a lovakhoz úgy, mint a számadó.

Értek én, felelte erre Tass Dalia. Maga, bátyám, elég, ha az emberekhez ért. Márpedig ahhoz ért. Úgy ismeri a rideglegényeket, mint a tenyerét. A lelke úgy áll a tekintete előtt mindnek szűzanyameztelen. Úgyhogy ne átalkodjon itt nekem, mondja meg sorval, mit tegyek!

No, kuncogott erre a vén lóköető, ilyet se szellentettem még, hogy egy bojtár béreljen számadót magának.

Most megteheti.

Kullancs hármás próbációja

Hát, mondta Kullancs Tass Daliának, mikor a Kőmorzsoló vitéz egy csetres, mafrancos napon azzal állított be hozzája, hogy a vén betyárt számadójának fogadja. Kérdezhetsz három dolgot, fiam.

Mindháromra megfelelek. Aztán, ha van még kérdésed, fel is út, le is út. Maradsz magadnak. Ha nincs, számadód leszek, s te bojtár. Értve vagyok?

Tass Dalia csak bickelt rája.

Na mármost, van, aki úgy meséli, hogy Tass Dalia akkor hármat kérdezett Kullancs bátyától, az meg csak mélyen a szemébe nézett, és látta rajt', hogy megállt benne a faggathatnék, de már rágyöhettek, hogy én másként mesélem.

Mojzes Tamás lélekszéke

A ménes rendben éjszakázott?

Vakarta a szakálla tövét Kullancs, mert elég volt pillantás a gúzsba vert betyárookra.

Bizgették a lovakat, biccentett neki Tass Dalia köszönésképpen. Kullancs megrugdosta a tomvadó hamut, faragcsonydarabokat szórt rája, s míg azok lángra kaptak, szemügre vette a póru jártaikat.

Nem tudhattuk, hogy újra van számadó a pusztán, mondta egyikük.

A számadó megdörzsölte az állát.

Agyonüttem vón mindet, így Tass Dalia. Az én gondom a ló, magáé az ember.

Kullancs kibújt a csizmájából, és a talpát vakargatta a tűz melegénél.

Iga'. Mondta.

Elővette csibak pipáját, és odafozott a pöfékelésnek. Ültek a tűz körül, míg kicsillagosodott az ég. Tass Dalia akkor elővette kését, eloldotta egymástól a lótolvajokat, s intett nekik, hogy üljenek oda.

Akkor Kullancs így szólt.

Ezek a mi lovaink, he. Kuncsorgók úgy járjanak erre.

Ittak rája, körbejárt a sárkánylé, aztán magukra maradtak.

Meglebbentek, mi, kuncogta a vén betyár.

Hát, vicsorogta Tass Dalia. Villámzott felettük.

Összehajkásztam egy csordára valót. Izsófalván vásár lesz.

Másüve mész, mondta Kullancs, és keresztet vetett. Az ég akkorát dörrent, hogy egy pillanatra el kellett hallgatnia.

A borvízhez. Ott, a mezőn találsz egy lapos kövekből összehordott, napkeletre néző, természetes halmot, a Mojzes Tamás székét. Az első jövő-menőt, akivel ott találkozol, idevezeted.

Úgy legyen, bólintott rá Tass Dalia.

Felkötötte akkor a bojtár a lova üstökét, meg sem állt, míg arra a helyre nem ért, ahová Kullancs irányította. Mindenfelé gőzölgött körötte a dágványos semlyék, és a savanykás bugyborgós lé közepén ott emelkedett Mojzes Tamás lélekszéke, ahogy a számadó mesélte. Megkerülte, s láthatta: délen, a szék háttámláján ott áll a lapos kő, amelyre szálkás rovással felrötták, kiért emelték, s hogy ki is volt Ő. Átugrajtott a csevice-forrásokon, lehuppant a szék tövébe, a lovát meg kicsapta, hadd igyék, ha akar, legelészsen kedvére. S mert nem látott senkit, magának is mert egy csobolyóval.

Mit kotózol itt, ember, kérdezte Tass Daliát Haruc Bán.

Tass Dalia felnézett a csobolyóból.

Ösmerem magát?, kérdezte.

Naná, felelte amaz, s közelebb jött, hogy a másik a ködös szürkületben is jól lássa.

Haruc Bán, kiáltotta Tass Dalia, ahogy megismerte a kalapja alatt. Ezer éve... Téged is látni?

S téged? Tass Dalia! válaszolta a betyár, s ráfogott a karjára, hogy üdvözölje.

Mi szél hozott? Nézett Tass Daliára Haruc Bán, majd a mögötte emelkedő halom felé bökött az állával. Az Ősök székéhez?

S hogy a betyár nem felelt, tovább fűzte a szót. Tudod-e kié?

Nem tudok olvasni.

Haruc Bán gyanakodva nézett rá, aztán folytatta. Tegnap Szent Illés nagyon görgette. Kedvem támadt kódorogni egyet. S mit hallok? Újra van számadó a pusztán.

Azt csiripelték a madarak?

Egy bojtárja van, emelte fel mutatóujját Haruc Bán, s mutatta: Egyetlenegy.

Ezért jöttél ide?

Megmondom, miért vagyok itt. Ez itt Mojzes Tamás lélekszéke. Ide nem jár más, csak Kullancs bátyánk... meg én.

A Csillagszemű?

Tudnék róla.

Akkor hát, felelte Tass Dalia, úgy illő, hogy te mondj valamit a vén lóköttőről.

Haruc Bán akkor ellépett Tass Dalia mellett, felült a kövekből emelt karosszékebe, és ezt az imát mondta: Térj vissza, Mojzes Tamás, pihenj a pihenővel együtt, s tápláljon téged az emlékezés!

Majd így szólt: Legényke volt, ifjú, szinte még gyerek, mikor a litvánok rajtaütöttek a szállásukon. Elhajtották őket, s az öröknek kiadták: lőjék le, aki szökni próbál! Hanem egyikük, ez a legényke egy helyütt kiugrott a sórbul, s nekiiramodott. Futott, ahogy csak a lába bírta, inaszakadtából. S akkor esett, hogy az egyik litván, egy magaforma, nála alig idősebb legényke íjat emelt rá. A litvánok mind értik a fegyverük járását: amelyiknek van íve, röptiben két madarat is lekaszál az égről, mikor azok egymás mellé érnek. Ez a gyerek is mindjárt marokra kapta az íját, megfeszítette rajt' az ideget, de erőssen, hosszasan célzott, s utánaeresztette a nyílveszőt a gyermek Mojzes Tamásnak. S eltalálta. Ezt ő maga mesélte nekem. Az a nyílvesző épp a térdét járta át. Ezért aztán nem is szeretett soha járni, ő már csak nyeregben töltötte az időt. Nyeregben evett, ott cimborált, s nyeregből huzogozott; és megalvott a nyeregben, ha úgy hozta. Mojzes Tamás nyeregben szerzett asszonyt magának, nyeregben nősült... még az asszonya is ott fogant meg, ha hihetünk neki, bár ezt aligha veszem be. Annyi bizonyos: mikor gyermekei először sírtak fel, már mindnek megvolt a lova.

Úgy mondta, mikor rákérdeztem, mert egészen elképedtem: Nem találta el?

Rendes volt, így mondta. Mert csak lábon lőtte. Az a litván kölyök nem tépte ki a lelket belőle azzal a bíbányos vesszejével. Talán mert mindketten fiúk voltak még, s nem férfiak.

Így aztán életben maradt. A tatárok meg átkozták a litvánokat. Ezer szitkot szórtak rájuk. Mikor Mojzes apja előkerült a fivéreivel és a kán lovasaival, rajtaütöttek a fosztogató martalócokon, és mind egy szálig lemészárolták őket. Borzalmas halált haltak, úgy mesélte. S nem temették el őket. A mongolok átkozzák a litvánokat a mai napig, de Mojzes Tamástól nem hallhattad. Nem volt az a szitkozódós fajta. Ő csak elmondta, mit tettek velük, és hogy nem tudja, a kölyökkel mi lett. Sosem látta viszont.

Kettejük lelkére iszom, fejezte be az emlékezést Haruc Bán.

Kettejükre, mondta Tass Dalia, s megemelte a kulacsát.

A kölykökre!

A számadó és a hét bojtár

Mire Tass Dalia és Haruc Bán előkavalyodtak a pocsórosból, Kullancs már perjedő tűznél várta őket illatos borókapálinkával. Heverésztek a pokrócaikba tekeredve, nyergükkel a fejük alatt, s ahogy a hódvilágnál fényesedett, úgy fogyott a karcos. Kullancs megköszörülte a torkát:

Birodalmak jönnek-mennek. A mi országunk tekintettől tekintetig ér. Mióta csak az Isten egy marék déli szélből megteremtette a lovat, és a jószágot a sörényébe csomózta, a nyargaló-lét előző évgyűrűi lesznek a frissebbek remekjei. Hajdanában, eresztette el a gyeplőt, élt Izsófalva határában egy számadó juhász. Úgy hitták ezt a bacsót, hogy Balka János. Volt neki egy kosa, úgy tartotta, „egy komisz dög”. Meg egy cigánya, egy öreg, buszma ember. Verték „a dögöt” mindketten; a bacsó fölleg, a dadó meg, ahogy a számadótól látta. S a kos egy nap nekik ment, felöklelte őket. Csakhogy aznap két összetartó betyár kelt Balka János segítségére: Göncz Balázs és Gönyi Farkas, s a kos különösen megharagudott rájuk az ütlegerért: bejelentette őket az Állatok Királyánál. Akkor a bacsó hiába hadakérozott a szekere elé fogott lovával, sújthatott rá négyellővel, garambóba keveredett a szüreti bálba menet, és nyakát szegte. A két betyár meg duhajkodásba, hogy futniuk kellett. Akkoriban Kerecsen népét uralták a becsedi pusztán, ha ezek kiálltak volna értük, megmenekednek. Kerecsen népe azonban kivette őket, Gönyi Farkas futóbetyár lett, és Göncz Balázst fellógatták. Hanem még elébb, hogy Göncz Balázs a fejét hurokba hajtotta volna, úgy megbökte bosszúból Kerecsen egyik csikósát, Szent Illést, hogy a bojtár alig tudott lábra állni. S csak azért nem forgatta meg benne a vasat Göncz Balázs, mert a csikós szóval fogadta, hogy vigyáz a fiára, ha Göncz Balázs feladja

magát. Így aztán a csikós megmaradt, s amint lábra állt, beállt Mojzes Tamás emberei közé. Hálából tette ezt, mert az öreg közbenjárt ért Pakulár István-nál, aki gondját viselte, míg az ágyat nyomta, s lábadozott. Ez a Pakulár István pedig Dzian Kajusnak volt cselédgazdája. S te, Haruc Bán, Mojzes Tamástól hallhattad, Szent Illés miként haragította magára Dzian Kajust és asszonyát, amikor kést mártott intezőjük, Gornyik Mihály mellébe. S hogy futott el kutya szégyenre Ucsnay birtokára, hogy mentse az irháját. Tehette, mert jól tudta, hogy Ucsnay Uzornál pajtásai és cimborái vendégeskednek, köztük Skunt Máté, s Ucsnay közbenjárt a sértett Dzian Kajus-nál, csak hogy kedvében járjon vendégeinek. Szent Illés pedig nem vette félvállról, amit ígért, s kezdett járni Gyuba Kálmán uramhoz, a gumpendorfi plébánoshoz, hogy Göncz Balázs kölykét körösztényi szóval okíthassa. Meg is lett az eredménye, ha nem is egészen úgy, ahogy vártam: Szent Illés kardot kötött az oldalára, s attól a naptól jól tudta, hogy nincsen több maradása Becsedén, csupán idő kérdése volt. Hanem akkor még kötötte az adott szó: Kerényen, Göncz Balázs fián tartotta a szemét, s nem is akadt, akit Kerecsen bojtárjának fogadhatott volna. Egyszer adódott csupán, hogy ember állt volna a rideglegény helyére: a Kerecsenfi Sárkány Jankó, de ő sem maradt soká. Csakhogy közben Dzian Kajus is emlékezett, és elégtételt vett Ucsnayn, és leste az alkalmat, mi módon állhatna bosszút Kerecsen népén. Úgy kellett lennie, hogy végül eltisztult Becsedről, és attól fogva Kerecsen népének nagy lett a híre a pusztán, és sok irigyet és haragost szereztek maguknak a határ mindkét oldalán. Mégis megőrizték a ménest, mert nem akármilyen fából faragták őket: rideglegények voltak, akik lelküket az Alsó Világba rejtették, nem is akadt rájuk senki. Mikor közel volt már a török világ, követték Szent Illés példáját, és fegyverrel jártak, és mind érezték a véget közelegni, s egy lovat énekeltek le Kerecsennek az égből, hogy őrizze tovább a ménesét. Látták a véget a Tejes Törzsű Égi Fáról: alig silákkolt az Égi Méneselek Órizőjének Számadó Csikósa. Mert Kerecsen népének fiadaljai, Kőmorzsoló, Vasgyúró és Fanyüvő elveszejtették az Égi Számadót. Akkor szállt le Szent Illés az Alvilágba, hogy Kerecsen lányát, Jándik Liszát pusztá lelkükkel megsegítve, feltámasztassák az Égi Számadót. Így adta Kerecsen hét bojtárja élete zálogát cserébe a hosszú szolgálatért, mert mind úgy tartotta: első a ménes.

Kullancs elhallgatott. A tűz ellampadott. Haruc Jóska pokrócait levetve felkászálódott, ellépett kissé körükből, majd hátvást fordult, szélirányba. Hosszasan könnyített magán, majd visszaült, és a parázsból lángokat gerjesztve így szólt:

Mikor a vén, sárkányos Kerecsen elment, Jándik Liza volt a számadó, s néki hét bojtárja volt. Hét rideglegény. Öböj Istvánt hiába egrecírozta volna, de Tass Dalia a helyére állt. Apjának is szintúgy hét bojtárja volt. Mindig hét volt a pusztán, hét bojtár a földön, hét a kilső világba.

Tass Dalia a csillagokat bámulta.

Jándik Liza halott, mondta Haruc Bán. Gyuba Holló hiába maradt köztünk, abból a feltámadásból már nem tér vissza az életbe. Öböj István... nos, ő ugyanúgy feladta ezt az életet, mint Gyuba Holló. A többiek halottak.

Gyuba Holló, vetette közbe Tass Dalia. A Gorondi Vén úgy mondta: Ketten maradtunk hát. Így mesélte Kullancs bátyánk.

Iga'.

Köhintett a számadó.

Haruc Bán és Tass Dalia tekintete összetalálkozott a lángok fényénél. Elértették egymást.

Kullancs köhécselt, s a maradék lórét hajtotta fel.

Ezen töröm a fejem már jó ideje. Mondta Tass Dalia. Kerecsen minden bojtárja elment így vagy úgy. Egyet kivéve. Felkönyököl, sokatmondó testtartással, mint aki tudja a választ, csak valamiért nehezebbre esik kimondani.

Itt van Becseden?

Nem megy az sehova.

Haruc Bán mondta ki:

Az Öreg Buddha Tanítványa.

Ha idevezetitek, hárman lesztek, mondta nekik Kullancs.

VAN AKI

arcomra mint kőre véstek
ronggyá olvastak az évek
arcomra mint kőre véstek
ronggyá olvastak az évek
vízisiklót viszek ágyamba
minden áldott este
vízisiklót viszek ágyamba
minden áldott este
amit mondanom kellett
volna még köpködöm a szavakat
beállnak a falba szegként
amit mondanom kellett
volna még köpködöm a szavakat
beállnak a falba szegként
kezemben papír ceruza
lóbálom nyulait a vadász
kezemben papír ceruza
lóbálom nyulait a vadász
íróasztalom se cellám
hol sebeimet kitakarhatnám
íróasztalom se cellám
hol sebeimet kitakarhatnám
nem köt le tők üres az élet
nem köt le tők üres az élet
egész nap teszem a semmit
henyélek gyönyörűség nélkül
egész nap teszem a semmit
henyélek gyönyörűség nélkül
van aki ütőerén zsilettet fen
van ki fejszét élez homlokán
van aki ütőerén zsilettet fen
van ki fejszét élez homlokán
van ki gyorsan ír olvas

van ki gyorsan ír olvas
én gyorsan érzek
én gyorsan érzek

EREGETEM

pók fonalát magamból
eregetem napjaim sokát
pók fonalát magamból
eregetem napjaim sokát
tudásom a nem tudás
tudásom a nem tudás
kinézek valaki sasszézik
teljesen átázva a hideg
ősz végi esőben föl s le
kinézek valaki sasszézik
teljesen átázva a hideg
ősz végi esőben föl s le
nem én vagyok
konstatálom tűnődve
nem én vagyok
konstatálom tűnődve
az éjszaka padlásán a hold
óriás bogójából csipegetek
az éjszaka padlásán a hold
óriás bogójából csipegetek
fölgangosítva figyelek
fölgangosítva figyelek
fa nélküli kertben
madár nélküli madár
nem-ének-el
fa nélküli kertben
madár nélküli madár
nem-ének-el

ÉVEK ÓTA

nem égetett erdőket szerelmünk
nem égetett erdőket szerelmünk
nem is tornádószerűen
csaptunk egymásra le
nem is tornádószerűen
csaptunk egymásra le
csak mint egy gazdátlan állat
megy utánad hazáig követ
csak mint egy gazdátlan állat
megy utánad hazáig követ
nincs szíved kinn hagyni
az éjszakába beviszed kicsi
alig fűtött szobádba
nincs szíved kinn hagyni
az éjszakába beviszed kicsi
alig fűtött szobádba
aztán ott marad veled
aztán ott marad veled
így élünk mi már évek óta
de ha elutazol akár csak
egy-két napra is
így élünk mi már évek óta
de ha elutazol akár csak
egy-két napra is
az ágy mintha kővel lenne
teleszórva csak fetrengék
nem tudok elaludni
az ágy mintha kővel lenne
teleszórva csak fetrengék
nem tudok elaludni

ÁMULNI

sorsomról magam
le nem téphetem
sorsomról magam
le nem téphetem
gilisztákkal játszom
minden más untat
gilisztákkal játszom
minden más untat
az én valóságom
más valósággal
összhangban nincsen
az én valóságom
más valósággal
összhangban nincsen
magamat emészttem
nem az időmet
magamat emészttem
nem az időmet

gyermeknek lenni jó lenne
ifjúnak lenni jó lenne
férfinak lenni jó lenne
gyermeknek lenni jó lenne
ifjúnak lenni jó lenne
férfinak lenni jó lenne
de szemem inkább már megpihenne
de fülem inkább már megpihenne
de szám inkább már megpihenne
de szemem inkább már megpihenne
de fülem inkább már megpihenne
de szám inkább már megpihenne

temetőkapunál
sötéttséggel átítatott
átázott bogár cipeli
szakadt árnyékát

temetőkapunál
sötétséggel átítatott
átázott bogár cipeli
szakadt árnyékát
univerzális szomorúság
ámulni gyermekként
nem tudok már
univerzális szomorúság
ámulni gyermekként
nem tudok már
cipőm fűzőjénél fogva
fönnakadt a júdásfán
rücskös nyelvét ölti rám
cipőm fűzőjénél fogva
fönnakadt a júdásfán
rücskös nyelvét ölti rám

HA AZ EMBER

üres visszfényét a tükör
beleveti a délutánba
üres visszfényét a tükör
beleveti a délutánba
rátapadok a világra
gyanta a fölsebzett fára
rátapadok a világra
gyanta a fölsebzett fára
apadnak az évek napjaim
füstje száll száll föl az égbe
apadnak az évek napjaim
füstje száll száll föl az égbe
világ gondját nem én cipelem
egy levél is vállamon micsoda teher
világ gondját nem én cipelem
egy levél is vállamon micsoda teher

kezemen állok de mély az ég
markolom a fűvet görcsösen
kezemen állok de mély az ég
markolom a fűvet görcsösen
hull az angyalok szárnytolla
szerteséjjel söpri a szél
hull az angyalok szárnytolla
szerteséjjel söpri a szél
első dalosból talajvízként
tört föl a gyönyörű ének
első dalosból talajvízként
tört föl a gyönyörű ének
vetném magam az idő elé
mint robogó vonat alá
vetném magam az idő elé
mint robogó vonat alá
ha az ember állatként
marad egyedül beleőrül
ha az ember állatként
marad egyedül beleőrül

Mihálycsa Erika

FÖLDKÖZI

PALERMO

Erkély, álmodozóknak. Padló nincs: ki itt kilépsz, hagyj fel a nehézkedéssel. A kitekintésben egészen légneművé lett, korlátja csupán a kiindulási pontot jelzi, ahonnan a tekintet nekivág. A kovácsoltvas korlát mint rajzgyakorlat: mi a vonalnak az a minimuma, ami a legtöbb időt képes megkötni.

A balkon 4-500 éve a repülés elsajátításán dolgozik. A palota közben megráncosodott, kopaszodásnak indult, bőrét ellepték a májfoltok. Minél porhanyóbbá vékonyodnak a falai, annál inkább megtelik fecskeéggel. A fecskeég nem azonos az éggel, és gyökeresen (léggökeresen) különbözik a sirályégtől, a galambég alapján pedig hiába is próbálnánk elképzelni. Néhány átfedést mutat ugyanakkor a denevéréggel, bár utóbbi értelemszerűen éjszakai. A sirályok röppályája által összegeffitizett ég: nagyívű gesztusfestészet, a tengeri fecskeég ezzel szemben a követhetetlenül gyors, önkilátó mozgások pixelnyomaiból áll össze: negatívja az üresség fényképek légfolyosórendszere.

A fecskeég: bevezetés a kozmosz természetrajzába.

O rondine che arrondini lu mare. A tengeri fecskék egész nap a tengert kerülik, azt a mini-tengert, ami pont belefér a cikkcakkjaikból összeadódó aszimptotagörbékbe. Van valami eszelős abban, ahogy a magányos röppályákból raj lesz, rajmagány. Nem legyekre vadásznak, hanem a tengerre.

A város térképe mint tetőterasz-kirakós. Klee, csak sokkal kuszább. Műholdról nem lehet pontos képet alkotni róla, mert műholdról követhetetlen, melyik tetőterasz emeletes, melyiknek van cserép- vagy bádog- vagy lugasteteje, s látszik ezért háztetőnek. A város igazi térképét csak a fecskék ismerik: az épületek morfológiája az alaprajzból éppolyan kiismerhetetlen, mint hogyha egy erdőt akarnánk úgy ábrázolni síkban, hogy lerajzoljuk a fatörzsek kerületét. És talán a macskák. Egy macska a tetőteraszokon háborítatlanul közlekedhet egész városnegyedekben, bekóborolhatja a Cassarót, a Kalsát úgy, hogy csak a korzószerű főutcák, a Via Roma, a Maqueda, a Corso Vittorio Emanuele állják útját a maguk erőszakos és célratörő nyíl-egyenességével. Az sem lehetetlen, hogy az itteni macskák tudjanak repül-

ni, surrogva, mint egy denevér. Palermói denevér: bőrmacska. Tej helyett kávét innának, amit gondos kezek kikészítenének a tonhalkonzerv mellé, és hajnalban a megfelelő tűzfalról vagy párkányról vitorláznának le a legbizalomgerjesztőbb autótetőre, bajszuk végén kis elektromos kisülések. A kicsik néha lezuhannának, mint a fészekből kipottyant fiókák, és az aszfalton végeznék, mint első nap az a járdaszegély mellé dobott vörös kölyök, melyet estére teljesen belepett a por és a szemét.

A lakók mintha állandóan a levitálást gyakorolnák. A nők arasznyi kornusokon közlekednek az aszfalt fölött. Az épületek mind az égnek fordítják az arcukat, mint a barokk szentképek mártírjai: a sikátor méretű utcákról, szűk terekről, a szemetes járdáról nézve leginkább megereszkedett nyakbőrüket, hashurkáikat látjuk. A tornyok csak addig nyújtóznak, amíg a tetők fölött megpillantják a tengert. A kupolák a háztetőknek mutogatják magukat, forognak, míg majolikaszoknyájuk kidagad; fölöttük az ég a tenger visszénye. A lenézett járdák szégyenlősen tapadnak a paloták falához, szörnyű tektonikus gyűrődésekkel igyekeznek a parkoló autók hasa alatt bár az első lépcsők szintjéig, a tekintetek fényébe felmászni, így fogynak ki a járókelők szandáltalpa alól. Helyükbe költözik a szemét, amely a gravitáció törvénye szerint lerakódik keményen, vastagon. Az álmodozók városában nem takarítanak. A falnak állított, túlcsondult kukák fölött kis szoborfülkében Madonna bandzsalít nappal is világító karácsonyfaéggőkkel, mellette vastag fehér festékekkel a falra fújva: IN TRASH WE TRUST. A római decumanus és cardinalis nyomvonala mentén épült utcák négyzethálós rácsmintája is a logika és átláthatóság kétségbeesett, kishitű önfelmutatása az utcára kitüremkedő boltok, három emelettel feljebb a tetőteraszok esztelen burjánzásának. Az Il Capo üzletei, a Vucciria ételespultjai, a Ballarò barokk-orientális zöldséges, halas, húsos, fűszeres asztalai, mint a parti kőtömbök közt guppogó víz, alattomosan kiömlenek az utcákra, elzárják a forgalmat a vásárlók összeérő könyökével, a leszotyogó héjakkal, a halaspultról lecsorgó cseppfolyós szaggal (a kiterített, mindenféle elképzelhető tengeri teremtményt egész nap hűtött vízzel spriccelik, amiből jut bőven a vásárlókra is).

Ahogy fogy a járda, úgy tapadnak a kétoldalt parkoló autók a falakhoz, mint a parti töltés köveire kimosott üvegek, nejlonzacsók, algák. A teljesen kibelezettnek tűnő barokk kápolnácska ajtajára két brutális acéllakat közé tűzött A4-es papírlap kéri, hogy ne zárják el a bejáratot. Előtte parkol másfél autó és két motor.

Legalább tizenöt színárnyalat különbség van a reggeli és az esti fénybe áztatott épületpárkányok és tetők s a falak töve közt. És legalább tizenöt a fényvel leginkább telített párkányok fölötti és az ég közepének kékje közt. Az ég közepén feloldott kék szaharai, mint Antonello da Messina üdvözlegetően megörökített Máriájának lápisz-lazuli fátyla. Kékkék. A néző azon a helyen áll, ahol a rettenetes szavakat kimondó angyalnak kellene, nincs ennél voyeur-ebb pozíció, de Mária kivonja magát a tekintet alól. A Messinában született Antonello, aki szicíliaiként flamandul tanult meg festeni Itáliában, feltalálta a láthatatlan színházat.

Az ég és a tenger folyamatosan próbálja visszafoglalni a várost: a kupolák az ég kifordított, kifeszített bőre. A napfény minden napszakban más-ként dobol rajtuk. Este csakazértis nekiszalad, mint aki retteg, hogy abba kell hagynia. Fényzárási pánik. Era il ciel un arco azzurro di fulgor. A csegyes, kis bizánci kupolák sorba állított pezsgősüveg-nyakak, mindegyik magába zárja a sivatagi kék robbanását: a hab ezer éve mozaikká kövült, de tovább sistereg, bármikor kilóheti kődugóját.

A Monte Pellegrino sziklája hiába áll olyan kivagyri módra közvetlenül a tengerparton a város szélén, mint a megmaradás kiáltványa, aminek sok ezer éve a lábához veti a víz három kontinens emberi uszadékát: sárga, szakadozott mészkőarca tükör, amelyet a tenger azért tornyozott fel ide, hogy nézegesse benne magát. A normann időkben a szikla barlangjaiban remeték éltek, köztük egy fiatal nemeslány, Rosalie. Huszonévesen meghalt, és szentté avatták; rózsára és liliumra emlékeztető bőrét befonta a tengeri só, haja kemény lett, mint az elszakíthatatlan tengeri hínár, hangja a hallgatásban olyan repedt, mint a sirályoké, akikkel társalkodott, és ültében hozzákövült a sziklához, fészket raktak benne a gyíkok és a sirályok. 1624-ben, egy hajón behurcolt, pusztító pestisjárvány alatt valakinek eszébe jut, hogy megkeresse maradványait; végighordozzák a városon, a pestis pedig, így írja a városkalauz, azonnal elül. De lehet, hogy azt, ami ötszáz évig, a város vékonyan csordogáló pénzéből legoszerűen épült normann, katalán-góti-kus, késő barokk, klasszicista katedrálisban a sokemeletes pagodaszerű ezüst ereklyetartóban van, egy darab mészkő, a dús, csodás tengeri elváltozás megörölte rég, mint a sok millió partra mosott döglött kagyló héját. Barlangjából éjjel-nappal a káprázó tengereget nézve feloldódott ő is, míg végül látomás lett a sirályörvény, a szikla és alatta a város, a sócsapos szempillák közt sivatagi délibábként egyszerre közel és távol, és már nem tudta, hogy a sziget, ahol született, létezik-e egyáltalán, vagy csak ivóvíz nélkül hanyódó hajó legénységének a látomása.

Talán mert maguk sem lehettek ebben biztosak, a normann uralkodók nyomot akartak hagyni. Szűk ötven év alatt megépítették a világ három legdéliabbszerűbb templomát. Egyből hármat. Kettőben az apszis obligát, óriás Pantokrátorán kívül még két-két kisebb Pantokrátor is van. Elkel a megerősítés. A mesterek Kairóból és Bizáncból jöttek, és szédülnek ezen a fényből és kőből és valószerűtlen zöldből épült szigeten, mint aki nem szilárd talajon, hanem idővé torlódó fényben jár. Nem is jár, hajózik. Közben otthonról hozott tudásukat szigeti képzeletre cserélik, a Cappella Palatina égboltnál bonyolultabbnak tűnő sztalaktitmennyezetének kairói meseteri arab udvari méltóságok és zenészek portréival festik tele a keresztény templomot.

A lakók ellenállnak a tengerégnek, amíg lehet. Az óváros hátat fordít a tengernek, a Corso Vittorio Emanuele partra kifutó végén a Porta Felice nyitott ikertömbjei senkit nem tévesztenek meg: a kapun kívül alig csordogál a forgalom, a töltésen az üres padok lécei az eltűnést gyakorolják, akárcsak az erkélyek márványpadlói. A mondellói tengerpartra induló 806-os buszra (kék, naná) rádióval felfegyverkezve gyúródnak fel a fűrtökben közlekedő tinik a Piazza Sturzón, a rádió még akkor is üvölt, amikor a napozók közt keresnek helyet a strandlepedőnek, versenyt a tintahalas, gyümölcsös, fagyis, jégkávés, cukorvattás standokon és a bárokban rekeszizomrengetően döngő diszkózenével. Van, aki motorinóján nagy bengahangfalat visz a sziklás part felé, a forgalmi dugóban arabos szicíliai dalok, house, hip-hop, édeskés olasz pop lövellnek ki a letekert ablakokon az injektoros motorok görcsös fuldoklásának ritmusára. Mintha a tenger megnyíló ürességével szemben bizonyítani kellene a létezését. A városban csak a nemrég partot ért bevándorlók csendesek: a Piazza Pretorián, amelyet majdnem teljesen elfoglal a háromkávás, hatalmas késő reneszánsz szökőkút a több tucat életnagyságú meztelen márványszobrával, a napon lehajtott fejjel és némán, egyetlen tömbben áll ötven-száz ember a tartományi parlament székháza előtt. Egy férfi a kút kávján ül kezébe hajtott fejjel, mellette a kávnak támasztva kézzel írt molinó: DIRITTO AL LAVORO – DIRITTO ALLA VITA. Ennél halk szavúbb jogkövetelés csak az lenne, ha az írással fordítaná befelé. Csendjük éppolyan ide nem illő, mint az eredetileg egy firenzei villa kertjébe szánt kútszobrok rajzos-telt, klaszszikus vonalai, ami itt szinte ízléstelennek hat.

A sziget és peremén a város az égben nézegeti magát, és kagylókat gyűjtöget. A normannok előtt begyűjtött már tucatnyi népet, arabokat is. A tenger itt vet előbb-utóbb partra mindenkit, aki a három földrész közt útra

kel, és nincs határozott úticélja; a normannok az araboktól foglalják el, de megtanulják a nyelvüket a görög, latin és héber mellett. Az ő szavaik, gesztusaik, testeik, énekhangjaik összekeverednek, és a város egy idő után szigetül kezd beszélni. Aki szigetül beszél, az mondatonként váltogatja a hangfekvését. Öt-nyolcszáz év kimossa a nyelvből az arab torokhangokat, a latin mássalhangzókat, a selypítő görög szóvégeket, az egyforma kavicsgömbölyűre csiszolódott neveket kitöltik a lustán, tele szájjal, öblösen ejtett magánhangzók, mindegyikben megbújik egy diftongus. Persze közben a tenger kimosott a partra franciákat is, és spanyolokat, akik uralkodni akartak a sziget fölött, mert szilárd szárazföldnek nézték, és nem ismerték fel a délibábtermészetét, és körkörös fenyegetettségéből menekülő görögöket és albánokat, akik bölcsen nem az elpusztított életeiket próbálták itt cserepenként újraépíteni, hanem rábízta magukat erre a helyre, amely véglegesen sosem tette le voksát egyetlen kontinens mellett sem. Azóta is érkeznek naponta a hajók és a hajótöröttek. A sikátor bejáratánál, amelyben lakom, és amely a respektábilis Via Bologna nevet viseli, bár éppúgy nincs köze a testes és forradalmi-balos egyetemi városhoz, ahogy szomszédjának a két világ közti skizofréniában szenvedő Trieszthez, van egy utcai csap, ahová reggeltől estig csoportokban jönnek a környékről kanniszterekkel, palackokkal vizet vinni. Errefelé sok a félig kibelezett ház, ahol folyóvíz sincs, és az újonnan érkezettek közül a legszegényebbeknek ez jut; a konzolidáltabb, egyen-márványlap-padlós balkonokon hatalmas amforákban fogják fel vagy melegítik a napon az esővizet. Többnyire fekete-afrikaiak, de vannak líbiaiak, szíriaiak, tunisziak, bangladesiek, kelet-európaiak is. Beljebb az utcában esténként öt-hat nyelvet lehet hallani; a balkonok majdnem összeérnek, a zsalugáterek mögött is belátunk egymás nappalijába, hálószobájába, átjönnek a konyhából a szagok és a tévéből a zenék, a caponata és az olajban sült tintahal mellett római kömény, kurkuma és fejbekölintő édes, ismeretlen fűszerek, mint az utcákon a jacaranda-fák illata. A jacaranda nem egyszerűen virágzik, hanem virágba borul: a korona apoteózisa, alatta a járda mintha esküvőre volna terítve. S mert belátunk egymás lakásaiba, az emberek nem zárkoznak: a bejáratú ajtók este tárva-nyitva, a szűk utcán néhány lakó kívül a háza elé, vagy focizik a gyerekekkel. A lerohadt homlokzatokkal nem törődnek különösképpen: ők belül laknak. Kelet-európaiként, ahol kínos igyekezettel kozmetikázzuk a homlokzatainkat, nehéz ezt elképzelni. (A bölcsészkar bejárata: gázos, hámló vakolatú mellékudvar, mint egy falusi vicinális-állomás, ahol a vágány melletti üvegtető rég kitorrt; egy árkáddal beljebb hámló árkádos kerengő. Az ajtón belül minimalista hiper-

modern dizájn, nyitott fedélszékes deszkamennyezetekkel. És persze a legkisebb szeminárium teremben is van kivetítő és légkondi.)

Kínai apa igyekszik két kisgyermekkel; a négyévesforma kislány elesik, csúnyán beveri a térdét az aszfaltba. Aia, mondja, murisan összeráncolja a homlokát, de nem sír fel. Az apa felnyalábolja, és sztenderd olaszul mondja neki, hogy máskor nézzen a lába elé. Második naptól köszönünk egymásnak a két kicsi öregasszonnyal, akik esténként az ajtó előtt ülnek a szomszédokkal, túl hangos buona serámra arcukat pingg, elfutja a mosoly. Szégyenlősen próbálom fél kézzel eltakarni a fényképezőgépet. Az utca olyan, mint egy függőleges falu.

Minden reggel a bejárat előtt egy parkoló autó alól egy szürke macska méreget bizalmatlanul, de nem szalad el. Többen is etetik, ahogy errefelé az állatokat: minden térnek megvan a saját jól táplált kutyája, naphosszat alszanak két cserépbe ültetett pálma közt, a legnagyobb forgalomban is laposan kinyúlva fekszenek, és csak akkor rebben meg a szempillájuk, ha álmodnak. Gyakran álmodnak, a legőrültebb dzsemboriban is, ilyenkor még jobban mosolyognak. Az emberek gondosan kikerülik őket még a biciklisávon is, minden harmadik rájuk nevet, de sokan simogatják is őket. Kedvesek minden kóbor állathoz és kóbor emberhez, mint akik tudják, hogy csak bérlői ennek a városnyílásnyi égnek. A szigeten még a növények is bevándorlók: a mondén századfordulós allék és a domboldalra felfutó villanegyedek utcáinak két oldalán trópusi dél-amerikai jacaranda-fák, a burjánzó parkokban datolyapálmák és banánfák, és díszhelyen mindenütt egy-egy őshüllőszerű, óriás magnólia-fikusz, *Ficus macrophylla columnaris*, amely oszlopszerű, csavarodó légyökereket enged le a talajig, ahol kitalpasodva belegyökereznek a földbe, így a párhuzamos törzsek az eredeti harmincszorosára vastagodnak: egy fa egy egész erdő.

Utolsó reggel, amikor a bőröndömet húzom az állomás felé, a sikátor szájánál fekszik elütve a szürke macska, valamilyen jármű egészen beletaposta a macskakövekbe. Vajon melyik motorino nem engedte átfutni szegényt? Mielőtt kiérnék a via Roma sarkára, megállok még egyszer a megroggyant kerítésfalra folyt ciklámenlila bougainvilleánál, ennél a köznapi robbanásnál. Nem tudok szabadulni a gondolattól, hogy nem elütötték, hanem lezuhant a tetőről, mert repülés közben elvakította a reggeli káprázat.

DIPTYCHON

(első szárny)

csak azt írhatom fel a csempékre, ami tiszta; előmlik minden, ami szabad.
kinek a nehézkedését cipelem, amikor rekonstrukciókat végzek,
amikor fel fogok készülni a kékre, de megijedek a mozdulatoktól,
ahogy meztelen könyöke a csaphoz ér, és háta a csempének nyomódik,
az ablakok, a képek közepén repednek, mozaikok állnak ki belőlük,
akár a síkok, egymásra hajtogatom, ők egyre kisebbre repedeznek, törnek,
talán ha rekonstrukciókat végzek, elképzelem a kád helyén a fákat,
töredezni kezd bennem az éhség, már egészen kis ágai vannak,
majd mint az egyenleteket, a csempékre vezetem őket,
érezem kiterjedésüket a háton, ha nem tudnék többé odanézni,
ha este kihunynak a képek, minden este megszűnnek az ablakok
és a hátak,
és csak a fókusz tartja a csempéket, hogyha a tekintet már elszabadult.

(második szárny)

a szoba közepén egy kép felé fordul, azt nézi ő,
én az árnyéka pontos, megszerkesztett helyét, az ágyat,
jobbra nyit a tér, három konnektor határolja,
ahogy mozog a szem, úgy gyűrődik a piros.
a könyök az a pont a testen, ahol összecsomósodik a látvány,
és a kijárat felé küld, mert van kijárata a képnek,
de mégis megijed és megtorpan a nézés,
ahogy a falhoz ér, és meztelen könyöke a csaphoz ér,
a hát odanyomódik a csempéhez, lassan nyomódik oda.
a test félig háttal, a kép közepén van, talán van mértéke
repedezésének. mennyire felelek érte,
hogy mint izzadságot, törlöm róla a tekinteteket,
menekülő útvonaluk hol van, és ahova esnek,
kicserélhető-e a tárgyak, vagy csak a súlypontok
elmozdulásai számítanak a térben,
ha eleget figyelem, hova futnak, hol enyésznek el,
mi lenne, ha ezt nevezném szeretetnek.

MÉG MINDIG TANULOK

Bizonyos emlékek a tudat alól, mintegy áloomná szublimáltak, évtizedek múltán is, olykor előbújnak, visszatérnek. Persze már az idős asszony nyugdíjgondjaitól, halálfélelmétől tápláltak, mint valósága az életrajz egy-egy mozzanatának. Például: részben saját akaratomból, a hatvanas évek második felében percek alatt állás nélkül maradok.

Hívat főnököm, a *Dolgozó Nő* főszerkesztője. Okos asszony. Pártmunkásként került, lojalitásával kiérdemelt bizalom jutalmául, a lap élére. Hasonló szempontok szerint – egészséges származás is számít persze –, bár még előlegezett bizalom gyanánt verbuválják többnyire a belső munkatársak zömét. Nem tehetségesek, nem képzetek. De igyekeznek teljesíteni minden utasítást. Csakhogy a szerkesztés, írás némi szakértelmet, ismereteket is igényel. Ezért aztán a vezetőség kénytelen profikat is alkalmazni, s azok meg – a remek költő Kányádi Sándor, a szellemes prózaíró Panek Zoltán, Erdélyi Laló, a legjobb fotóriporter, Jánky Béla költő, Cseh Gusztáv, jeles grafikus, jómagam is, kisebb-nagyobb mértékben politikai megbélyegzetteként – kénytelenek vállalni a különben nem túl vonzó munkát. Kéves pénzért. Én félnormával szerkesztem a művelődési rovatot. Még nem sejttem, hogy hűségese kísérom is van. Ahogy a kapun kilépek, vár, és minden lépésemet figyel, feljegyz. Én majd ötven év múlva olvasom, hogy útban a szerkesztőség felé hány percet töltöttem a gyógyszertárban, hányat a dohányboltban, és milyen cigarettát vettem.

Beszélgetésemnek a főszerkesztővel ez a figyelem az általam még nem ismert, de nagyon is fontos, talán döntő háttére. Blanka hellyel kínál, és megkínál egy váratlan ajánlattal is: ne folytassam a kultúrreszort szerkesztését. Előléptet: foglalkozzam a kül- és belpolitikával. Bizalmi munka, és lényegesen előnyösebb anyagilag. Pár percig meg se tudok szólalni. Aztán kinyögöm, hogy ez a terület messze áll a képzettségemtől. Azt is megkérdem, miért kell abbahagynom azt a munkát, amelyhez szakmai közöm van.

– De hát értse meg, hogy ez megtiszteltetés! Pártfeladat! – indokolja a főnöknő a váratlan döntést. Nyájasan teszi hozzá: – A maga intelligenciájával igazán nem probléma beletanulni ebbe a nagyon fontos és érdekes feladatba.

– De hát beletanultam valami egészen másba, ami eddigi tanulmányaimmal is, hajlamaimmal is jobban egyezik. Ha nem jól végzem a munkámat, meg lehet mondani. Tisztázhatjuk, mi a hiba – védekezem egyre riadtabban. Néhány percnyi csend, mindketten rendezzük érveinket.

– Gondolja meg, Julika, ismétlem: pártfeladatról van szó. Ilyesmit elutasítani, ez lenne a legnagyobb hiba – érvel nyomatékosan a főnöknő. – A férjének is ártana az ilyen negativista megatartással.

Ez már zsarolás, gondolom, de visszafogom indulatomat, nem mondom ki, érzem a nyilvánvaló veszélyt, beérem annyival, hogy a férjemnek az lenne kínos, ha olyasmire vállalkoznék, amihez nem értek. A külpolitika és a belpolitika lehet a legfontosabb publicisztikai szakma, de egészen más követelményeket támaszt a szerkesztővel szemben, mint bármi, amivel eddig foglalkoztam a lapnál: szépirodalom, színház, zene, képzőművészet. Ezeket az olvasó elé tárni, másféle tudást és felelősséget jelent.

– Hát éppen erről van szó! A felelősségről! Ezt érdemes megfontolni. Aludjon rá egyet, Julika. Holnap reggel várom a választát.

A válaszom készen van. Kilépek a főnöki szobából. Leülök a legközelebbi íróasztalhoz, és már gépelem is a lemondásomat.

Háromévi állástalanság elébe nézek. A történetek után egyetlen szerkesztőség sem kér belőlem. Sokat tanulok abból, ahogyan a főszerkesztők visszautasítanak. Most, ahogy fél évszázad múltán felidézem ezt a tapasztalathalmazt, jellemképek meg egyáltalán a társadalom képe mind világosabban mutatja meg a magát szocialista értékhordozónak tekintő világ jellegzetességeit. Két igazán sokatmondó epizódot emelek ki. Egy igaz ember és egy karrierista portréja a legtanulságosabb. Az igaz ember – a meggyőződéses kommunista puritán változata – komor képpel hallgat egy ideig, aztán fel-sóhajt, és a szemembe nézve mondja:

– Maga nem való pártlap szerkesztőségébe.

A karrierista – aki akkor lesz központi bizottsági tag, amikor a mozgalom régi, tehát már csalódott tagjai egymástól is félnek – mástól fél: – Az elvtársnőt nem szeretik a szerkesztőségben. Ez egy kicsi közösség, az ilyesmi, tudja, számít...

A válaszom kérdés, és nem udvarias. Emlékezetem szerint nagyjából így hangzik: – Van-e olyan szabály a munkatörvénykönyvben, hogy például egy szerkesztőségben mindenkit mindenkinek szeretnie kell? Mert úgy emlékszem, hogy '68 tavaszán, és ezt az egész szakma tudja, egy bizonyos szerkesztőségi értekezleten a kollégák kifejtették igencsak kritikus véleményüket a főszerkesztő elvtársról, s lám most azért itt ül...

Persze '68 őszén, egy éppen megürült állást igénylő kérésemre és az erről szóló beszélgetésre akkor kerül sor, amikor már tankok dübörögnek Prága utcáin, és három hónap szünet után, mialatt nem volt látható, a főszerkesztő elvtárs egy délután, lapzártakor megjelenik a szerkesztőségben. Nincs vesztenivalóm, kimondom azt, amit ő is tud, és a történelmi fordulattól felbátorodottan okkal hallgat róla.

Ezt 2016 októberében írom. De gondolatban még 1967-ben, illetve 1968-ban vagyok. Sartre-korszakomat élem: „Szabadnak lenni nem azt jelenti, hogy meg tudjuk tenni, amit akarunk, hanem hogy azt akarjuk, amit meg tudunk tenni” – a francia filozófus írot idézem ebéd közben, némán és étvágytalanul töprengő családomnak. Értik, miért tettem, de nem biztos, hogy egyetértenek: nem helyeslik és nem helytelenítik, hogy kiléptem az állásomból. Nekem sincs étvágyam, de majdnem boldog vagyok. Szorongó és szabad.

És most, 2016 októberében, amikor ezt felidézem, eszembe jut még valami, ami akkor nagyon bántott. Felálltam, s felállt a főszerkesztő elvtárs is (ahogy illik, hiszen valamikor civilizált ember volt, kiváló magyartanár egy nagy hagyományú iskolában és finomtollú poéta), felálltam, mondom, és kifelé indultam, utamba esett a nemrég még jó barátom, most már főszerkesztő-helyettes íróasztala: a fiatal író nem ült a helyén. Hát persze! Amint beléptem, rám nézett, „kilépek egy kafára” motyogta, és eltűnt. Igen, ő az, és azt hiszem, én olvastam először még kézzel írt első – s máris remek – novelláját, igazi tehetség, gondolom lelkesen már akkor. Azóta ugyancsak sokra vitte. Ad is magára, olyannyira, hogy a szolidaritás azóta sem erős oldala.

Szégyenkezve – helyettük is? – indultam lefelé a régi Szentegyház utcai ház kopott lépcsőin, és megint csak a szabadságra gondoltam. Meg az árara. Szabad vagyok, ismételtettem magamban. Vajon vigasztalt, hogy ők már nem azok? „Milyen meglepő élni!” – jegyzi fel Márai Sándor 1946-os naplójában. Valóban meglepő. Szóval még mindig tanulok.

Az ideológiához, gondolom akkor, többféleképpen lehet viszonyulni (a viszonyulás divatszó volt). Lázadva vagy csak éppen tagadva, de a helyzetbe, a kiszolgáltatottságba némán beletörődve is ugyanakkor, elfogadva, kinkszerűen azonosulást mímelve, vagyis alávetett, alattvalói módon. Eszembe jutnak póruljárt barátaim: hogyan büntet a magát munkáshatalomként minősítő rendszer! Kétkezi munkássá degradálva az értelmiségit. A filmoperatőr Fischer Pista meg az újságíró fotós Erdélyi Laló gyári munkás lesz. Pista a maga robusztus fizikumával és természetével be tud illeszkedni a munkáskörnyezetbe. Laló másféle alkat. A melósok mégis befogadják:

remekül futballozik, s az egész heti, durva gúnnnyal illetett ügyetlenkedéseit megbocsátják minden szombat délután, valahányszor gólt rúg a gyár sportpályává kinevezett udvarán. A román nyelv ezt a metamorfózist névén is nevezi: munca de jos. Nem is tudom, van-e pontos magyar megfelelője annak, hogy valakit letaszítanak egy alacsonyrendűnek tekintett társadalmi rétegbe. A proletárdiktatúra paradoxona!

Közben én szabad emberré válok. Bizonyos értelemben, bizonyos kerektek között igazán szabaddá. Az Erzsébet útról – strada Racovița – a Majális útra költözöm – Calea Republicii. Új otthonom, a Botanikus Kert és az Onkológia közötti villában, egy garzonlakásszerűvé leválasztott szoba és fürdőszoba. Megvagyok konyha nélkül is. Apu a bidére szerelt egy ládát, fehérre festette, azon meg egy rezsó éppen megfelelő főzőalkalmatlanság. És meg tudok élni – némi szülői támogatással – anélkül, hogy lealázó kenyeret keresnék külpolitikai és belpolitikai cikkekkel. Van időm az igazi munkára. Recenziókat írok, hol elfogadják, hol nem, és lassan, de biztosan közeledem az esszéhez. Regényt fordítok franciából. Az első könyvem – Swiftről szól – 1968-ban megjelent. A belső címlapról persze lekerült a Vörösmarty-mottó: „Az ember fáj a földnek”.

Szorgos állásnélküli vagyok, és az Irodalmi Alap – még nem az Írószövetség! – tagjaként nem kell attól rettegnem, hogy értem jönnek a rendőrök, és letartóztatnak mint munkakerülőt, ami állástalan festőkkel, költőkkel, kritikusokkal bizony megeshet. Esténként vendégeket fogadok, teával és fokhagymás pirítóssal traktálom őket, egyébre nem telik, de vidám csevegés közben igazán jól fogy, és jólesik a szerény vacsora. Távoznak, a fokhagymaszag maradna, de kitárom az ablakot, és a Botanikus Kertből beárad szobámba télben, nyárban a tiszta levegő, a szabadság minden illata.

A szomszédom nyugdíjas, de nem munkanélküli. Megbízata van. Figyelemmel kíséri napról napra, óráról órára az életemet. Játékos kedvű – a veszélyes játékokat is vállaló, sőt kedvelő – barátaim becsengetnek az éber szomszédhoz, és közlik vele, hogy hozzám jönnek látogatóba. Mérsékelt zavarba jön, mosolyog, ismerik egymást. Egy bizonyos körben mindenki mindenkit ismer. Felesége egyébként a *Korunk* alkalmazottja, könyvelő.

Egy nap, déli órában csengetnek. Páll Lajos, a festőművész költő áll az ajtóban.

– Hát te honnan tudod, hogy ideköltöztem?

– Szócs Pistától. Ő mindent tud. Idáig kísért. A szemközti járdáról még a saját képemet is megmutatta, meg a bal sarokban a Szervátius-szobrot.

Szabadságom tehát viszonylagos. Milyen is lehetne?! Szóval Szócs. Szócs is.

– „Szép az új könyved, Julika.” Szétnéztem a Sora kasszája előtt. Ki szólított meg? 2007-ben vagyunk. Hát ő volt. Szócs, a régi ellenség és majdnem barát. Már az első könyvem – *Swift és a huszonegyedik század* – első példányára rábökött az *Utunk* alatti cukrászdában – még nem neveztük kávézónak – 1968 őszén, a könyvecske (Kányádi hencsegő példánynak nevezte az ilyet) ott hevert a műmárvány asztalon, amelyet déltájt gyakran körülültünk néhányan. A két Szilágyira emlékszem, Domira és Pistára, azt hiszem, Saszet is ott volt, a kávé mellett egy fél deci konyakkal ünnepeltünk, amikor felmagasodott mögöttünk a már akkor hústorony Szócs, a Skót, ahogy bizalmasai nevezték. „Ezt a könyvet vártam” – röhögött vészjóslóan, mert fenyegetésnek hangzott, ki is lelt a hideg. Igen, féltem Szócs-tól, bevallom. Ki nem félt, és nemcsak a kezdők, vitriolos mondataitól? Az irodalmat ismerte, nagyon is jól, csak a szerzőket szerette bántani. Már akiket ismert személyesen, bár nem voltak sumérok. Valamikor télen megállítottam az utcán: „Hogyhogy nem vágta le a könyvemet? Vártad... „Nem találtam fogást rajta.”

Akkortájt épp Bálint Tibi Forrás-kötetét támadta, az igazságnak és a rágalomnak, elismerésnek és megalázásnak azzal a veszélyes és kejes keverékével, amiről híres volt bizony, mert egyszerre tűnt az ilyen eljárás hitelesnek és hamisnak. Épp az előző nap kértem számon Bajor Bandin, aki az előszót írta a kötethez, vagyis pártfogója volt, úgyszólván keresztapja a pályakezdő könyvnek: miért nem védte meg? Bandikó védekezett és támadott, ő is mestere volt a fortélyos szónak, talán a legkülönb, a zseni, mondván, milyen meggondolatlanul rosszul tettem, hogy a friss *Utunkban* igyekeztem óvni a tehetséges, de még tapasztalatlan szerzőt a rosszindulat emberi méltóságot sértő komizásától. „Milyen kicsike vagy, és ujjat mersz húzni Szóccsel” – váradiasan mondta, majdhogynem pestiesen. Aztán negyven évvel később, amikor már nem élt a sajnálkozva sértegetett író, nem tudom, hogy belépett-e Szócs is a BITbe, a Bálint Tibor Társaságba, mert igen, van ilyen. Bár halálában megkapta, amire életében rászorult: a szolidaritásra, az elismerésre. A Társaság kilószám cipelte a sírra a megemlékezés, az elismerés virágait, a szeretetét, amiből életében nem kapott annyit, amennyit megérdemelt volna. A hűség látványos gesztusaiét, a baráti bámulatot, aminek annyira tudott volna örülni, hogy ne kelljen gyakori féldecikkel pótolnia azt az örömet, ami annyira hiányzott az életéből.

Tibikét utoljára a Dávid Ferenc utca sarkán láttam, kabátja pecsétes volt, egy gomb is hiányzott róla, egy másik gomb cérnaszálon lógott. A Széchenyi téri buszmegálló felé tartott lihegve, s vitte nem a pungát, amelyről Tamás Gazsi emlékezett meg felejthetetlenül az *És*-ben, a kosztoscésztét vitte a városháza szociális konyhájáról, a Zola utcából. „A kis ebédem”, magyarázta szemérmesen, és éppen jött a busz. Akkor is tanultam valamit.

HAZAFONCSOROK

1.
Áll a haza a parton,
és nézi a vizet,
de nem mutatja meg
magát senkinek,
nincs „föld!”, csak köd,
kalandok, remények, vonalak,
és őrlő örület
a csendes víz alatt,
a hűség hívszakája,
de kihez, hol van az,
akihez hűnek lenni?
A haza semminden,
mindesemmi.

2.
Hazát ha vágysz, ne hallgasd
a hazaemlítőket: emléktáblákban élnek,
úgy állnak meg előtted,
mit megmutatnak, az
minden, csak nem haza:
egy fotocellás kripta,
egy forgó nyálszoba,
békagödör.

3.
A másik lehetőség: ne ragaszkodj
senkihez, és döbbenj meg, hogy
mások sem ragaszkodnak hozzád.
Tagadd meg az emlékeidet,
legyints rá a nagyapádra,

és fuvolázz a nyitottságról.
Ez nem haza, ez bóling,
valami ízetlen bólé,
szívmásnaposság.

4.
Semmi értelme nincs, mégis arra vágysz,
hogy közösség legyen, hol meghallják szavad,
hol a nap az nap, a hold pedig
az égen van vagy a tengerben,
ahol szeretettel büntetnek, és
a sorokat nem egy vak majom írja
a billentyűzeten ugrálva összevissza –

5.
Hol a kincs,
ha nincs haza?
A kincs ha nincs,
hol fázhatsz éjszaka?
Hol takarózhatsz,
hol a kakaó?
Hol szakadhat
rólad a hab, te ló?
A telómon nincs száma
a hazának –
a haza nem hívható,
te hülye állat.
De én hívni akarom
a hazát.
Anyád.

6.
Csillagok, csillagok, ti ragyogó eprek,
mutassatok utat, merre keveredjek,

merre keressem én útját a hazának,
hol ölelhetem át, mint a nagymamámat?

Udvarom, udvarom, táguljál világgá,
ne hervadjak el én lelankadt virággá,
tudjam, volt egy bölcsőm, lesz majd sírom hozzá,
lesz, ahol életem szirmozik álommá.

Novák Éva

BESZÉD ÉS HALLGATÁS KÖZÖTT

*„Már tudtam írni és olvasni,
így hát rengeteg dolgom akadt.”
(C. S. Lewis)*

Alan Bennett *A királynő olvas* című könyvében a nyolcvanharmadik éve felé közeledő királynőt későn, de nem megkésetten keríti hatalmába az olvasás szenvedélye. A gondos koreográfiájú protokolláris eseményeket ezután váratlan kérdésekkel színesíti, arról faggatja a megszólítottakat, miről olvasnak éppen? Sem tanácsadóinak rosszallása, miszerint a kérdésekkel feszélyezi a megkérdezetteket, sem a szabotálás, melyet szintén tanácsadói követnek el az olvasás ellen, nem tudják rábírní, hogy bármi másra ugyanakkora figyelmet fordítson.

Az effajta szenvedély nyilvánvalóan érthetetlen az emberek többsége előtt, akik a hallgatás és a beszéd közötti tartományokon csukott szemmel suhannak át, számukra talán csak az a kérdés: hallgatni vagy beszélni? Thomas Bernhard *A célnál* című művében az egyik szereplő beszél így egy színházban látott színdarabról: „Ezek a szörnyű néma szerepek / ezek a folyton hallgató jelleme / hisz az a valóságban is így van / Az egyik beszél a másik hallgat / talán sok mondanivalójuk lenne / de nem hagyják / ki kell bírnia a nagy megerőltetést / Minden terhet arra rakunk aki hallgat.”

Quim Monzó *A szó hatalma* című elbeszélésében arról ír, hogy mennyire legyen vagy lehet tudatos választás a beszéd és a hallgatás, egyik szereplője a hallgatás mellett dönt, így indokolva: „És a hallgatás tulajdonképpen nem is olyan vállalhatatlan hozzáállás a világhoz.” A hallgatást többnyire a kommunikáció hiányának könyvelik el, passzivitásnak, a beszédet a kommunikáció aktív jelenlétének, egyik sem hibátlan meghatározás, de nem torpanhatunk meg ennél. Aki olvas, aki ír, hallgat-e, beszél-e? Marguerite Duras véleménye szerint az írás azt is jelenti, hogy nem beszé-

lünk, elhallgatunk! Hol a helye hát az olvasásnak, írásnak a beszéd és a hallgatás között?

Az elmúlt néhány évben kezdett fenyegetővé válni az a kényszerképze-tem, hogy a közeljövőben a *451 Fahrenheit* című könyv/film története aktualizálódik, a televíziócsatornák panelműsorainak, reklámjainak vég nélküli nézése, bulvár hírek folyamatos habzsolása, a technikai eszközökkel lebonyolított, ego-mutogató attrakciók válnak elfogadottá, és a könyvolvasás kisebbségi létre ítél minden olvasót, kivéve egy-egy kivételesen trendi, gigaolvasási akció megmozgatta kisebbséget.

Pedig az írás- és olvasásbeliség általánossá válása meghökkentően rövid múltra tekinthet vissza. Még az európai kapitalista, félkapitalista–félfeudális országok bizonyos társadalmi osztályaiban is elfogadott volt az analfabetizmus a huszadik század első felében. Néhány évtizede még (legalábbis reméljük, hogy mostanában már nem) akadtak olyan társadalmi csoportok, amelyekben aktuális lehetett Erich Kästner versikéje:

Péter szalad Pálhoz.

Fiamnak ajándékba mit adhatok?

Könyvet – feleli Pál.

Könyvet? Azt nem lehet, könyvet már kapott.

Nagy konfliktusok nincsenek olvasók és nem olvasók között, egyik tábor sem üldözi a másikat. Az utóbbiak közül villámgyorsan kiesnek az analfabéták, akik esélyt sem kaptak az olvasásra, a Földön hozzávetőlegesen egymilliárdan. Kassák Lajos írja 1937-es, *Anyám címére* könyvében, hogy egy írni-olvasni nem tudó öregasszony hogyan érezte magát az írástudók között: „Olyan szánalomra méltó voltam közöttük, mint akinek kiszúrták a szemeit.” Boldogtalan lámpagyújtogató, aki életének nagy részét egy sötét kültelki odúban kénytelen eltölteni, fűzi hozzá az író. A funkcionális analfabéták száma napjainkban is egyre növekszik. Vázlatosan visszaidézem azokat az információkat, amelyek az iskolát kezdő elsőosztályosok olvasástanítására vonatkoztak az elmúlt évtizedekben. Nem derül ki belőlük egyéb, mint az olvasásra tanítás technikai részének elsődlegessége, az olvasás iránti vágy motiválásának hiánya. Az írástudatlanság elleni világnap szeptember nyolcadika, az olvasástudatlanság elleni napot még nem zsúfolták bele a jeles napok végigsorolhatatlan listájába. Az írni-olvasni könnyedén tudók zöme semmiféle késztetést nem érez, hogy iskoláiból kikerülve bármilyen, pár mondatnál terjedelmesebb irodalmi szöveget önszántából

elolvasson. Előfordulhatna, hogy Márai Sándor-idézettel védekezzenek, miszerint „a műveltséget nem a könyvek, hanem a hétköznapi apró reflexei mentik meg”, illetve dehogyan védekezzenek, hiszen a nem olvasók nem szorulnak mentegetőzésre. Az 1980-as évek végéig, városi legendák szerint, egyes úgazdagok gyakran méterre vásárolták a könyveket, előfordult olyan rendelés is, amikor a tapéta színéhez igazították a könyvborítók színét. A nevetséges történetekben az aprócska, meghatározó részlet furcsa módon éppen a sznobéria, műveltség, olvasottnak akartak látszani.

Ma nem probléma, ha valaki nem olvasott, nem is kell annak látszania. Kulturális, irodalmi folyóiratok haldokolnak, egyes, egykor komolyan számító napilapok, hetilapok mostanában irritálóan nagyobb arányban közölnek képeket, mint szöveget, felívelőben van ismét az egykor olvasni alig tudóknak létrehozott műfaj, a képregény. A kép- és fogalomírás után kb. háromezer éve kialakult betűírás mintha visszakanyarodni látszana saját előzményeihez, a mai számítógépes, telefonos nyelvzimbólumokkal, rövidítésekkel teletűzdelt megjelenése is erre utal.

Az olvasás iránti vágy felkeltése bonyolult folyamat, gyakran sikertelen, még ha hivatásszerűen, sőt, lelkesen is próbálják ezt itt-ott könyvtárosok, irodalomtanárok, és maguk az írók, íráson kívüli, népszerűsítő tevékenységeikkel elérni. Kurt Vonnegutnak például az a javaslata, hogy minden munkanélkülinek legalább egy könyvkritikát kelljen benyújtania, csak úgy kaphasson munkanélküli segítyt. Jean-Paul Didierlaurent *A 6:27-es felolvasó* című könyvének főszereplője könyvzúzdából véletlenszerűen megmenekített könyvlapokat olvas fel a vele együtt gyorsvasúton utazóknak, akik lelkesen hallgatják, és nem tudni róluk, olvasók-e vagy nem olvasók?

A nem olvasók, ha rájuk rontanának kérdésekkel (rájuk rontunk néha, miért tagadnánk?), olyasmi válaszokat adnak könnyedén, mint: nincs időm az olvasásra, nem írnak jó könyveket, rontja a látást, fáradt vagyok az olvasáshoz, mire megyek vele?, haszontalan, olvastam én rengeteget régebben, túl drágák a könyvek (és tényleg!), nem vagyok én könyvmoly (ezt méltatlankodva!), és így tovább. Komoly olvasásellenes érveket olvashatunk irodalmi művekben is, finom iróniájuk éppen azok számára észrevehetetlen, akik nem szeretnek olvasni (de hát ők úgysem olvassák). Mikael Niemi *Popzene Vittulából* című könyvében egy apa beszélget a fiával az olvasás ártalmairól. „A sok diliház, mondja az apa, mind olyanokkal van tele, akik túl sokat olvastak. Valamikor olyanok voltak, mint te vagy én, erős testalkatúak, bátrak, elégedettek, kiegyensúlyozottak. Aztán elkezdtek olvasni. Legtöbbször csak véletlenül. Egy megfázás, néhány napi ágyban fekvés, egy szép

könyvborító, ami kiváltja a kíváncsiságot, s máris megszületett az eltévelyedés.” Szakkönyveket, az apa szerint, óvatosan még csak-csak lehet olvasgatni, de szépirodalmat csak államilag ellenőrzött boltokban, kimért adagban, és csak felnőtteknek volna szabad árusítani, hiszen olyan a szépirodalom, mint a kábítószer!

Döbbenetemre, amikor a fenti, vázlatosan idézett részt felolvastam a könyvből az olvasás ártalmairól, akadt olyan értelmiségi, olvasó barátom, aki igenelt a könyvfóbiás apának.

A könyvesbolti inasnak állt Móra Ferencet, a 19. század végén így tanította be a kisvárosi könyvkereskedő: „Az első sorbeli könyveknek hatos az ára, a második sor két hatos, a harmadik három hatos, aki még ennél is drágább könyvet keres, azt nem szolgáljuk ki, mert az már nem tökéletes ember.”

Monica Cantieni *Zöldfülű* című könyvének egyik szereplője újabb érveket szolgáltat az olvasás ellen: „Akik olvasnak, mondja, nem házasodnak meg, a kezük olyan, mint a gyerekéké, és öregkorukban magukban beszélnek. Ha bármi történik velük otthon, senkinek nem tűnik fel. A könyvek nem hívják ki a mentőt, nem kiabálnak a telefonba, nem beszélnek félmondatokban, nem sírnak vagy sietnek segítségért. És zokszó nélkül tűrik, hogy elköltöztessék őket.” Az eddigiek alapján számtalan oka lehet annak, ha valaki nem olvas. Hányféle oka van az olvasóknak az olvasásra? Umberto Ecótól gyerekkorában a szomszédasszonya megkérdezte, azért olvas-e, mert tudni akarja, ami a könyvben van, vagy pusztán az olvasás kedvéért? Gyermekkorára nagy megvilágosodásaként emlékszik erre, és a válaszára, ami hosszabb idő alatt fogalmazódott meg benne, miszerint ő az olvasás kedvéért olvas. Az ember az, amit olvas, állította Joszif Brodskij, már idéztem máshol is, tetszik ez a meghatározás, annyi minden következhet belőle, például az, hogy az ember vitába száll vele. Az ember az, amiről beszél? Az ember az, amiről hallgat? Az ember az, amiről ír? Az utóbbi kérdés után logikusan következik egy másik, J. L. Borges által felvetett kérdés: Teremthet-e az író önmagánál különb hősöket? Borges válasza az, hogy nem teremthet. Mérlegelje ezt az adott írot ismerő és az adott író műveit olvasó, ahogyan a Vihar Béla költő hagyatékában található, meg nem jelent művének címére adott választ is: Ha kiderülne, hogy szüleim gyilkosa gyönyörű verseket ír, megbocsátanék-e neki?

Slavomír Mrožek úgy látta, a többség semmit nem olvas, és egymást nézi (elképzeltető, ha most írna erről, úgy korrigálná magát, hogy a többség önmagát nézi?).

Milyen írásműveket olvasnak, akiket olvasónak titulálunk? Olvasó-e a csak folyóiratokat olvasó, vagy a csupán szakirodalmat olvasó? Olvasó-e, aki mantraszerűen ugyanannak a bugyutaságnak (kik vagyunk mi, hogy ítélkezzünk?) variánsait olvassa egy életen át? Hányuknak ismerős Sartre állítása, miszerint az olvasás irányított alkotás, és hányan törődnek (miért törődnének?) efféle meghatározásokkal? Kideríthető-e, tudható-e pontosan, miféle könyveket olvasnak szívesen az olvasók? Nyilvánvalóan a könyvesboltokban közzétett, kiadók reklámhadjárataival manipulált sikerlisták nem tükrözik az ott található könyvek olvasottságát. A könyvtárak esetlegesen összeállított sikerkönyves polcain magam láttam könyveket éveken át ugyanazon a helyen porosodni, moccanatlanul. Az online könyvesoldalak általános tárgyszavak szerint csoportosítanak, ajánlanak, merőben eltérő stílusú könyvek kerülnek így, egymásra csodálkozva, egy csoportba. Neves irodalomtörténészek, könyvkritikusok tévedéseivel szembesül az utókor. Magasirodalom és szórakoztató irodalom összehasonlításáról tanulmányok íródnak. Statisztikák állnak össze arról, hogy az olvasók milyen neműek (többségükben nők, áruljuk el ezt a közismert ténytet, ahogyan az első regényíró is nő volt a 11. századi Japánban), milyen iskolázottságúak, milyen életkorúak, de semmit nem tudunk meg arról, miért olvasnak, akik olvasnak, akik szenvedélyesen olvasnak.

„Az ember soha nem olvashat eleget. Soha.” – jelenti ki Alexander McCall Smith *Az Első Női Detektíviroda* című könyvében, az afrikai főszereplőnő, Mme Ramotswe eltökélten, mégis pátosztól mentesen. Az olvasáshoz való viszonyáról írta Esterházy Péter: „Azt nem mondom, hogy szeretek olvasni. Mert az túl kevés volna. Az olvasás az életem. Valahogy így alakult, hogy könyvek között telik az életem. Nem sajnálom, hogy így van, de nagyon így van.” Tonu Onnepalu (álnéven publikáló) észt író *Mandala* című könyvéből idézem az egyszerű elolvasás elégtelenségéről: „Merthogy (mégiscsak) nagyon szeretett (időnként) olvasni, így aztán voltak is könyvei. És mindegyiket legalább, ahogy hangsúlyozta, *legalább* egyszer elolvasta. De mi az az egy alkalom! Ha tetszik a könyv, akkor az annyi, mint a semmi, csak egy futó találkozás. Ennél többet akarsz. A második, az már az ismerkedés. A harmadik, a barátkozás. De az igazán jó könyvet újra és újra elolvasod akkor is, ha már kívülről tudod. Mindig van benne egy-egy meglepő hely, amelyre egészen másképp emlékeztél!” Michel Houellebecq olvasó és író baráti kapcsolatáról: „Csak az irodalom adhatja meg azt az érzést, hogy kapcsolatba léptünk egy ember szellemével, a szellem egészével, nagyságával és gyöngeségével, korlátaival, fixa ideáival, ki-

csinyességével, hiedelmeivel együtt: mindazzal, ami megindítja, érdekli, felizgatja vagy undorral tölti el. Csak az irodalom teszi lehetővé, hogy kapcsolatba lépjünk egy halott emberrel, közvetlenebbül, teljesebben, és mélyebben, mint egy élő baráttal egy beszélgetés során, bármilyen mély és tartós legyen is egy barátság.”

Daniel Pennac íróként és olvasóként, olvasók ezreihez csatlakozva fejezi ki döbbenetét a kérdéssel: „Lehetséges, hogy a könyv, ami engem meg-rázott, nem változtatott a világ rendjén?” Óhatatlanul Vörösmarty másfél századdal előbb feltett kérdése bukkan elő: Ment-e a könyvek által a világ elébb?

Különböző korok különböző rendszereinek különböző vezetői viszont, olvasottságuk hiányára vagy jelenlétére való tekintet nélkül, gyanították, tudni vélték, hogy a könyvek talán hatással lehetnek aktuális világukra. Ezt a hatást fokozandó, költőket, írókat támogattak különböző módokon, esetenként még udvari költő kinevezést is osztogattak. A könyvek hatását mérsékelendő, kiszűrendő, ha indokoltnak vélték, cenzúrázták, zárolták, tiltották, bezúzták, égették is a könyveket. A könyvek égetése szinte egyidős a könyvek megjelenésével, az ókortól napjainkig megtörténik, mert megtörténhet, legutóbb Harry Potter-könyveket égettek el vallási ellen-szemből az USA bizonyos városaiban, Radnóti Miklós könyveit égették el Magyarországon szélsőjobbaldaliak, a Soros Alapítvány támogatásával ki-adott könyveket tüntettek el ilyen módon Oroszországban.

Szergej Dovlatov szerint minden irodalmi mű három réteget rejt ma-gában: amit a szerző ki akar fejezni, amit sikerült kifejeznie, amit akarátán kívül fejezett ki.

„Azért hiszek a szépirodalomban és a történetek hatalmában, mert raj-tuk keresztül a nyelveken való szólás valósul meg. Nem kell elhallgatnunk. Ha valami nagy baj ér, keresgéljük a szavakat, dadogunk, hosszú szünete-ket iktatunk be. Elakadunk. Mások nyelvén szólva azonban visszakapjuk a nyelvünket. Fordulhatunk a vershez. Kinyithatjuk a könyvet. Valaki már járt lent, és felhozta nekünk a szavakat” – írta Jeanette Winterson.

Valaki már járt lent, és felhozta nekünk a szavakat. Az írástudók (fel-ismert, felvállalt vagy hárított) felelőssége, mennyire mélyre merülnek a valóság és a fantázia rétegeiben, milyen elemeket mutatnak fel nekünk, milyen arányban, mennyire érzik fontosnak, igaz vagy hamis szavakkal tá-lalják ezt nekünk, olykor a végtelenségig hiszékeny olvasóknak.

Julian Barnes a fikatív irodalomra szavaz, „a fikatív irodalom a norma, (...) az út közepén húzódó fehér csík. Minden más elhajlás”. Kari Hotakainen

Az életkereskedő című könyvének főszereplőnöje viszont a következőképpen érez: „Mindjárt az elején és saját védelmemben muszáj elmondanom, hogy nem szeretem a kitalált könyveket, és azokat sem szeretem, akik kitalálják őket. Mindig is bosszantott, mennyire komolyan veszik ezeket az emberek, beleélik magukat, és mindenki csupa fül, amikor a szerzőik nyilatkoznak. Most a regényekről meg hasonlókról beszélek, amik a szépirodalom vagy a külföldi szépirodalom polcon sorakoznak.”

Sue Townsend angol író a könyvekhez fűződő szenvedélyéről így ír: „Mindig imádtam a könyveket. Ez a szenvedélyem. Szerintem a könyvek szexisek. Lágyak és kemények, és gyönyörűséges meglepetéseket tartogatnak. Az illatuk is jó. Beleférnek egy retikülbe, az ember magával hordhatja és fölnyithatja őket, amikor csak akarja. Nem változnak. Egy könyv az, ami, semmi egyéb. Arra vágyom, hogy egyszer rengeteg könyvem legyen, ott legyen mind a saját házámban, én pedig odasétálhassak a polcokhoz, és kiválaszthassam, ami éppen kedvemre való. Háremet akarok. A kedvenceim az ágyam mellett lagnak majd (...). Benézek a könyvesboltokba, nyál gyűlik a számba, és viszket az ujjam hegye. Kézbe akarom kaparintani a könyveket, becézgetni, kinyitni, felfalni őket.”

Franz Kafka szerint olyan könyvekre van szükségünk, amelyek úgy hatnak ránk, mint egy szerencsétlenség, ami nagyon fáj, mint valakinek a halála, akit jobban szeretünk önmagunknál, vagy, mintha kiüznének bennünket egy vadonba, mindenkitől távol, legyen a könyv olyan, mint egy öngyilkosság, fejsze, a bennünk befagyott tenger jegéhez. (Kafkáról szóló anekdota, egyben a jelenkor ítélkezéséről szóló is, miszerint csodálkozva hallotta, hogy megjelent könyvéből 11 példányt megvásároltak. Én magam 10 példányt vettem – mondta –, ki lehet, aki egy példányt megvásárolt?)

Melyik tíz könyvet vinnénk magunkkal egy lakatlan szigetre? – szól az ősrégi kérdés, semmi problémát nem okozva azoknak, akik tíz könyvet olvastak (vagy akik egy könyvből 10 példányt birtokolnak). A megszállottan olvasók, Gerald Durrell állatokról írott könyveinek leggyakoribb mondatához hasonlóan, „a legszebb állat volt, akit valaha láttam” újra és újra jelenthetik ki: a legjobb könyv volt, amit valaha olvastam! Senkire nem hallgathatunk, aki azt javasolná, hogy milyen tartalmú és műfajú könyveket olvassunk, hogyan olvassunk, mennyit olvassunk, kitalálhatatlan, mi az, ami olvasmányaink kiválasztásában irányít, vagy irányíthatatlanná varázsol, illetve dehogyne hallgassunk, csak védekezzünk a reklámok hipnotikus hatása ellen. Kalandozzunk, fedezzünk fel régi írókat, költőket, és közben tisztázzuk magunkkal, a könyvek milyen szerepet játszanak az életünkben, mi-

lyen könyvek mit adnak nekünk, és mit adunk mi, milyen fokú megértést az írónak, akinek a művét olvassuk. Egy olvasni alig megtanult kislánynak, akiben éppen fortyog a szülei elleni harag, a *Légy jó mindhalálig* című Móricz-regényt nyomják a kezébe, hogy még haragosabban félredobja, hiszen azzal a főhőssel akkor, ott képtelen azonosulni, ellenérzésekkel viseltetik iránta. Egy fiatal nőnek, akinek monoton az élete, munka, háztartás, hétköznapi gondok, az teszi elviselhetővé az életet, hogy az olvasott romantikus regények nőalakjainak helyébe képzelheti magát, akik egzotikus színhelyeken találkoznak életük szerelmével, és megszabadulnak az addigi Hamupipókelettől. Arnaldur Indridason, izlandi író könyveinek Erlendur felügyelője egész életében természeti katasztrófában eltűntekről olvas – mert gyermekkorában az öccse így veszett el –, az olvasásterápiát gyakorolva, anélkül, hogy tudná, olvasásterápiát végez. Elvárásainkat, hogy az olvasók művészi produktumokat közelítsenek meg, kellő megilletődöttséggel dobjuk sutba, az olvasás személyes szükségleteink kielégítéséhez fontos cselekvés, csak mi tudjuk, milyen hiányokat pótol, vagy milyen hiányokat fed fel.

A művészetet, amit látszólag könnyelműen elvetnénk, művészek és nem művészek próbálták számtalanul definiálni. „Olyanfajta művelet, amely mindenképpen kapcsolatban áll a gravitáció leküzdésével, mégsem repülés” – gondolja Dubravka Ugresic. „Művésznek lenni annyi, mint soha nem fordítani félre a tekintetüket.” – állította Akira Kurosava. „A művészettel a világnak vissza lehet vágni, úgy, hogy egy ujjal se bántjuk” – közölte harciasan John Updike. Franz Grillparzer szerint: „A művészet birodalma egy másik világ. De lényeggel teli és valódi, mint az első.” Arnon Grunberg markáns állítása: „Ír a művészetről, Istenről, az önanonosságról. Három szó, amelyek szerinte ugyanazt jelentik: semmit.”

A királynő olvas című könyv királynője a könyv végén bejelenti csodálkozó tanácsadóinak, hogy úgy döntött, tovább kell lépnie az olvasás intenzív szakasza után, írnia kell egy könyvet. Mi nem csodálkozhatunk, hiszen ma a *mindent megírtak már, de még nem mindenki* állítás szellemében, az írók száma lassan túlhaladja az olvasókét. Könyvkiadók válogatottan furfangos módokon próbálják távol tartani szerzők tömegeit. Vercors, francia író *Vízbarázdák* könyvének egyik szereplőjét kérdezik arról, gondolt-e már írásra? Nem gondolt, azzal indokolja, hogy már így is túl sok könyv jelent meg, minek szaporítani. A következőt fűzi még hozzá: „Azt hiszem, ha ír valaki, az csak azért van, már engedelmet kérek, mert máshoz nem fülk a foga.” Frédéric Beigbeder *Francia regényéből* az író véleménye: „A könyv eszköz, hogy elmondjunk valamit azoknak, akikkel képtelenek vagyunk

beszélni.” Bevallja, hogy az olvasást használja az idő eltüntetésére, az írást az idő megragadására.

Charles Bukowski írja az írósról: „Én viszont író akartam lenni. Igaz, majdnem mindenki az volt. Nem mindenki gondolta magáról, hogy fogorvos lesz vagy autószerelő, de, hogy író lehet még belőle, azt gyakorlatilag mindenki. Végül is majdnem mindenki használ szavakat, le is tudják írni őket, ergo majdnem bárkiből lehet író.” Ugyanő írja a következőket is: „Harminc évig, harminc éven át akartam író lenni – gondolta magában –, és tessék, most író vagyok, és ez mit jelent?” Olga Tokarczuk az irodalomról mint hazugságról: „Az irodalom olyan hazugságtípus, amelyre nem vonatkoznak az etika szabályai, a társadalom pedig hívévé szegődik és körülrajongja. Azt hiszem, ezért vonzott mindig is az írás. Létezik-e még valami, ami ennyire teret enged a fantáziának, amivel ennyiféleképpen lehet hazudni, kiigazítani a valóságot, miközben újabb lehetőségeket bontunk ki előtte? Az írók az univerzális anarchistái, született relativisták, akik az igazsággal kísérleteznek, alternatívákat dolgoznak ki.” Yann Martel *Beatrice és Vergilius* könyvének író főhőse azért írt, hogy „betöltse a benne tátongó űrt, hogy válaszoljon a benne rejtőző kérdésekre, hogy kiszínezzon egy fehér vásznat. (...) Az is előfordult, hogy vadidegenek azt mondták neki, a könyve betöltötte a bennük tátongó űrt, válaszolt a kérdésekre, új színt vitt az életükbe.” Vágyhat-e író többre annál, mint hogy ilyen olvasói visszajelzéseket kapjon?

Jó bizonyíték vagyok arra, hogy van valami lélekféleség.
Szeretem a költészetet, mert szeretetre készítek,
és bemutatja nekem az életet.
A bennem elhaló tüzek közül
ez egy lángol, mint a Nap:
nem világíthatja be magánéletemet,
emberi kapcsolataimat
vagy társadalmi magatartásomat,
de közli velem, hogy lelkemnek árnya van.
(Gregory Corso)

Popper Péter mesél egyik könyvében ismerőséről, aki Kínában riksába szállt, amit egy öreg riksahúzó ember vontatott. „Amikor célhoz értek, az utas azt mondta a kulinak: Hát, barátom, igen nehéz a te munkád. A kuli helyeselt: Igen, uram, nagyon nehéz. Majdnem olyan nehéz, mint jó verset

írni.” Balázs Béla lírai megfogalmazása a líráról: A líra láthatóvá vált lehelet, mert hideg van idekint. Csukás István a lélek fényűzésének tartja a verset. Jean Cocteau a költőket börtönnek látta, a verseket kiszabadult raboknak.

József Attila írja a versírásról a lehető legtömörebben: „Nem való ez, nem is álom, / úgy nevezik, szublimálom / ösztönöm...”

Török Sándor *Egy kis kertem szerettem volna* című könyvében ír egy bútorgyári munkásnőről, aki hosszú évek óta széklábakat fényez a bútorgyárban, mellékállásban pedig takarít az írónál: „... azt mondja egyszer Loós Irénke, világértó szemében mély részvéttel: Ez a szegény Török úr, borzasztó lehet mindig ezekkel a betűkkel, és látom homlokán az irtózást, a szájalmat: mindig a betűk, a betűk. És a széklábak? – mondom –, széklábakat fényezni? Az más – mondja bocsánatkérően, restelkedve is, hogy neki minő sors jutott velem szemben –, az legalább nem unalmas.”

Cs. Szabó László író, kritikus így elmélkedik arról, meddig él egy írás: „Ötven évig a legtöbbje, utána olvashatatlan, a beszéd, a nyelv mozgékony képlet. A nagy tehetségeknek néha kijár száz év. Annak a kevés, valódi zseninek legfeljebb háromszáz. Aki azt képzelem, hogy az örökkévalóságnak ír, buta vagy megalomániás.”

Cervantes Don Quijotéja halála előtt vallja be az ágya körül ácsorgóknak, hogy a rossz lovagregények miatt vágott bele kótyagosan képtelen kalandokba. „Elismerem balgaságomat, és beismerem, hogy az ilyenfajta rossz könyvek csak bajt okoznak. De a jó könyvek azok persze mások... azok...”

Idézetek sora, folytatnám még, mert mámorító olvasni, mitől váltak szenvedélyes olvasókká, akik azzá váltak, mit jelent számukra a könyvek, az olvasás iránti szenvedély. A mécsesek fényénél, a csekély számú kézzel írott könyveket olvasóknak, az ipadon az egyre bővülő választékból válogató e-bookot olvasóknak. Sokaknak jóleső gondolat, sokak úgy vélekednek, a betű elértéktelenedése, hogy az írás-olvasás története olyan demokratizálódási folyamaton át vezetett idáig, hosszú évszázadokon át, hogy istenekről, szentekről, hősekről szóló mesék, legendák, történetek után hétköznapi emberek, hétköznapi történeteiket írhatjuk meg, olvashatjuk el, a mindenki, aki él, megérdemli, hogy szó essék róla szellemében.

Margaret Atwoodot idézem végül, a művészet fontosságáról szóló adalékként, némiképpen pesszimistán és letörten, bocsánat érte (én is így olvastam): „Akkor még élt a világban a hit, hogy a kultúra jobba teheti az embert, emberebb emberré. Élt a hit, hogy felemelhet, a nőkben mindezenetre. Ők még nem látták Hitlert az Operában.”

Böjthe Pál

SZÉCHENYI ALAKJA
JÓKAI HÁROM
REGÉNYÉBEN

Jókai pozitív hősei jellemes, kiemelkedő képességű, bátor, feddhetetlen alakok. Nem ritkán ezek mögött igazi hús-vér emberek rejtőznek, történelmi személyiségek, akiket többnyire átkeresztelt. Ennek több oka is lehet. Ilyenformán az életrajzi adatokat úgy használhatta, ahogy akarta, és történelmi szempontból sem kellett teljesen hitelesnek lennie. A másik ok az illető személye iránti tisztelet. És nem utolsósorban a mindennapi élet valósága: szem előtt kellett tartani a cenzúrát.

A *Hétköznapi*ban találkozhatunk olyan szereplőkkel (Bálnai Körmös István, Hétfalusy Imre), akik a társadalomból önként vonultak vissza, forrófejjel gyűlölnék, bosszúálló szándékuktól semmi nem térítheti el őket. Jókai, aki úgy képzelte, hogy a lélek a harmónia, a bizakodás lakhelye kell legyen, írásaiban elég hamar lemondott erről az embertípusról. Hogy a lelki sérüléseket magukkal cipelő szereplők mégis jelen vannak, ennek az az oka, hogy Jókai sem szigetelhetette el magát a világtól, ahol, főleg 1849 után, rengeteg lelkibeteg ember morzsolgatta hétköznapijait. Ilyen nagy teher cipeléséhez megfelelő kaliberű hőst választott. Szentirmay Rudolftól nem idegen a világfájdalom érzése. A kiindulási pont a makulátlan, majdnem tökéletes Szilárdy Leánder a *Hétköznapi*kéből. Ebből a hősből válik aztán az írói és élettapasztalatok által kikerülhetetlenül rárakott rétegektől bizonyos változásokon átesett Szentirmay Rudolf.

A *Hétköznapi* Jókai első regénye volt. Szilárdy Leánder mind külsőben, mind pedig tetteiben hasonlít a grófhhoz. Külföldi tapasztalatai alapján hajtja végre reformjait. Az eleve adottak miatt – biztos anyagi háttér, megbízható környezet – hibátlannak megjeleníteni próbált Szilárdy Leánder a korszerű fejlesztéseknek kaput nyitó nagybirtokos, a vonzónak mondható uradalmával. Sorozatosan lehet felismerni a Széchenyi alakjához köthető

eseményeket, viselkedési formát, gondolkodás jellegzetességeit, a kérdések megoldásához való hozzáállás módját. Vegyük sorra. Kétúrfalva termékeny részében van a kastély, amely a Szilárdyaké. Az ifjú gróf éveken át külföldön tartózkodott, sok idegen országot bejárva. Megtapasztalva az ottani világot, hazatérve siralmas kép fogadta, de kesergés helyett a cselekvés útját választotta. Hasznosítani kellett a külhonban figyelmes tanulmányozással szerzett tapasztalatokat. Természetesen számtalan – elsősorban a maradi mentalitáshoz köthető – akadályt kellett leküzdenie céljai elérése érdekében.

Köztudott, hogy Széchenyi fáradhatatlanul munkálkodott azon, hogy a jobbágyok sorsa jobb legyen, később pedig azon, hogy törvényes lehetőség adódjon szabadságuk elnyeréséhez. Jókai így fogalmaz Szilárdy Leánder esetében: „Sok volna elősorolni mindazon módokat és eszközöket, melyekkel az ifjú gróf jobbágyai jólétét szilárdítja, sok és talán unalmas is.” A két gróf, a valódi és a regénybeli sorsa továbbra sem válik szét, hiszen az író mondja, hogy minden oldalról támadták Leándert újításaiért. Ugyanez érvényes Széchenyire is, aki igazából sem konzervatív, sem ellenzéki nem volt, és ezért minden oldalról kapott pofonokat. Ami a főhős fizikai leírását illeti, ki lehet válogatni, mi (nem) illik Széchenyi alkatához:

„Karatlan gömbölyű széken, oldalt egy fiatal férfi ül, profiljában valami vegyülete a római patrícius arcok jellemének az ősmagyar, keletiesen daliás szépség vonásaival; sötétbarna, igen sűrű szemöldökei a nagy, tiszta szem felett, a merész kifejezésű sashoz, az erőteljes ajak felett sarjazó felcsapott bajusz, a gömbölyű áll, teljes épszínű arc, magas, egyenes, végén erősen meghajló homlok s ez apró fürtökbe kondoruló haj; s ez archoz a széles vállak, izomdús karok, a domború mell s a minden vonásokból kitűnő benső nemesség valami vonzó fensőbbiséget adnak külsejének, mely első tekintetre megragad, elbűvöl és felemel. Ez Szilárdy Leander gróf.” És a vele társalgó Rónai Gábor modellje nagy valószínűséggel Lunkányi János, Széchenyi egykori nevelője, később minden jószágának gondnoka.

Tovább kutatva Széchenyi alakja után Jókai írásaiban, szöknünk kell az időben. Ez az ugrás jót tesz mind az olvasónak, mind pedig a neves ember tulajdonságaival felöltöztetett szereplőnek.

Az *Egy magyar nábobban* egyszerre több valós történelmi személyt is felismerhetünk: István gróf, Miklós gróf: Széchenyi és Wesselényi. Flóra grófnő: Seilern Crescence. Az *Egy magyar nábobban* Széchenyi István gróf néven szerepel. De Jókai elosztja a szerepeket. Az ifjúkori grófra jellemzőket (amelyből nem egy, el kell ismerni, nem túl szimpatikus) a fiatal Szentirmay Rudolfnak kell cipelnie a hátán. Az érettebb, higgadtabb, meg-

fontoltabb rész marad István grófnak. Ez a kettősség főleg a hazatérésig jellemző, ahonnan kezdve Szentirmay is kezd (ha lehet ilyet mondani) a példakép Széchenyi módjára viselkedni.

A regény harmadik fejezetében a Párizsban megbecsült, jól élő asztalos Magyarországra való hazatérési szándéka miatt értetlenkedő Szentirmay („Akkor mégis megfoghatatlan, hogy a jólétből elkíváncozik.”), a Nyugat-Európát Magyarországnál többre becsülő fiatal Széchenyi hangján szólal meg. Szintén őt érezhetjük a Szentirmay szájába adott gunyoros „Irigylésre méltó érzélgés” kijelentés mögött, amivel István grófnak válaszol, amikor az felhívja figyelmét, milyen erős a hazaszeretet–hazavágyódás érzése az asztalosban. Ezután sem kíméli István grófot: „Boldog barbárok, ti, kiknek nincsenek tudósaitok.” Mintha nem magyar a magyarral beszélne, hanem egy idegen, aki gondolkodás nélkül fejt ki egyáltalán nem kedvező véleményét a magyarságról a magyar főúrnak. A valóságban ez a magatartás egyáltalán nem volt idegen a fiatal Széchenyitől. A már-már cinikusságot érintő hangnemben azzal a tárgyilagossággal elemzi a magyarországi helyzetet, amellyel csak egy kívülálló teheti. Érdekes írói megoldás, hogy az évtizeddel idősebb István gróf a fiatalkori önmagával vitatkozik, mintha számonkérné önmagától, hogyan lehetett annak idején ilyen pökhendi.

A következő fejezetben (*Az ifjú óriások*) előkelő társaság szórakozik a klubban, ahová természetesen Szentirmay Rudolf is bejáratos. Mint arról már esett szó, a fiatal Széchenyi Európa legirigyeltebb társaságaiba volt bejáratos, velük múlatta szabad idejét. Ismert dolog, hogy a katonaságot ideig-óráig háta mögött hagyó fiatal Széchenyin nagyon hamar erőt vett az életuntság. Európa különböző elegáns kastélyaiban udvarolgatott, és nem idegenkedett attól, hogy egyszerre több nőnek is elcsavarja a fejét. A fiatal Szentirmay valami hasonlót tesz, bizonyos fokú fásultság jellemző rá, és tetteinek érzelemmentessége egészen addig fokozódik, amíg meg nem ismerkedik egy bizonyos hölgyel, aki mély érzelmeket vált ki belőle, és akivel aztán hazatér Magyarországra. A külföldi tartózkodás mintegy zárómozzanataként még megjelenik egy fontos, idegen országbeli szereplőhöz köthető hír. Széchenyi igen nagyra tartotta Byront, de a regényben nem István grófot, hanem Rudolfot érinti fájdalmasan Byron halála.

És eljön a bizonyos értelemben mérőöldkőnek számító 1825-ös esztendő, amikor a magyar főurak krémje hazatér. Ott találjuk az alaposan megváltozott, nemes vonásaiban Széchenyit idéző Szentirmay Rudolfot párjával: „Még egy régi ismerőnk nevével fogunk találkozni gyakrabban – nem ugyan a heves vitákról tudósító országgyűlési naplók hasábjain, sem a di-

vateseményekről tudósító bécsi lapokban, de igen minden szabadelvű hadalási mozgalom terén, minden jótékony célú aláírási íveken, nemzeti intézetek alapítói névsorában, s e név Szentirmay Rudolfé, melyet minden emberbarát vagy magasabb eszméket előmozdító vállalatnál még egy másik név is szokott kísérni, s ez – Szentirmay Eszéki Flóra.”

Az otthoni élet Szentirmayból a legjobbat csalogatja elő. Mintegy tükröképe Széchenyinek, akinek nagyságából mindkettőjüknek jut: „Mindenkinek bámulja esztét és nagy lelkét, az egész ország dicsérve, magasztalva beszél felőle; sokat utazott külföldön, nejét is ott ismerte meg; mint mondják, addig nagyon életunt ember volt, s hazájával is keveset törődött, de amint nejét, még akkor gróf Eszéki Flóra kisasszonyt megismeré, egyszerre egészen megváltozott, visszajött vele Magyarországra, s a dicső István gróf után, kit isten segítsen minden törekvéseiben, alig ismerhetni hazafit, ki annyi jót tett volna kevés idő alatt a hazával és az emberiséggel. De meg is jutalmazá őt érte Isten, mert ami legfőbb kincs, a családi boldogság, oly mértékben jutott neki, hogy szinte példabeszéddé vált, és ha valaki együtt látja őket, hinni fogja, hogy számukra még ezen a földön elkezdődött a paradicsom.”

Eredeti tervéhez és ígéretéhez híven, Jókai megírta az *Egy magyar nábob* folytatását. Ha az *Egy magyar nábobban* István gróf gyakran szerepel, a *Kárpáthy Zoltánban* alig jelenik meg. Szentirmay Rudolf alakjában követhetjük nyomon az emberi nagyságot, a nemes cselekedeteket és azok következményeit.

Jókai egyértelművé teszi, ki Szentirmay Rudolf modellje: „Ki, mint Szentirmay Rudolf, ki a lelkes István grófot vevén tükörül, ösztönt, példát, áldozatot hoz a kornak, hogy nemzetét jólétre segítse, nem olyan jó fia-e a hazának, mint aki érte századok előtt a csatatéren vérzett?” Ezenkívül még kétszer jelenik meg a regényben Széchenyi alakja. A pesti árvíz idején és a megsemmisülés felé vezető úton. Az árvízi leírás hiteles, ugyanis akkor Széchenyi valóban betegen feküdt cenki kastélyában. Ezzel együtt, előző tettei alapján a reményt jelképezte. Az árvíz ideje alatt gőzhajóval tett néhány mentési utat, de egészében eléggé erőtlének voltak ezek a próbálkozások. És az utolsó találkozás (Széchenyi döblingi –szanatóriumi – tartózkodása alatt): „...Ez volt a vége hazánk két legnagyobb fiának: Széchenyi István- és Wesselényi Miklósnak, kiknek még csak a nagy szellemek szokott díját sem adta meg a nagy világ: »a dicsőítést a nemlét után.«”

A színre lépő Szentirmay, akiről azt mondja, hogy „az egész ország ideálja”, külseje sokban hasonlít Széchenyihez: „Az érkező gróf magas, élte

férfikorában levő alak, kissé hideg, de bizalomra gerjesztő arcvonásokkal, magas homlokán csak egyetlen redő vont maga után nyomot, középen a két szemöldök között a gondolkodás, a mély szemlélődés redője, megvastagítva a szemöldök feletti izmokat, ami férfinak olyan jól illik, körszakálla, melyet még azon időben nemigen viseltek, némi egzotikus tünemény volt e simára borotvált társaságban, s ez is valami ellenzéki jegynek tekintették.” Rudolf a Pesti Magyar Színház megnyitására igyekszik. Tudható, a nemzeti színház megépítése Széchenyinek szívügye volt. 1837 augusztusában is – a megnyitás előtt – többször meglátogatta feleségével az építőtelepet.

A *Hétköznapok* óta eltelt annyi év távlatából ismét előkerült – ha úgy tetszik – Széchenyi teremtőerejének motívuma, amikor a pusztulásból mintagazdaságot varázsolt. Ez figyelhető meg a Szentirmay uradalmon. A hajdani ingoványon gyönyörű kalásztenger hullámszik; a réteket a hibátlan mérnöki munkával kialakított csatornákból öntözik; az erdők övezte szabályozott folyóvízen kis gőzhajók haladnak, míg a sima úton szekerek gördülnek, nem zörögnek. Amint Jókai mondja: „Nem pusztá ez többé, hanem paradicsom...” És amint megérkezünk Szentirmára, tapasztalhatjuk, hogy a rongyos házak eltűntek, csinos utcák, ápolt építmények várnak. „Rudolf gróf egészen másnemű épületekről gondoskodott, mint ősei...” Papírmalom, téglakemencék, magtár; aztán gyárak, ahol cukrot állítanak elő, gyapjút fonnak, kelméket szőnek, és mindenhez a saját bányából termelt kőszén szolgáltatja az energiát.

Nem cáfolható az az elfogadott nézet, hogy Jókai Szentirmay Rudolfot Széchenyiről mintázta. Viszont ez meglátásom szerint csak részigazság, leegyszerűsíti a kérdést. Valójában Széchenyi szelleme átszővi az egész Kárpáthy Zoltán-regényt. (Mint ahogy az *Egy magyar nábobban* is ott van István gróf, vagy például az ifjan életunt Rudolf, akiből aztán kivételes ember lesz, és aki szintén Széchenyi arcmását hordozza.) Amikor úgy néz ki, hogy Kárpáthy Zoltán át kell adja birtokait, nem az anyagi veszteség fáj neki, hanem a hozzáfűzött eszmék bukása. Hiszen: „Mennyi jót, mennyi nagyot tudott volna ő tenni, ha mindennek birtokában marad!” Kárpáthy Zoltán biztatta fel jobbágyait arra, hogy az örökváltság eszményét ők hozzák életre legelőbb. Széchenyi küzdött a feudális kötöttségek eltörléséért, a jobbágyok felszabadítását önkéntes örökváltság formájában képzelte el. Egy pillanatig még Kárpáthy Zoltánt is megérinti Széchenyi szelleme, hiszen a pertvesztett és a javaitól, elképzeléseitől búcsúzó Kárpáthy Zoltán szájából hallhatjuk azokat a tételeket, amelyekkel – ha nem is pont ilyen formában – Széchenyi valaha is foglalkozott: „Hogy fognak félbenmaradni

a megkezdett közintézetek, iskolák, kisdédóvók, takarékmagtárak, hogy változnak majd át béreslakokká, mikben boltokat nyitatt az új földesúr (...) Nehány hónap előtt nagy hazafiak felszólítására nevezetes összegeket írt alá közcélú vállalatokra, miknek létrejötte nagy diadala leende a haladó pártnak, rossz sikere annál nagyobb kudarc a minden javulást ellenzők szemében.”

Búcsúzásunk Szentirmaytól, és ilyenformán Széchenyitől is, nem a párbajban szerzett sebesüléshez fog kapcsolódni, hanem a megyei politikai üléshez. A Jókai által oly részletesen taglalt esemény még egyszer élénk állítja Szentirmayt olyanformán, hogy a megfontoltan, higgadtan érvelő Rudolfban feltétlenül felismerjük a politizáló Széchenyit. Jókainak szemmel láthatóan nagyon nehéz elválnia az akkor még élő, de ápolásra szoruló Széchenyitől. Kárpáthy Zoltán formátumú szereplőt ki tud még sokat találni, vagy akár az igazán fajsúlyos, megölt Szentirmay Rudolf helyett is szülehetnek más, erős jellemekek, de a modell, az ihlet forrása pótolhatatlan. Ezért búcsúzik tőle érezhetően fájdalommal: „(...) ott ül a dunai lánchíd oszlopán, nagy szellemének ez örök emlékének. Lábai előtt terül két zajos város, lábai alatt folyik égszint játszó folyam. És ő oly szomorún, oly mélán néz alá, mintha látná mindazt, amit más nem láthat, és semmit abból, amit mások látnak. Óh, e sasszemekre nézve nincs többé világa a napnak, a sarkaiból kiforgatott lélek visszásan vet minden sugárt a szív sötétjébe, egy összedúlt világ van ott belől, amit a teremtés keze kétségbeestében összerontott. Mennyi sötétség ül e sűrű, fekete szemöldök alatt! Elég volna napfogyatkozásnak. Milyen halaványság e dúlt arcucaton! Elég volna halálnak.”

Molnár Zsófia

ENGEDÉKENYEN AZ IGAZSÁGGAL

GRENDEL LAJOS: *ROSSZ IDŐK JÁRNAK*. POZSONY,
KALLIGRAM, 2016.

TAMÁS DÉNES: *MINDEN EGÉSZ...* MAROSVÁSÁRHELY,
LECTOR, 2016.

Alcímeikben egyként vállalt műfajuk, a novella sűrítő ereje, gyakori villanásai, skiccírozó eljárás módja, fel-felcsattanó zárlata rokonítja Grendel Lajos felvidéki és Tamás Dénes erdélyi írók új köteteit. A *Rossz idők járnak* és a *minden egész...* olvasása az egyes szövegek sajátos dinamikája és vezetési stratégiája, a nekilódulás és fékezés, elidőzés egyéni ritmusa mellett egyben a gyűjteményeket alkotó darabok egymáshoz való viszonyának feszültsége szerint is alakul. Ami közösen fontos, amire mindkét könyv választ keres, az az emlékezés és az igazság természete s tulajdonképpen a léte egyáltalán. Ami különböző, az az utóbbi kérdés eredménye, az egymásnak hátat fordító „igen”/„nem” feleletek formájában.

Két határon túli magyar szerzőről lévén szó, kötődési pontnak bizonyulhatna a szülőföldi táj és viszonyrendszer problematikájának érintése. Az alkotói preferenciák azonban más-más utat jelölnek ki a Grendel- és a Tamás Dénes-mű számára. Utóbbiban a hegyvel való számvetés, az *Óda a magassághoz* valószínűleg (majdnem) éppúgy szólhatna a Sínai-hegy vagy a Kilimandzsáró ormának, mint a „Brassó városa köré magasodó hegyek karéjának” (41), a halottak napján leszármazottaival találkozó elköltözött pedig nem tekint szükségszerűen a Feketeügy irányába. A szövegekben nincsen arra vonatkozó explicit utalás, hogy ezeknek a természeti elemeknek sajátosan erdélyi többletjelentése volna. Grendel novelláiban ezzel szemben az égtájak is nemzetiségi színezetet kapnak: „Északról jöttek, mindig északról jönnek. Pontosabban: az északi leszivárgás...” (25) – morfondíroz a népe „elárulására” készülő szereplő; egy másik darabban pedig a Garam

„belakásának”, beúszásának nyelve árulkodik a változó viszonyokról. A kötetben tulajdonképpen útszakaszra, sőt növényre pontosan lokalizálható az események kerete („A baleset a hosszú kanyarban történt, ahogy lefordul az út Galánta irányába, a két bükkfához közel” – 69).

Ennek értelmében vannak közös és innen vagy onnan hiányzó szférák a két novelláskötet „berendezésében”. A mindkét szerző szövegeiben előnyben részesített egyes szám harmadik személyű elbeszélésmód, ezen belül pedig a zömében és látható kedvvel alkalmazott függő beszéd lehetőségei megengedik a személyességet; Grendel és Tamás Dénes narrátorai egyként bíbelődnek a belső történésekkel, a legsubjektívebb folyamatokkal, közös elsődleges síkjuk tehát a perszonális. Ez aztán a maga rendjén a *Rossz idők járnak* esetén csakúgy, mint a *minden egész...* szövegeiben egyetemes emberi, illetve létezésbeli kérdések súlyának hordozásáig tágul és erősödik. Erre az igényre már maguk a könyvcímek intenek. Valószínű ugyan, hogy a „rossz idők” egyfajta kronotopikus összefonódottságban állnak a fogyó magyarság által lakott, tehát mégiscsak egyéni tájjal, térrel. Az Adyt is megidéző szókapcsolat nagy íve, merész pretenciója a teljességre, univerzalitásra, partikularitásoktól való eloldottsága ugyanakkor már magáért beszél.

Ha hangsúlytalan is Tamás Dénes könyvében a természeti képződmények lokalizálása, sajátos ritmusuk, az általuk megkövetelt vagy odaajándékozott gyakorlatok azonban annál nagyobb nyomatékot kapnak. Az ember–természet kapcsolat kitüntettségét nemcsak *hegyek, fák, fűvek* (l. Szilágyi Domokosnál) gyakori szerepeltetése, hanem a viszonylétesítés, például a beletanulás (*A hegy és a leányka*) részletes leírása fejezi ki, illetve olyan mozzanatok, mint amikor a legpozitívabban asszociált szereplő, egy szerető fensíkként, bozótlángként mutatkozik, „[a] nap benne is felkelt, a vihart, a mennydörgést az elcsendesülésig hordozta magában” (119).

Ilyen minőségű viszony, a hasonlattal, sőt azonosítással való jellemzés Grendelnél nem lehető fel, illetve jóval csekélyebb jelentőségű. Nála azonban egy újabb minőség, mégpedig a „polgárság” hordoz értelmet, tétet. Az egyes szereplők sorsa ugyanis a novellák többségében a 20. századi történelem leágazásaként kerül bemutatásra: családi tragédia látogat meg, mert „a kommunizmus kimúlását meg kellett ünnepelni” (68); kutatói karrier törik kettőbe az „önkritika” elmulasztása, megtagadása miatt; a személyes érzések és a hatalom által gyakran kényszerített szerep, feladat (besúgás) konfliktusa válik reflexió tárgyává. A viszonyítási pontok sora egybeesik a

történelemkönyvek kiemelt dátumaival: világhábú (előtti ernyő), aztán 1968 és 1989.

Az így belakott idővel szemben a *minden egész...* apolitikusnak nevezhető; elsődleges törekvése „a dolgok között elfoglalt helyének” (37) feltárása. Amennyiben a viszonyok megragadása és rögzítése a kutakodás, firtatás középpontja, nem is meglepő, hogy a szereplők jótékonyan névtelenek – a „tágulás” ennek megfelelő mozzanata a Grendel-műben a „Medveczky és a többi medveczky” emlegetése (63). Ez a kategória rokona az „ügynevezett/ugyanolyan/uniformisos magyarokénak”, melyek határai szintén a kérdésés középpontjában állnak.

Ha „egyetlen szenvedélye, a tér” (154) szerkezete, ritmusa érdeklí, amelyben bízunk is, akkor plauzibilis, hogy Tamás Dénes kötete az olvasmányosság ellenében kíván találkozni a befogadóival. Filozófiai erét, eredőjét egyrészt a szereplők töprenkedései fejezik ki, akik helyenként a tudományág jelesei: átgondolt, -poétizált Nietzsche vagy Püthagorasz. A bölcséleti véna néhány sajátos, ókori atyamestereket idéző benyomást is táplál („úgy érezte, a táv nem fogyatkozik, csak feleződik, ő pedig, akár egy teknősbéka, sohasem fog céljához megérkezni” – 74; „az emberek – dehogyan emberek, tátogó fejek, egy barlang falán repdeső árnyak” – 168). A legmarkánsabb hatással azonban a szövegszövére van: igen-igen kimunkálttá, lassan letapogathatóvá, fogalmivá, néhány helyen nehézzé vagy akrobatisztikus, heurisztikus ugrásokat követelővé teszi; különös fegyvertény, érték és távolság is ez a hermetikus zártság: „a halott fény felé tülekedtek a tárgyak, kétségbeesetten keresve túlélésük, tovább létezésük egyetlen lehetőségét, ezzel is igazolva egy rég megsejtett gondolatot: az élet konstrukcióját pillanatnyilag sokkal inkább a tények hatalma s nem a meggyőződések ereje határozza meg” (70–71).

A *minden egész...* nyelvezetét ez a kvázi végig fenntartott komoly koncentráció jelöli; ennek megfelelően gyakran a fenség, sőt mozzanatosan a tragikum esztétikai minőségével jellemezhető (tulajdonképpen egyetlenegyszer „löttyintik” szembe „a „mindent összetartó fényfonalat” egy vödör „sárgásbarna [és kijózanító] tartalmával” – 48). „Hogyan is lehetne [másként] megírni a láthatóra kívülről rátelepedő, a látható minden egyes négyzetcentiméterére rásűrűsödő láthatatlant” (182). A záró, keretező *Bizonyíték*, melyhez egy fénykép is társul, az írás aktusára vonatkozó metareflexió helye; a novellák többi darabja az észlelés, megfelelő pozicionálás igyekvésén túl nem foglalkozik a szavakba foglalás kínjaival.

Grendel szövegei, Tamás Dénes műveivel ellentétben, nem mondanak le a tulajdonképpeni történetmesélésről. Ez néhány joviális passzust, közhelyesebb záró csattanót eredményez késői szerelemről és méhészkedésről (a látványosság vonzásának egyik-másik Tamás-szöveg sem áll ellent, lásd az *Idővihárban* „Átdöfte a szívét” záró mondatát – 179). Célozgatnak ugyanakkor megkonstruáltságuk lehetőségére is: „Mindezt Demeter bácsi egyik ismerősétől tudom, aki azzal a kényszerképzettel harcolt, hogy a legtöbb történethez hozzátett ezt-azt, ami már nem volt igaz” (57). A gyanú már magában is több ironikus pillanatot enged meg (az áldozatszerepről lásd: „elfordultak tőle az emberek, elfordult az idő meg a tér, elfordult a nappal és az éjszaka” – 34), felveti azonban az objektív igazság kérdését is, melyre, mint szó esett róla, a két könyv másként válaszol.

A múlt és az emlékezés megbízhatóságára vonatkozóan hasonló a szövegek vélekedése: „egy emberöltő, melyben a dolgok kifakulnak, sőt, eltűnnek... az emlékek oly könnyűek voltak, mint egy buborék” (GL 86); „megpróbálja saját magát visszakeresni... a világon található legvégesebb dologban: azoknak az embereknek az emlékeiben” (TD 24). A súlyos, AZ életbevágó kérdésre adott válaszuk sem esik messze egymástól (bár fontos leszögezni, hogy egy-egy kötetben belül sem ugyanazt mondja az összes novella): míg Grendel *Gulyás Bénéje* élete vége felé azt érti meg, az oroszok jövedele sem befolyásolja az ember fiatalkori virágzását, gyümölcsfaként pusztulását, egyé válását fűvel-pusztával, úgy Tamás Dénes *Halottak napján* is arról beszél, „a legtöbbet úgyis megélte idelent, azt, hogy ő is része egy tó felületén keletkezett fodrozódásnak, amit egy kósza szél felkavart” (34). Közös az „[e]lvesznek a helyek, akár a barátságok” keserű tapasztalata is (TD 53), bár a *Rossz idők járnak*, a címében bennfoglalt idő- és értékszembesítés révén, sokkal jellemezőbben retrospektív. Mindkét könyv fejében ugyanaz fordul meg: van-e akkor abszolút? „Sosem jön el az igazság órája” (GL 79) – a *minden egész...* ezzel azt tudja szembeállítani, „az igazság pillanata közeledik így” (15).

Helyenként egészen kissé elnagyolt, könnyedebb megoldásokat választó és helyenként egészen kissé túlcsiszolt könyv keres a novellákban valami egészet, békebelit. Itt érdekesen megőrzött, megírt hangulatai átalakuló városoknak és államformáknak és életeknek, ott az emberi test és tér és pillantás (babáé? lóé? elköltözötté?) sajátos minőségének megragadási kísérlete. Az emberi kapcsolatok szövetének firtatása – anekdotikus villanásokkal vagy egyfajta *Gesamtkunstwerk*ké formálva, ahol jazzszámokra íródhatnak fejezetek, a dallamot bútor takarhatja, film pörög, és „olyan a hang,

mint a mozgás” (TD 143). A „Jól vagyunk, köszönöm” (GL 77) válasz megtalálása és ennek a test nyelvére fordítása: „az ember tömör, áthatolhatatlan testét... mióta ember él, csak három szögnek sikerült átütnie” (25) – az Egész irányába.

És talán mindkét meglátás *igaz*: ha így a földi viszonyokhoz mérve, ezért szerényen közelítve egy teljes órája nem is mérhető ki az igazságnak, pillanata azért mutatkozik.

Demény Péter – Láng Zsolt

NE FÉLJ

HORVÁTH BENJI: *BEATCORE*. KOLOZSVÁR, ERDÉLYI HÍRADÓ
KIADÓ – BUDAPEST, FIATAL ÍRÓK SZÖVETSÉGE, 2015.

DP Az volt az érzésem, hogy egy nagy szenvedő költőt olvasok, valakit, aki nem tud szabadulni dolgoktól, szenvedélyektől, gödröktől, szakadékoktól.

LZs A szenvedés mint módszer? Módszer az „éléshez”?

DP Ezt hogyan érted?

LZs Itt van például a *Fekete tenger* című verse, abban van egy sor, vagyis két összeérő félsor: „...utoljára Athénban / voltam szabad...”

DP A szenvedélybetegek nem tudnak szabadulni, állítólag végleg nem is lehet, vagy teljesen. Ez a képtelen lehetetlenség motoz, dübörög az egész kötetben, ezt éreztem.

LZs ... szóval a szabadság-érzés, a szabadság-állapot volna a cél, és ennek elnyeréséhez, eléréséhez kellene valamilyen módszer: ez a metódus a szenvedés. Mert a szenvedéshez megvannak az előképek, a tanulható, a használható formulák.

DP Igen, de közben a szenvedés egyre mélyebbre visz, és már hiába is vagyok/lennék szabad. Hiszen ha büntudatom van, hogy is lehetnék? „...nem fogom ezt elmagyarázni neked”, „...ne kenj magadba mézet az istenér” (*Egy kávé elhagyása*).

LZs Vajon miért ez a kötet címe? Miért választ egy ifjú ember ilyen címet? Azt hittem, a „beat-kor” nagyjából mindent elmondott magáról.

DP De ha egy kor hat egy fiatalemberre is, egy érzület, egy dallam, akkor miért ne adhatná ezt a címet? Talán a lázadás üdesége, romlatlansága vonzotta.

LZs Üdeség? Romlatlanság? Lehet. Csakhogy a kifejezés eszközeiről van szó. Amikor az ember felfedezett egy új kontinenst, amikor belépett a pszichedelikus, addig sosem látott világ kapuján – az a döbbenet, öröm, mérhetetlen gazdagság már elég jól, elég kimerítően le van írva.

DP Úgy érted, hogy nem írhat már róla? Vagy hogy számodra nem volt reveláció, ahogy ír? A magyar közegben azért nem ismerek olyan sok hasonló szöveget, még az *Üvöltés*-nemzedék fordításaival együtt sem.

LZs Miért ne írhatna?! Csak elgondolkoztam, mennyiben különbözik ez a mostani világ a Kerouac, Ginsberg, Ferlinghetti világától.

DP Ha elgondolom, hogyan viszonyul az erdélyi társadalom minden „devianciához”, hát nem irigylek senkit. Olyan magányos az az ember, aki ezekben a versekben beszél, például a *Házsongárd-szvit*ben.

LZs Nekem azok tetszenek, ahol játszik a szavakkal, ahol ironizál, ahol kisiklik egy mosolyon a szenvedés rohanó kocsija: „a büntudat egy nagy kalap, / és kalapál a földbe...”

DP Igen, ezt én is megjegyeztem. Különben egyszer, Vári Csaba könyvbemutatóján Benji megkérdezte, miért nem ironikus ez a kötet, mármint a Csabáé. Az övé sem nagyon ironikus, az olyan sorok, mint hogy „még élvez benned a halál fasza” (*Hársfa utca*), nem ironikusak, inkább reszelősek, spródek, horzsolók.

LZs Nem olyan könnyű egyszerre üvölteni és ironikusnak lenni. Volt annó az az *Üvöltés*, igen, mindig van egy összetéveszthetetlen üvöltés, amiben az eljövendő kor összes szava benne van. Én ezt a kötetet még nem érzem annak a feketén izzó gömbnek, ami kiszakad az új ember torkából.

DP Így már értem. De tehetséges ember írta szerinted is, ugye?

LZs Ha nem volna az, nem beszélnék ilyesmiről.

DP És mi hiányzik a gömbhöz szerinted? Nem éppen az, hogy *ne* törődjön az iróniával, legyen az, aki, merjen zsigeri lenni?

LZs A zsigeri nem azt jelenti, hogy „amihez nincsenek szavak”, vagy „ami nem törődik semmivel”.

DP Nem, a zsigeri azt jelenti, hogy nem törődöm azzal a követeléssel, hogy mindenbe bele kell lopni valami ellenpontot.

LZs Lophatsz vagy nem lophatsz, az benne lesz. Pont és ellenpont.

DP Benne lesz, de te nem félsz, hogy nem lesz benne, s jaj!, megírsz valamit irónia nélkül?

LZs Fején találtad a szöveget: úgy kell a félelemtől megszakadtan üvöltetni, hogy közben ne félj.

DELEATUR

Kovács András Ferenc

MONSIEUR VALVEL

Vallai Péter emlékének

A verssor is vall – kedvvel élve lüktet.
Nem jegyzetelhető... Csak mondani
Kell sorrendjét a nem remélt betűknek,
Hogy az legyen szavakká pont, ami
Nincs is, de már van, mint egy elfuvalt „l”,
Egy kettős hangzó, s mással vagy magán,
Ha hangzik – egy „ó” hosszan, mintha Valvel
Lehelné légbe másnap éjszakán,
Fáradtan, telve másik értelemmel,
Mert mondhatót nem kell szavallani –
Szavakból fénylik minden fénytelen jel,
S ha cipőjére nézne Vallai
Vagy Valvel úr itt – semmi sincs ma benne,
S a vers is úgy van, úgy több, mintha lenne.

TALÁLT VERSEK

Petri György

(1943–2000)

MONDOGATNIVALÓ

Cipómre nézek: fűző benne!
Nem lehet, hogy ez börtön lenne.

SZISZIFOSZ VISSZALÉP

Rettenthetetlen hülyék kora jó.
Pojácák vagy gazemberek? Is-is.
Egyszerre félem és röhögöm általlátni:
a szikla óhatatlan visszafelé görög.

EGY VEZÉR GYERMEKKORA

Be szeretnék lenni
kegyosztó és kártékony!
Élesen őrzött
villa meg gk.
Előkóstolt étkek.
Országnyi
beszarás.
Gonoszság
megoszthatatlan gyönyöre.

EGY TÖRVÉNYRE

Köztársaságunk koronás címere.
Neomagyar. Félreértés ne essék:
meghajtom előtte lófőmet. Natürlich.
És meleg öröm
tartozik áltajárni
szívemet, sőt: szűmet! kiváltképp és
mindazonáltal (tá titi tá tá).
Én törvény... – mit tisztelő! –
törvény-mániás vagyok. (Tényleg.)
Mondd, Szoki, öreg szaki,
nem maradt egy korty
véletlenül a bürökpohár alján?

Elszopogatnám.

NÉVJEGY

Azt gondoljuk, hogy az idő lassan telik, és igazunk van, és azt gondoljuk, hogy az idő gyorsan telik, és igazunk van, és az idő nem telik, mert idő minusz, csak mi vagyunk.

László Udvar

Lapunk állandó támogatói:

Aranka György Alapítvány, Nemzeti Kulturális Alap,
Communitas Alapítvány, Bethlen Gábor Alap

A szerkesztőség székhelye: Marosvásárhely, Tusnád u. 5. sz.; Postacím: 540027 Târgu Mureș, str. Tușnad 5, vagy Of. P. 1. C. P. 89; Telefon: 0040-(0)265-267091; 0040-(0)365-801946; Telefax és üzenetrögzítő: 0040-(0)265-267087; E-mail: lato@lato.ro; Kiadóhivatal: 540028 Târgu Mureș, str. Primăriei 2. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Nyomta az Alutus Rt., Csíkszereda. Igazgató: Hajdú Áron. Belföldi előfizetés egy évre 96, fél évre 48, negyedévre 24 lej. Külföldi olvasóinknak egy évre 35 EURO, tengerentúlra 45 USD. Előfizetéseket a szerkesztőségben veszünk föl.

ISSN 1220-5982